

KLP

Kvartalsrapport

KLP KONSERN
3. KVARTAL 2018

Innhold

KLP KONSERN

RAPPORT TREDJE KVARTAL 2018	4
RESULTAT	9
BALANSE	10
EGENKAPITALOPPSTILLING	11
KONTANTSTRØMOPPSTILLING	13
NOTER TIL REGNSKAPET	14
— Note 1 Regnskapsprinsipper og -estimer	14
— Note 2 Segmentinformasjon	15
— Note 3 Premieinntekter for egen regning	19
— Note 4 Andre inntekter	19
— Note 5 Rentekostnad og verdiendring ansvarlige lån og fondsobligasjonslån	19
— Note 6 Driftskostnader	20
— Note 7 Andre kostnader	20
— Note 8 Investerings eiendom	20
— Note 9 Virkelig verdi av finansielle eiendeler og forpliktelser	21
— Note 10 Innlån	26
— Note 11 Virkelig verdi hierarki	28
— Note 12 Likviditetsrisiko	33
— Note 13 Renterisiko	35
— Note 14 Kredittrisiko	38
— Note 15 Forsikringsmessige avsetninger i livsforsikring	42
— Note 16 Annen kortsiktig gjeld	42
— Note 17 Kapitalkrav	43
— Note 18 Presentasjon av eiendeler og gjeld som er gjenstand for netto oppgjør	44
— Nøkkeltall - akkumulert	46

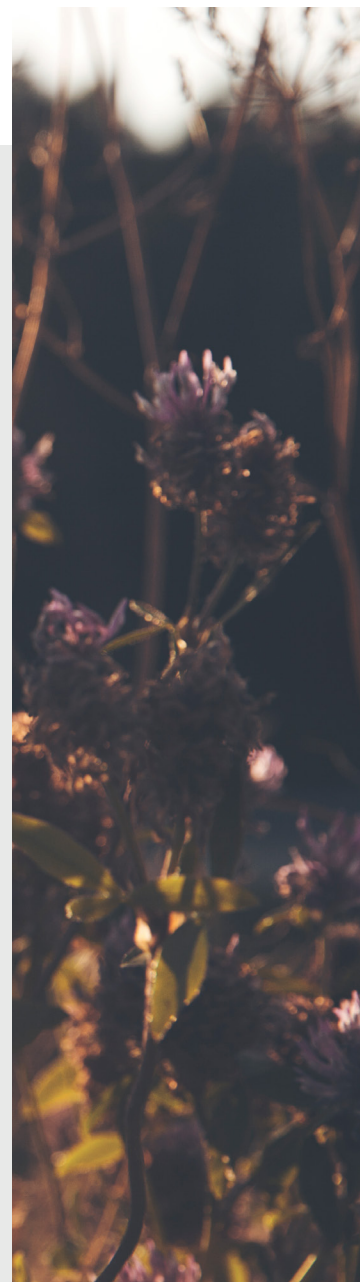
Innhold

BÆREKRAFTSREGNSKAP

KLPS BÆREKRAFTSREGNSKAP	49
NOTER TIL BÆREKRAFTSREGNSKAPET	52

KOMMUNAL LANDSPENSJONSKASSE

KVARTALSREGNSKAP	56
RESULTATREGNSKAP	57
BALANSE	58
EGENKAPITALOPPSTILLING	60
KONTANTSTRØMOPPSTILLING	61
NOTER TIL REGNSKAPET	62
— Note 1 Regnskapsprinsipper og -estimater	62
— Note 2 Verdiendring eiendomsinvesteringer	63
— Note 3 Premieinntekter for egen regning	63
— Note 4 Erstatninger	63
— Note 5 Forsikringsrelaterte driftskostnader	63
— Note 6 Virkelig verdi av finansielle eiendeler og forpliktelser	64
— Note 7 Virkelig verdi hierarki	70
— Note 8 Presentasjon av eiendeler og gjeld som er gjenstand for netto oppgjør	78
— Note 9 Forpliktelser	80
— Note 10 Kapitalkrav	81

Rapport tredje kvartal 2018

SOLID RESULTAT I TREDJE KVARTAL 2018

- KLP leverer et avkastningsresultat på 6,1 milliarder kroner.
- Bokført avkastning på 3,1 prosent og verdijustert avkastning på 2,9 prosent hittil i år.
- Investeringer i eiendom og aksjer bidro mest til det gode resultatet i tredje kvartal.

KLP – ET KUNDEIET KONSERN

KLP-konsernet består av følgende selskaper: Kommunal Landspensjonskasse (KLP) og datterselskapene KLP Banken, KLP Skadeforsikring, KLP Kapitalforvaltning, KLP Bedriftspensjon, KLP Forsikringservice og KLP Eiendom.

Konsernet hadde ved utgangen av tredje kvartal en forvaltningskapital på 691,6 milliarder kroner, en økning på 39,4 milliarder kroner hittil i år.

Konsernets totalresultat er på 1 316 millioner kroner (1 196)¹ hittil i år.

Kommunal Landspensjonskasse gjensidig forsikringselskap
Pensjonsordninger innenfor offentlig sektor tilbys og administreres av konsernets morselskap Kommunal Landspensjonskasse (KLP). Av KLPs forvaltningskapital på 563,5 milliarder kroner er 514,4 knyttet til forsikringsforpliktelser i offentlig tjenestepensjon.

RESULTAT TREDJE KVARTAL 2018

Avkastningsresultat

KLP har oppnådd et avkastningsresultat, avkastning ut over det selskapet har garantert til sine kunder, på 6,1 milliarder kroner (5,4) hittil i år. Verdijustert avkastning på kollektivporteføljen hittil i år er 2,9 prosent og bokført avkastning er 3,1 prosent.

Risikoresultat

Risikoresultatet var godt i tredje kvartal. Risikohendelsene i bestanden er innenfor forventninger gjennom året og resultatet utgjør 185 (154) millioner kroner i tredje kvartal, 578 (426) hittil i år. Det legges opp til at halvparten av risikoresultatet avsettes til risikoutjevningfond, og halvparten tilbakeføres til kundenes premiefond.

Administrasjonsresultat

Selskapets administrasjonsresultat viser et overskudd på 115 millioner kroner (143) hittil i år. Forsikringsrelaterte driftskostnader utgjør 223 millioner kroner (202) i tredje kvartal og 768 millioner kroner hittil i år (709).

Samlet resultat

Samlet overskudd til selskapet er 1,4 milliarder kroner (1,3) hittil i år. Kunderesultat er 6,2 milliarder kroner (5,6).

MILLIONER KRONER	Kunder	Selskap	Sum
Avkastningsresultat	5 956	129	6 086
Risikoresultat	289	289	578
Rentegarantipremie		565	565
Administrasjonsresultat		115	115
Netto inntekter fra investeringer i selskapsporteføljen og andre inntekter/kostnader i ikke-teknisk regnskap		778	778
Skatt		-438	-438
Resultat etter 3. kvartal 2018	6 245	1 438	7 683
Resultat etter 3. kvartal 2017	5 581	1 295	6 875

Finansiell soliditet og kapitalforhold

Forvaltningskapitalen i KLP har vokst med 28,7 milliarder kroner hittil i år og utgjør 563,5 milliarder kroner. Premiereserven økte i samme periode med 22,8 milliarder kroner.

Kursreguleringsfondet har i tredje kvartal økt med 4,2 milliarder kroner, mens det hittil i år har økt med 358 millioner kroner til 42,6 milliarder kroner.

Uten bruk av overgangsregler er selskapets solvenskapitaldekning (SCR) på 274 prosent. Ved å hensynta overgangsordningen for tekniske avsetninger blir kapitaldekningen 321 prosent. KLP har et mål om at kapitaldekningen skal ligge over 150 prosent uten bruk av overgangsregler. Soliditeten ligger godt over dette målet og bekrefter selskapets sterke soliditet.

Nøkkeltall

PROSENT	Hittil i 2018	Hittil i 2017	Året 2017
Bokført avkastning *	3,1	3,1	3,9
Verdijustert avkastning *	2,9	4,6	6,7
Verdijustert inkl. merverdier i hold-til-forfall og utlån *	1,9	4,6	6,7
Kapitaldekning Solvens II	274	223	242
Kapitaldekning Solvens II med overgangsregler	321	322	352

* Avkastningstillene gjelder kollektivporteføljen

¹ Tall i parentes angir verdi for tilsvarende periode i 2017

Premieinntekter

Premieinntektene eksklusive mottatt premiereserve ved tilflytting utgjør 31,3 milliarder kroner (23,8) ved utgangen av tredje kvartal. Endringene skyldes primært en økning i reguleringspremien.

Erstatninger

Utbetalte pensjoner og andre erstatninger, eksklusive avgitt premiereserve ved fraflytting, er økt med 6,1 prosent siste år og utgjorde 13,6 milliarder kroner (12,8) hittil i år.

FORVALTNING AV KOLLEKTIVPORTEFØLJEN

Eiendelene i kollektivporteføljen utgjorde 509,0 milliarder kroner (480,4) og var investert som vist nedenfor:

EIEDELER	3. kvartal 2018		3. kvartal 2017	
	Andel	Avkastning	Andel	Avkastning
Alle tall i prosent				
Aksjer	23,5 %	5,7 %	21,7 %	11,1 %
Omløpsobligasjoner	18,5 %	-1,1 %	19,8 %	2,6 %
Anleggs-/HTF-obligasjoner	27,7 %	2,8 %	27,0 %	3,0 %
Utlån	11,9 %	1,7 %	11,5 %	1,7 %
Eiendom	12,3 %	5,6 %	12,4 %	5,1 %
Andre finansielle eiendeler	6,0 %	0,9 %	7,5 %	1,3 %

Aksjer

Samlet eksponering i aksjer og alternative investeringer, inkludert aksjederivater, var 23,5 prosent ved utgangen av tredje kvartal. Aksjeavkastningen var 3,8 prosent i tredje kvartal, og 5,7 prosent hittil i år. Så langt i år har KLPs globale aksjer hatt en avkastning på 3,8 prosent, mens den norske aksjeporteføljen har gitt en avkastning på 13,6 prosent.

Omløpsobligasjoner og pengemarked

Omløpsobligasjoner utgjorde 18,5 prosent, mens pengemarkedsinstrumenter utgjorde 6,0 prosent av eiendelene i kollektivporteføljen per 30.09. Både norske, europeiske og amerikanske tiårs statsrenter steg noe gjennom tredje kvartal. KLPs globale statsobligasjonsindeks oppnådde en valuta-sikret avkastning på minus 0,8 prosent i tredje kvartal, mens den norske statsobligasjonsindeksen fikk en avkastning på minus 0,5 prosent. De globale kredittmarginene falt noe gjennom kvartalet, og KLPs globale kredittobligasjonsindeks fikk en valutasikret avkastning på 0,4 prosent i tredje kvartal.

Samlet oppnådde omløpsobligasjoner en avkastning på 0,1 prosent i tredje kvartal, mens pengemarkedsavkastningen var 0,3 prosent.

Obligasjoner som holdes til forfall

Investering i obligasjoner som holdes til forfall utgjorde 27,7

prosent av kollektivporteføljen ved kvartalsslutt. Ikke regnskapsførte merverdier i kollektivporteføljen utgjorde 5,1 milliarder kroner per 30.09. Porteføljen er godt diversifisert, og består av papirer utstedt av meget kredittverdige institusjoner. Avkastningen målt til amortisert kost er 2,8 prosent hittil i år.

Eiendom

Eiendomsinvesteringer, inkludert norske og internasjonale eiendomsfond, utgjorde 12,3 prosent av kollektivporteføljen. Eiendomsverdiene i kollektivporteføljen er skrevet opp med 138 millioner kroner ved utløpet av tredje kvartal. Det har vært oppskrivning av eiendom i både Sverige og Danmark, men siden den norske kronen har styrket seg, har verdistigningen i Danmark og Sverige blitt nærmest nøytralisert av den sterke utviklingen i den norske kronen hittil i år. Inkluderes derimot effekten av valutasikring på utenlandske eiendommer, utgjør verdiendringen en oppskrivning på 1 458 millioner kroner. Kollektivporteføljens eiendomsinvesteringer oppnådde en avkastning på 5,6 prosent hittil i år.

Utlån

Utlån i kollektivporteføljen utgjør 60,1 milliarder kroner. Dette er fordelt med 57,0 milliarder kroner i utlån til kommuner og deres virksomheter, og 3,0 milliarder kroner i pantsikrede boliglån. Utlånsporteføljen er kjennetegnet av høy kvalitet, uten tap på kommunelån og meget beskjedne avsetninger til tap på boliglån. Ikke-regnskapsførte merverdier i utlånsporteføljen (fastrentelån) utgjorde 312 millioner kroner ved utløpet av kvartalet. Avkastning hittil i år er 1,7 prosent.

Avkastning på selskapsporteføljen

Selskapsporteføljen omfatter plassering av egenkapital og ansvarlige lån/fondsobligasjoner.

Selskapsporteføljen forvaltes med en langsiktig investeringshorisont med lav risiko, og med en målsetting om stabil avkastning. Investeringene i selskapsporteføljen oppnådde en avkastning på 3,1 prosent per 30.09.

Markedsforhold pensjon

KLP har en stabil underliggende vekst i premiereserven. Den pågående kommune- og regionreformen antas å kun ha kun en moderat effekt på KLPs kundemasse. Av de aktuelle kommunesammenslåingene som finner sted 01.01.2020, berøres 14 kommuner/ fylkeskommuner av at en av partene har egen pensjonskasse.

I vår ble det inngått en avtale mellom Arbeids- og sosialdepartementet, LO, Unio, YS, Akademikerne, KS og Spekter om tjenstepensjon for ansatte i offentlig sektor. Det er enighet om at alderspensjon utformes som en påslagsordning. Departementet sendte 17. oktober et høringsnotat med forslag til nødvendige lovendringer med høringsfrist 9. januar 2019.

Endringene i pensjonsordningen for offentlig ansatte vil innføres fra og med 01.01.2020.

I bedriftssegmentet er det fortsatt god interesse for overgang til innskuddspensjonsordning. KLP har lyktes å vinne en del av kundene som velger denne ordningen.

DATTERSELSKAPENES FORRETNINGSOMRÅDER

Privat tjenestepensjon

Konsernets salg og betjening av privat tjenestepensjon skjer i datterselskapet KLP Bedriftspensjon AS.

KLP Bedriftspensjon har 5,7 milliarder kroner i forvaltningskapital per 30.09. Dette er en økning på 802 millioner kroner siden årsskiftet. Økningen er i hovedsak knyttet til tilflytting av pensjonskapitalbevis, vekst i selskapets innskuddspensjonsportefølje, som nå utgjør 3,4 milliarder kroner, samt god avkastning. 175 nye bedriftskunder har etablert pensjonsavtale så langt i 2018, og det er mottatt 2 931 pensjonskapitalbevis fra andre livsforsikringsselskaper.

KLP Bedriftspensjon oppnådde en bokført avkastning på kollektivporteføljen på 3,6 prosent og en verdijustert avkastning på 2,4 prosent. Kundene med innskuddspensjon oppnådde en gjennomsnittlig avkastning på 4,5 prosent samme periode.

Avkastningsresultatet ble 25,2 millioner kroner i tredje kvartal. Kursreguleringsfondet var per 30.09 på 12 millioner kroner. KLP Bedriftspensjon har etter tredje kvartal et totalresultat på minus 24,1 millioner kroner. Resultatet er negativt påvirket av at det er gjort korrigeringer i modellen for erstatningsavsetninger.

Avkastning kundemidler

KOLLEKTIVPORTEFØLJEN	3. kvartal 2018	3. kvartal 2017	Året 2017
Kollektivporteføljen			
Bokført avkastning	3,6 %	3,3 %	8,3 %
Verdijustert avkastning	2,4 %	3,7 %	5,6 %
Innskuddspensjon med investeringsvalg	4,5 %	8,3 %	11,9 %
Profil KLP90	8,0 %	12,2 %	17,1 %
Profil KLP70	6,3 %	10,1 %	14,0 %
Profil KLP50	4,0 %	8,0 %	11,0 %
Profil KLP30	2,3 %	5,8 %	7,8 %
KLP Optimal Livsfase ¹	5,2 %	11,3 %	17,5 %
KLP Nåtid	0,1 %	N/A	N/A
KLP Kort Horisont	1,0 %	N/A	N/A

KLP Lang Horisont	3,0 %	N/A	N/A
KLP Framtid	5,0 %	N/A	N/A
Profil KLPPM	0,9 %	1,3 %	1,5 %

¹ Avkastning for profil med 100 % aksjer

Skadeforsikring

Driftsresultatet før skatt ble 105,6 millioner kroner (152,6). Resultatet er preget av et svakt forsikringsresultat, men med et positivt resultat fra regulering av tidligere års reserver og et tilfredsstillende finansresultat. Resultat for tredje kvartal isolert var 69,2 millioner kroner (37,7)

KLP Skadeforsikring hadde en premieavgang ved inngangen av året. Opptjent premie er således marginalt lavere enn per tredje kvartal 2017, tilsvarende 3 millioner kroner. KLP Skadeforsikring opplever fortsatt fallende prisnivå ved nysalg og ved fornyelse av eksisterende kontrakter. Det er god vekst i privatmarkedet, med 14,5 prosent i løpet av de siste tolv måneder, og mer enn ni av ti nye kunder er medlemmer.

Det har så langt i år vært innrapportert tre større skader, estimert til henholdsvis 23,8, 21,5 og 14,3 millioner kroner. De to første skadene var branner i kommunalt eide bygninger, mens den siste var knyttet til et avfallsanlegg.

Avviklingen av tidligere skadeårganger er fortsatt positiv, og det er hittil i år inntektsført 126,3 millioner kroner, tilsvarende 6,7 prosent av reservene ved inngangen av året.

Nøkkeltallene for selskapet

PER TREDJE KVARTAL	2018	2017	Hele 2017
Skadeprosent*	77,2	80,6	84,2
Kostnadsprosent*	22,9	20,5	21,8
Totalkostnadsprosent*	100,1	101,0	106,0

*for egen regning

Netto finansinntekt så langt i 2018 var 104,7 millioner kroner (160,5), tilsvarende en avkastning på 2,4 prosent (3,8). For tredje kvartal isolert var avkastningen 1,1 prosent, tilsvarende 49,6 millioner kroner (53,9).

Renteinvesteringene har hatt svak avkastning så langt i år, med minus 0,1 prosent. Tredje kvartal viste likevel en svak bedring, med 0,3 prosent.

Aksjeporteføljen har per utgangen av tredje kvartal hatt en avkastning på 6,3 prosent, hvorav avkastningen i tredje kvartal isolert var 4,9 prosent. KLP Skadeforsikrings anleggsobligasjoner har hatt en avkastning på 2,7 prosent. Avkastningen på eiendomsinvesteringene var også positiv, med 5,6 prosent,

inkludert effekt av oppskrivning av eiendomsverdiene. KLP Skadeforsikrings økonomiske stilling er fortsatt god med en solvensmargindekning (SCR) på 251 prosent, opp i fra 240 prosent per utgangen av andre kvartal.

Kapital- og fondsforvaltning

KLP Kapitalforvaltning AS utfører verdipapirforvaltningen i KLP-konsernet. Totalt ble det forvaltet 498 milliarder kroner ved utgangen av tredje kvartal, hvorav 69 milliarder kroner kommer fra eksterne kunder. Hoveddelen av midlene er forvaltet på vegne av KLP og datterselskaper.

Netto nytegning i KLP-fondene var i tredje kvartal 80 millioner kroner, eksterne kunder hadde netto nytegning på 320 millioner kroner.

KLP Kapitalforvaltning oppnådde et resultat før skatt på 27,5 millioner kroner i tredje kvartal og 26,5 millioner kroner hittil i år.

Bank

KLP Bankens formål er å tilby finansiering av boliglån og andre bankprodukter til medlemmene i KLPs pensjonsordninger (personmarked), og lån til kommuner, fylkeskommuner og selskaper som utfører offentlige oppgaver (offentlig marked). Utlånsvirksomheten finansieres med innskudd fra personer og bedrifter, innlån i verdipapirmarkedet og egenkapital. Banken forvalter også utlån finansiert av pensjonsmidler i KLP.

KLP Banken-konsernet har per 30.09 utestående lån til kunder på 32,4 milliarder kroner (31,0). Fordelingen mellom personmarked og offentlige lån var henholdsvis 16,0 og 16,5 milliarder kroner.

KLP Banken forvalter for KLP 3,0 milliarder kroner i boliglån og 57,1 milliarder kroner i lån til offentlige låntakere og annen virksomhet.

Samlede boliglån i personmarkedet har økt 1,5 milliarder kroner hittil i år (1,3). Forvaltede boliglån for KLP er redusert med 220 millioner kroner hittil i år.

Kredittkort inngår som en del av bankvirksomheten. Utestående kreditt til personkunder utgjorde 66 millioner kroner ved utgangen av tredje kvartal (55). 7 600 medlemmer er kredittkortkunder i banken.

Utlånsvolumet i offentlig marked er hittil i år omtrent uendret, men har vært lavere enn i 2017. Lån til offentlige låntakere som forvaltes for KLP, har i samme periode økt med 3,5 milliarder kroner. Forvaltede lån til utenlandske debitorer i fremmed valuta er redusert med 0,2 milliarder kroner hittil i år.

Restanser og mislighold av boliglån er fortsatt lavt, men har økt noe i 2018. Lån med mislighold over 90 dager utgjør 0,30 prosent av samlede boliglån ved utløpet av tredje kvartal.

Det er i bankens regnskap resultatført konstaterte tap med 0,9 millioner kroner på boliglån og 2,7 millioner kroner på kredittkort hittil i 2018. I tillegg kommer beregnede tapsavsetninger på 1,4 millioner kroner. Det er ingen konstaterte tap knyttet til offentlige lån.

KLP Banken-konsernets fremmedfinansiering består av innskudd og obligasjoner. Innskuddsveksten hittil i 2018 er på 0,8 milliarder kroner og samlede innskudd utgjør 10,5 milliarder kroner. Av dette er 8,5 milliarder kroner innskudd fra personkunder og det øvrige er innskudd fra kommuner og bedrifter. Gjeld stiftet ved utstedelse av verdipapirer utgjorde 23,5 milliarder kroner ved kvartalslutt.

KLP Banken-konsernet fikk et driftsresultat før skatt på 71,1 millioner kroner per tredje kvartal (81,7). Områdefordelt resultat gir 36,8 millioner kroner (31,9) i personmarkedet og 34,4 millioner kroner (49,8) i offentlig marked. Etter skatt ble konsernresultatet 54,1 millioner kroner (59,4).

SAMFUNNSANSVAR

KLP Eiendom fortsetter satsingen på samfunnsansvarlige byggeprosjekter og eiendommer i selskapets portefølje. KLP Eiendom er i gang med utviklingen av et nytt kontorprosjekt i København der en del av prosjektet har et brobygger-samarbeid med Ørestad skole. Elevene vil de neste tre årene bruke byggeprosjektet som undervisningsplattform i fagene språk, fysikk, matematikk og utforming. Målet er å utdanne flere ansatte til byggeindustrien.

KLP Banken tilbyr nå Grønt boliglån til medlemmer i KLP som har energigivninglig bolig, eller som velger å gjøre tiltak som gjør boligen mer energigivninglig.

KLP har betydelige investeringer i fornybar energi, både hjemme og ute. Selskapet satser særlig på å øke fornybar energikapasitet. I tredje kvartal ble tre nye fornybarlegg ferdigstilt. En vindpark i Kenya, en solpark i Honduras og et biomasseanlegg i Storbritannia. De siste årene har KLP med partnere bidratt til åtte nye fornybarlegg som vil produsere strøm for 6,3 millioner mennesker.

I samarbeid med Folketrygdfondet, DNB og Storebrand, har KLP hatt samtaler med selskaper på Oslo Børs om klimarisiko. Hensikten er å forstå hvor modne selskapene er for å integrere spørsmål om hvordan klimautvikling kan utgjøre en finansiell risiko, og oppfordre selskapene til å rapportere på dette fremover.

KLP har ekskludert JBS SA og Luthai Textile Co. Ltd. fra investeringsuniverset, for henholdsvis risikoen for grov korrupsjon og for brudd på arbeidstakerrettigheter. Det ble også besluttet å ekskludere Tri-State Generation and Transmission Association Inc. og PacifiCorp basert på eksklusjonskriteriet for kullbasert virksomhet.

KLP har gjennomført frokostseminarer i Oslo, Bergen, Trondheim og Tromsø med tema helsefremmende ledelse. Fulltegnede seminarer og gode tilbakemeldinger gjør at vi prøver ut strømmetjeneste via web, slik at flere kan delta.

FREMTIDSUTSIKTER OG HENDELSER ETTER KVARTALET

Til dels store bevegelser i aksjemarkedet og høyere lange renter har preget markedet etter kvartalsavslutning.

Selskapet har en robust og god soliditet. Både tilleggsavsetninger og kursreguleringsfond er buffere som kan dekke opp for svingninger i avkastningen. Solide buffere er en viktig del av selskapets langsiktige strategi for en stabil kapitalforvaltning.

Oslo, 31. oktober 2018

Styret i Kommunal Landspensjonskasse gjensidig forsikringsselskap

Egil Johansen
Leder

Jenny Følling
Nestleder

Marit Torgersen

Karianne Melleby

Odd Haldgeir Larsen

Lars Vorland

Susanne Torp-Hansen
Valgt av og blant de ansatte

Freddy Larsen
Valgt av og blant de ansatte

Resultat

KLP KONSERN

NOTE	MILLIONER KRONER	3. kvartal 2018	3. kvartal 2017	01.01.2018 -30.09.2018	01.01.2017 -30.09.2017	01.01.2017 -31.12.2017
3	Premieinntekter for egen regning	9 819	9 334	32 838	25 623	34 590
	Netto avkastning fra finansielle eiendeler	3 578	3 308	11 407	10 831	14 184
	Netto renteinntekter bank	34	66	141	175	244
	Realiserte og urealiserte gevinster og tap på finansielle instrumenter	6 557	5 680	4 588	14 919	22 050
8	Netto inntekter fra investeringseiendommer	717	901	3 776	2 880	4 953
4	Andre inntekter	302	280	847	771	1 040
	Sum netto inntekter	21 007	19 569	53 596	55 199	77 061
	Erstatninger for egen regning	- 4 907	- 4 610	-14 965	-13 977	-18 665
	Endring i forsikringsmessige avsetninger	- 6 909	- 6 670	-23 675	-17 335	-24 425
5	Rentekostnad og verdiendring ansvarlige lån og fondsobligasjonslån	27	147	69	-273	-527
6	Driftskostnader	- 360	- 321	-1 325	-1 140	-1 673
7	Andre kostnader	- 272	- 248	-796	-736	-992
	Andelseiers verdiendring i konsoliderte verdipapirfond	- 2 553	- 2 027	-2 676	-5 788	-8 648
	Sum kostnader	- 14 975	-13 729	-43 367	-39 249	-54 931
	Driftsresultat	6 032	5 841	10 229	15 950	22 130
	Til(-) / fra(+) kursreguleringsfond i livsforsikring	- 4 192	- 660	-339	-7 751	-13 904
	Til(-) / fra(+) tilleggsavsetning og bufferavsetning i livsforsikring	0	0	21	13	-1 188
	Midler tilført forsikringskundene i livsforsikring	- 1 101	- 4 328	-7 656	-5 413	-4 564
	Resultat før skatt	739	854	2 255	2 799	2 474
	Skattekostnad ¹	- 274	- 421	-1 002	-1 584	-1 143
	Resultat	465	433	1 253	1 216	1 332
	Aktuarielle gevinster og tap på ytelsesbaserte pensjonsordninger					
	- ytelser til ansatte	0	- 109		-109	-30
	Justering av forsikringsforpliktelsene	0	11	0	11	2
	Skatt på poster som senere ikke vil bli omklassifisert til resultatet	0	24	0	24	7
	Poster som senere ikke vil bli omklassifisert til resultatet	0	-73	0	-73	-21
	Revaluering eiendommer til bruk i egen virksomhet	22	9	84	71	110
8	Valutaomregning utenlandske datterselskaper	62	- 298	-1 170	432	937
	Justering av forsikringsforpliktelsene	- 62	298	1 170	-432	-937
	Skatt på poster som senere vil bli omklassifisert til resultatet	- 5	- 2	-21	-18	-27
	Poster som senere vil bli omklassifisert til resultatet når særlige vilkår er oppfylt	16	6	63	53	82
	Sum utvidet resultat	16	-66	63	-20	61
	Totalresultat	481	366	1 316	1 196	1 393
	¹ Andelseieres andel av skattekostnad i konsoliderte verdipapirfond.	- 71	- 41	-183	-133	-181

Balanse

KLP KONSERN

NOTE	MILLIONER KRONER	30.09.2018	30.09.2017	31.12.2017
	Utsatt skattefordel	420	72	68
	Andre immaterielle eiendeler	278	322	313
	Varige driftsmidler	1 771	1 675	1 715
	Investeringer i tilknyttede selskaper og felleskontrollert virksomhet	928	637	773
8,11	Investeringseiendom	64 744	61 359	63 519
9,14	Gjeldsinstrumenter som holdes til forfall	30 229	32 471	31 131
9,14	Gjeldsinstrumenter klassifisert som lån og fordringer	133 486	114 084	121 377
9,11,14	Utlån kommuner, bedrifter og personkunder til virkelig verdi over resultat	902	1 064	1 016
9,14	Utlån kommuner, bedrifter og personkunder til amortisert kost	92 027	84 915	87 005
9,11,14	Gjeldsinstrumenter til virkelig verdi over resultat	162 101	173 288	172 427
9,11	Egenkapitalinstrumenter til virkelig verdi over resultat	171 398	151 130	161 736
9,11,14	Finansielle derivater	3 209	2 617	1 529
9	Fordringer	23 446	12 792	4 056
9	Eiendeler i innskuddsbasert livsforsikring	3 406	2 432	2 684
14	Kontanter og bankinnskudd	3 225	2 630	2 820
	SUM EIENDELER	691 571	641 486	652 167
	Innskutt egenkapital	14 553	13 121	13 125
	Opptjent egenkapital	17 754	16 242	16 439
	SUM EGENKAPITAL	32 307	29 363	29 564
9,10	Fondsobligasjonslån	1 475	1 510	1 534
9,10	Ansvarlig lån	5 696	6 345	5 977
	Pensjonsforpliktelser	837	857	797
15	Forsikringsmessige avsetninger i livsforsikring	516 087	479 079	490 803
9,15	Avsetninger i innskuddsbasert livsforsikring	3 406	2 432	2 684
	Premie-, erstatnings-, og sikkerhetsfondsavsetning i skadeforsikring	2 477	2 468	2 364
9,10	Utstedte obligasjonslån med fortrinnsrett	22 635	21 737	21 451
9,10	Gjeld til kredittinstitusjoner	4 436	6 428	4 587
9,10	Gjeld til og innskudd fra kunder	10 531	9 401	9 669
9,11	Finansielle derivater	530	2 635	4 760
	Utsatt skatt	2 770	2 276	1 733
16	Annen kortsiktig gjeld	15 605	9 317	5 919
	Andelseieres interesser i konsoliderte verdipapirfond	72 780	67 639	70 325
	SUM GJELD	659 264	612 123	622 603
	SUM EGENKAPITAL OG GJELD	691 571	641 486	652 167
	Betingede forpliktelser	15 362	15 987	15 483

Egenkapitaloppstilling

KLP KONSERN

2018 MILLIONER KRONER	Innskutt egenkapital	Opptjent egenkapital	Sum egenkapital
Egenkapital 01.01.2018	13 125	16 439	29 564
Resultat		1 253	1 253
Poster som senere ikke vil bli omklassifisert til resultatet		0	0
Poster som senere vil bli omklassifisert til resultatet når særlige vilkår er oppfylt		63	63
Sum utvidet resultat		63	63
Sum totalresultat		1 316	1 316
Netto innbetalt egenkapitaltilskudd	1 428		1 428
Sum transaksjoner med eierne	1 428		1 428
Egenkapital 30.09.2018 ¹	14 553	17 754	32 307

¹ Som følge av nye dødelighetsforutsetninger med virkning fra 01.01.2018 for to ordninger i konsernets livsforsikringsvirksomhet, foretok konsernet en oppruster av disse ordningene i 2017. Finanstilsynet har kommet til en beslutning hvor 20 % av behovet skal dekkes av virksomheten. Ved årsavslutningen for 2018 vil derfor 210 millioner kroner av konsernets egenkapital tilføres kundene i livsforsikringsvirksomheten.

2017 MILLIONER KRONER	Innskutt egenkapital	Opptjent egenkapital	Sum egenkapital
Egenkapital 31.12.2016	11 726	16 097	27 823
Utsatt skatt på risikoutjevningsskjema, naturskadefond og garantiordningen ²		- 1 028	- 1 028
Prinsippendring ³		- 24	- 24
Egenkapital 01.01.2017	11 726	15 046	26 772
Resultat		1 216	1 216
Poster som senere ikke vil bli omklassifisert til resultatet		-73	-73
Poster som senere vil bli omklassifisert til resultatet når særlige vilkår er oppfylt		53	53
Sum utvidet resultat		-20	-20
Sum totalresultat		1 196	1 196
Netto innbetalt egenkapitaltilskudd	1 395		1 395
Sum transaksjoner med eierne	1 395		1 395
Egenkapital 30.09.2017	13 121	16 242	29 363

² I henhold til Forskrift om årsregnskap for livsforsikringselskaper §3-2 skal ikke morselskapet i KLP konsern balanseføre utsatt skatt på risikoutjevningsskjema. Det samme gjelder i henhold til Forskrift om årsregnskap for skadeforsikringselskaper §3-4 vedrørende utsatt skatt på avsetning til naturskadefondet og garantiordningen. Tidligere har KLP lagt den samme vurderingen til grunn i sitt konsernregnskap. Etter en fornyet vurdering har KLP kommet til at det er korrekt å avsette for utsatt skatt på risikoutjevningsskjema, naturskadefondet og garantiordningen i konsernregnskapet. Utsatt skatt på risikoutjevningsskjema, naturskadefondet og garantiordningen utgjør henholdsvis NOK 977 millioner, NOK 40 millioner og NOK 11 millioner per 31.12.2016. Denne korreksjonen er ført mot inngående balanse slik at endringen i utsatt skatt gjennom året er reflektert i skattekostnaden for 2017 for KLP konsern.

³ For ytterligere informasjon se note 2.1.1. c) Årsregnskap 2017

Egenkapitaloppstilling

KLP KONSERN

2017 MILLIONER KRONER	Innskutt egenkapital	Opptjent egenkapital	Sum egenkapital
Egenkapital 31.12.2016	11 726	16 097	27 823
Utsatt skatt på risikoutjevningsskjema, naturskadefond og garantiordningen ²		- 1 028	- 1 028
Prinsippendring ³		- 24	- 24
Egenkapital 01.01.2017	11 726	15 046	26 772
Resultat		1 332	1 332
Poster som senere ikke vil bli omklassifisert til resultatet		- 21	- 21
Poster som senere vil bli omklassifisert til resultatet når særlige vilkår er oppfylt		82	82
Sum utvidet resultat		61	61
Sum totalresultat		1 393	1 393
Netto innbetalt egenkapitaltilskudd	1 399		1 399
Sum transaksjoner med eierne	1 399		1 399
Egenkapital 31.12.2017	13 125	16 439	29 564

² I henhold til Forskrift om årsregnskap for livsforsikringselskaper §3-2 skal ikke morselskapet i KLP konsern balanseføre utsatt skatt på risikoutjevningsskjema. Det samme gjelder i henhold til Forskrift om årsregnskap for skadeforsikringselskaper §3-4 vedrørende utsatt skatt på avsetning til naturskadefondet og garantiordningen. Tidligere har KLP lagt den samme vurderingen til grunn i sitt konsernregnskap. Etter en fornyet vurdering har KLP kommet til at det er korrekt å avsette for utsatt skatt på risikoutjevningsskjema, naturskadefondet og garantiordningen i konsernregnskapet. Utsatt skatt på risikoutjevningsskjema, naturskadefondet og garantiordningen utgjør henholdsvis NOK 977 millioner, NOK 40 millioner og NOK 11 millioner per. 31.12.2016. Denne korreksjonen er ført mot inngående balanse slik at endringen i utsatt skatt gjennom året er reflektert i skattekostnaden for 2017 for KLP konsern.

³ For ytterligere informasjon se note 2.1.1. c) Årsregnskap 2017

Kontantstrømoppstilling

KLP KONSERN

MILLIONER KRONER	01.01.2018 -30.09.2018	01.01.2018 -30.06.2018	01.01.2018 -31.03.2018	01.01.2017 -31.12.2017	01.01.2017 -30.09.2017
Netto kontantstrømmer fra operasjonelle aktiviteter	-14 692	-9 378	-8 888	-27 849	-26 243
Netto kontantstrømmer fra investeringsaktiviteter ¹	-27	-23	-14	-79	-53
Netto kontantstrømmer fra finansieringsaktiviteter ²	15 125	10 552	9 425	27 781	25 958
Netto endring i kontanter og bankinnskudd	405	1 152	523	-148	-338
Beholdning av kontanter og bankinnskudd ved periodens begynnelse	2 820	2 820	2 820	2 968	2 968
Beholdning av kontanter og bankinnskudd ved periodens slutt	3 225	3 972	3 343	2 820	2 630

¹ Utbetaling ved kjøp av driftsmidler.

² Netto innbetaling av egenkapitalinnskudd, opptak og nedbetaling av gjeld, samt innbetaling fra andelseiere i konsoliderte fond.

Noter til regnskapet

KLP KONSERN

NOTE 1 Regnskapsprinsipper og -estimater

REGNSKAPSPRINSIPPER

Regnskapet i denne delårsrapporten viser konsernregnskapet og selskapsregnskapet til Kommunal Landspensjonskasse (KLP) for perioden 01.01.2018 – 30.09.2018. Regnskapet er ikke revidert.

Den delen av delårsrapporten som gjelder konsernregnskapet er utarbeidet i henhold til IAS 34 Delårsrapportering.

De samme regnskapsprinsippene og beregningsmetoder er fulgt i delårsregnskapet som i årsregnskapet for 2017, med mindre annet er oppgitt.

Delårsregnskapet inneholder ikke all informasjon som kreves av et fullstendig årsregnskap, og denne delårsrapporten bør leses i sammenheng med årsregnskapet for 2017. Dette fås ved henvendelse til KLPs hovedkontor i Dronning Eufemias gate 10, eller på klp.no.

REGNSKAPSESTIMATER

Ved utarbeidelse av delårsregnskapet har ledelsen utøvet skjønn og benyttet estimater og forutsetninger som påvirker regnskapstallene. Faktiske tall kan derfor avvike fra benyttede estimater.

NOTE 2 Segmentinformasjon

MILLIONER KRONER	Kollektiv pensjon offentlig			Kollektiv pensjon privat		
	3. kvartal 2018	3. kvartal 2017	01.01.2017 -31.12.2017	3. kvartal 2018	3. kvartal 2017	01.01.2017 -31.12.2017
Premieinntekter for egen regning fra eksterne kunder ¹	31 182	23 916	32 328	732	770	997
Premieinntekter for egen regning fra andre konsernselskaper	76	73	89	0	0	0
Netto finansinntekter fra investeringer	14 990	21 615	32 157	184	229	343
Øvrige inntekter fra eksterne kunder	825	769	1 016	2	2	2
Øvrige inntekter fra andre konsernselskaper	137	205	235	0	0	0
Sum inntekter	47 210	46 578	65 825	917	1 001	1 343
Erstatninger for egen regning	-14 110	-13 044	-17 386	-126	-167	-199
Forsikringsmessige avsetninger for egen regning	-22 915	-16 547	-23 358	-760	-785	-1 064
Kostnader innlån	69	-273	-527	0	0	0
Driftskostnader eksklusive avskrivninger	-730	-675	-951	-47	-43	-59
Avskrivninger	-55	-51	-74	-2	-2	-3
Andre kostnader	-793	-736	-992	0	0	0
Andelseiers verdiendring i konsoliderte verdipapirfond						
Sum kostnader	-38 535	-31 326	-43 289	-936	-997	-1 325
Driftsresultat	8 675	15 252	22 536	-18	5	18
Midler tilført forsikringskundene ²	-6 799	-13 556	-20 551	-6	-27	-42
Resultat før skatt	1 876	1 696	1 985	-24	-22	-24
Skattekostnad	-438	-305	-492	0	0	0
Resultat etter skatt	1 438	1 392	1 493	-24	-22	-24
Endring i utvidet resultat eksklusiv skatt	0	-97	-28	0	-1	-1
Totalresultat	1 438	1 295	1 465	-24	-23	-25
Eiendeler	563 532	527 465	534 784	5 671	4 592	4 869
Gjeld	530 040	497 013	504 158	5 172	4 067	4 346

¹ Premieinntekter omfatter premieinntekter for egen regning inkludert sparepremie og overført premiereserve fra andre selskaper.

² Midler tilført forsikringskundene inkluderer overføring til premiefond, avsetninger til kursreguleringsfond, avsetninger til tilleggsavsetninger og andre avsetninger av overskuddsmidler til forsikringskundene.

NOTE 2 Segmentinformasjon – forts.

MILLIONER KRONER	Skadeforsikring			Bank		
	3. kvartal 2018	3. kvartal 2017	01.01.2017 -31.12.2017	3. kvartal 2018	3. kvartal 2017	01.01.2017 -31.12.2017
Premieinntekter for egen regning fra eksterne kunder ¹	924	937	1 266	0	0	0
Premieinntekter for egen regning fra andre konsernselskaper	19	18	21	0	0	0
Netto finansinntekter fra investeringer	108	164	243	175	173	237
Øvrige inntekter fra eksterne kunder	1	1	1	12	9	12
Øvrige inntekter fra andre konsernselskaper	0	0	0	43	43	57
Sum inntekter	1 051	1 119	1 531	230	224	306
Erstatninger for egen regning	-728	-766	-1 080	0	0	0
Forsikringsmessige avsetninger for egen regning	1	-3	-4	0	0	0
Kostnader innlån	0	0	0	0	0	0
Driftskostnader eksklusive avskrivninger	-218	-196	-281	-153	-139	-197
Avskrivninger	-1	-2	-2	-3	-3	-4
Andre kostnader	0	0	0	-4	-2	-3
Andelseiers verdiendring i konsoliderte verdipapirfond						
Sum kostnader	-946	-967	-1 366	-160	-144	-203
Driftsresultat	106	153	164	71	81	103
Midler tilført forsikringskundene ²	0	0	0	0	0	0
Resultat før skatt	106	153	164	71	81	103
Skattekostnad	-17	-28	-19	-17	-19	-25
Resultat etter skatt	88	124	145	54	62	78
Endring i utvidet resultat eksklusiv skatt	0	-10	-3	0	-3	-1
Totalresultat	88	114	141	54	59	77
Eiendeler	4 694	4 651	4 594	36 473	34 859	34 986
Gjeld	2 834	2 823	2 822	34 338	32 945	32 904

¹ Premieinntekter omfatter premieinntekter for egen regning inkludert sparepremie og overført premiereserve fra andre selskaper.

² Midler tilført forsikringskundene inkluderer overføring til premiefond, avsetninger til kursreguleringsfond, avsetninger til tilleggsavsetninger og andre avsetninger av overskuddsmidler til forsikringskundene.

NOTE 2 Segmentinformasjon – forts.

MILLIONER KRONER	Kapitalforvaltning			Øvrige		
	3. kvartal 2018	3. kvartal 2017	01.01.2017 -31.12.2017	3. kvartal 2018	3. kvartal 2017	01.01.2017 -31.12.2017
Premieinntekter for egen regning fra eksterne kunder ¹	0	0	0	0	0	0
Premieinntekter for egen regning fra andre konsernselskaper	0	0	0	0	0	0
Netto finansinntekter fra investeringer	4	3	3	0	0	0
Øvrige inntekter fra eksterne kunder	0	0	0	7	5	9
Øvrige inntekter fra andre konsernselskaper	358	268	456	0	0	0
Sum inntekter	363	271	459	7	5	9
Erstatninger for egen regning	0	0	0	0	0	0
Forsikringsmessige avsetninger for egen regning	0	0	0	0	0	0
Kostnader innlån	0	0	0	0	0	0
Driftskostnader eksklusive avskrivninger	-334	-216	-402	-9	-5	-9
Avskrivninger	-3	-4	-10	0	0	0
Andre kostnader	0	0	0	0	0	0
Andelseiers verdiendring i konsoliderte verdipapirfond						
Sum kostnader	-336	-220	-413	-9	-5	-9
Driftsresultat	27	51	47	-2	0	-1
Midler tilført forsikringskundene ²	0	0	0	0	0	0
Resultat før skatt	27	51	47	-2	0	-1
Skattekostnad	-7	-10	-10	0	0	0
Resultat etter skatt	20	41	37	-1	0	-1
Endring i utvidet resultat eksklusiv skatt	0	-10	-4	0	0	0
Totalresultat	20	31	33	-1	0	-1
Eiendeler	473	454	468	9	11	12
Gjeld	199	202	214	3	3	5

¹ Premieinntekter omfatter premieinntekter for egen regning inkludert sparepremie og overført premiereserve fra andre selskaper.

² Midler tilført forsikringskundene inkluderer overføring til premiefond, avsetninger til kursreguleringsfond, avsetninger til tilleggsavsetninger og andre avsetninger av overskuddsmidler til forsikringskundene.

NOTE 2 Segmentinformasjon – forts.

MILLIONER KRONER	Elimineringer			Sum		
	3. kvartal 2018	3. kvartal 2017	01.01.2017 -31.12.2017	3. kvartal 2018	3. kvartal 2017	01.01.2017 -31.12.2017
Premieinntekter for egen regning fra eksterne kunder ¹	0	0	0	32 838	25 623	34 590
Premieinntekter for egen regning fra andre konsernselskaper	-95	-92	-110	0	0	0
Netto finansinntekter fra investeringer	4 450	6 620	8 446	19 912	28 805	41 430
Øvrige inntekter fra eksterne kunder	0	-14	0	847	771	1 040
Øvrige inntekter fra andre konsernselskaper	-539	-515	-748	0	0	0
Sum inntekter	3 816	5 999	7 589	53 596	55 199	77 061
Erstatninger for egen regning	0	0	0	-14 965	-13 977	-18 665
Forsikringsmessige avsetninger for egen regning	0	0	0	-23 675	-17 335	-24 425
Kostnader innlån	0	0	0	69	-273	-527
Driftskostnader eksklusive avskrivninger	254	222	346	-1 237	-1 052	-1 554
Avskrivninger	-24	-26	-26	-88	-88	-119
Andre kostnader	1	2	3	-796	-736	-992
Andelseiers verdiendring i konsoliderte verdipapirfond	-2 676	-5 788	-8 648	-2 676	-5 788	-8 648
Sum kostnader	-2 445	-5 590	-8 326	-43 367	-39 249	-54 931
Driftsresultat	1 371	409	-737	10 229	15 950	22 130
Midler tilført forsikringskundene ²	-1 170	432	937	-7 974	-13 150	-19 656
Resultat før skatt	202	841	200	2 255	2 799	2 474
Skattekostnad	-545	-1 215	-617	-1 023	-1 577	-1 163
Resultat etter skatt	-343	-374	-417	1 232	1 222	1 311
Endring i utvidet resultat eksklusiv skatt	84	96	119	84	-26	81
Totalresultat	-259	-279	-298	1 316	1 196	1 393
Eiendeler	80 719	69 455	72 453	691 571	641 486	652 167
Gjeld	86 677	75 071	78 155	659 264	612 123	622 603

¹ Premieinntekter omfatter premieinntekter for egen regning inkludert sparepremie og overført premiereserve fra andre selskaper.

² Midler tilført forsikringskundene inkluderer overføring til premiefond, avsetninger til kursreguleringsfond, avsetninger til tilleggsavsetninger og andre avsetninger av overskuddsmidler til forsikringskundene.

KLP konsernets virksomhet er inndelt i de seks områdene kollektiv pensjon offentlig, kollektiv pensjon privat, skadeforsikring, bank, kapitalforvaltning og øvrige. All virksomhet er rettet mot kunder i Norge.

KOLLEKTIV PENSJON OFFENTLIG

Kommunal Landspensjonskasse tilbyr kollektiv offentlig tjenstepensjon.

KOLLEKTIV PENSJON PRIVAT

KLP Bedriftspensjon AS tilbyr produkter til foretak innen både offentlig og privat sektor.

SKADEFORSIKRING

KLP Skadeforsikring AS tilbyr ting- og personskadeprodukter til arbeidsgivere innen offentlig og privat sektor. I tillegg tilbys et bredt spekter av standard forsikringsprodukter til personmarkedet.

BANK

KLPs bankvirksomhet omfatter selskapene KLP Bankholding AS og dets heleide datterselskaper: KLP Banken AS, KLP Kommunekreditt AS og KLP Boligkreditt AS. Bankvirksomheten omfatter tjenester som innskudd og utlån til personmarkedet, kredittkort, samt utlån med offentlig garanti.

KAPITALFORVALTNING

Kapitalforvaltning tilbys fra selskapet KLP Kapitalforvaltning AS. Selskapet tilbyr et bredt utvalg av verdipapirfond både til personkunder og institusjonelle kunder. Verdipapirforvaltningen har en samfunnsansvarlig profil.

ØVRIG

Øvrige segmenter består av KLP Forsikringservice AS som tilbyr et bredt tjenestespekter til kommunale pensjonskasser.

NOTE 3 Premieinntekter for egen regning

MILLIONER KRONER	3. kvartal 2018	3. kvartal 2017	01.01.2018 -30.09.2018	01.01.2017 -30.09.2017	01.01.2017 -31.12.2017
Forfalte premier, brutto	9 711	9 253	32 536	25 011	35 492
Avgitte gjenforsikringspremier	-25	-15	-54	-43	-61
Overføring av premiereserve fra andre	133	95	356	655	-841
Premieinntekter for egen regning	9 819	9 334	32 838	25 623	34 590

NOTE 4 Andre inntekter

MILLIONER KRONER	3. kvartal 2018	3. kvartal 2017	01.01.2018 -30.09.2018	01.01.2017 -30.09.2017	01.01.2017 -31.12.2017
Tilskudd avtalefestet pensjon (AFP)	270	246	780	729	981
Øvrige inntekter	32	34	67	42	60
Sum andre inntekter	302	280	847	771	1 040

NOTE 5 Rentekostnad og verdiendring ansvarlige lån og fondsobligasjonslån

MILLIONER KRONER	3. kvartal 2018	3. kvartal 2017	01.01.2018 -30.09.2018	01.01.2017 -30.09.2017	01.01.2017 -31.12.2017
ANSVARLIGE LÅN					
Rentekostnader ¹	-62	-68	-180	-212	-283
Verdiendringer	35	123	218	-169	-298
Sum rentekostnad og verdiendring ansvarlige lån	-27	55	39	-382	-581
FONDSOBLIGASJONSLÅN					
Rentekostnader	-15	-15	-45	-45	-61
Verdiendringer	69	108	75	155	116
Sum rentekostnad og verdiendring fondsobligasjonslån	54	93	30	109	54
Sum rentekostnad og verdiendring ansvarlige lån og fondsobligasjonslån	27	147	69	-273	-527

¹ Rentekostnader inkluderer amortisering av underkurs.

Noten gir en spesifisering av linjen «Rentekostnad og verdiendring ansvarlige lån og fondsobligasjonslån» fordelt på rentekostnader og verdiendring i periodene angitt.

Verdiendringene kommer i stor grad av at lånene er denominert i utenlandsk valuta. Det ansvarlige lånet er denominert i euro, mens fondsobligasjonslånet er utstedt i japanske yen.

NOTE 6 Driftskostnader

MILLIONER KRONER	3. kvartal 2018	3. kvartal 2017	01.01.2018 -30.09.2018	01.01.2017 -30.09.2017	01.01.2017 -31.12.2017
Personalkostnader	202	178	722	639	937
Avskrivninger og nedskrivninger	35	30	88	86	131
Andre driftskostnader	124	112	514	415	604
Sum driftskostnader	360	321	1 325	1 140	1 673

NOTE 7 Andre kostnader

MILLIONER KRONER	3. kvartal 2018	3. kvartal 2017	01.01.2018 -30.09.2018	01.01.2017 -30.09.2017	01.01.2017 -31.12.2017
Kostnader avtalefestet pensjon (AFP)	270	246	780	729	977
Øvrige kostnader	2	2	15	7	15
Sum andre kostnader	272	248	796	736	992

NOTE 8 Investerings eiendom

MILLIONER KRONER	3. kvartal 2018	3. kvartal 2017	01.01.2018 -30.09.2018	01.01.2017 -30.09.2017	01.01.2017 -31.12.2017
Netto leieinntekter	641	794	2 010	2 097	2 555
Endring i virkelig verdi	76	107	1 404	783	2 269
Gevinst ved salg	0	0	362	0	129
Netto inntekter fra investeringseiendom	717	901	3 776	2 880	4 953
Valutaomregning utenlandske datterselskaper (føres i utvidet resultat)	62	-298	-1 170	432	937
Netto inntekter fra investeringseiendom inkludert valutaomregning	778	603	2 606	3 312	5 889

MILLIONER KRONER	30.09.2018	30.09.2017	31.12.2017
Bokført verdi 01.01.	63 519	59 497	59 497
Verdiregulering inkl. valutaomregning	234	1 216	3 206
Netto tilgang	1 045	681	838
Øvrige endringer	-54	-35	-22
Bokført verdi 30.09./31.12.	64 744	61 359	63 519

NOTE 9 Virkelig verdi av finansielle eiendeler og forpliktelser

Virkelig verdi skal være en representativ pris basert på hva tilsvarende eiendel eller forpliktelse ville vært omsatt for ved normale markedsbetingelser og forhold. Et finansielt instrument anses som notert i et aktivt marked dersom noterte kurser er enkelt og regelmessig tilgjengelig fra en børs, forhandler, megler, næringsgruppering, prissettings-tjeneste eller reguleringsmyndighet, og disse kursene representerer faktiske og regelmessige forekommende transaksjoner på armlengdes avstand. Dersom markedet for verdipapiret ikke er aktivt, eller verdipapiret ikke er notert på børs eller tilsvarende, benytter konsernet verdsettelsesteknikker for å fastsette virkelig verdi. Disse baseres bl.a. på informasjon om nylige gjennomførte transaksjoner på forretningsmessige vilkår, henvisning til omsetning av lignende instrumenter og prising ved hjelp av eksternt innhentede rentekurver og rentedifferansekurver. Estimatenes bygger i størst mulig grad på eksterne observerbare markedsdata, og i liten grad på selskaps-spesifikk informasjon.

For denne noten kan kategoriseringen av finansielle instrumenter deles opp i tre ulike nivåer; balanseklassifisering, regnskapsklassifisering og type instrument. Det er siste kategori, type instrument, hvor det gis informasjon på hvordan virkelig verdi er utledet.

FINANSIELLE INSTRUMENTER SOM MÅLES TIL AMORTISERT KOST

Denne kategorien inkluderer:

- Investeringer som holdes til forfall
- Obligasjoner klassifisert som utlån og fordring
- Øvrige utlån og fordringer
- Ansvarlig lånekapital (forpliktelse)
- Annen utstedt gjeld (forpliktelse)

Finansielle instrumenter som ikke måles til virkelig verdi måles til amortisert kost ved bruk av effektiv rente metode. Internrenten fastsettes ved diskontering av kontraktsfestede kontantstrømmer over forventet løpetid. Kontantstrømmene inkluderer etableringsgebyrer og direkte transaksjonskostnader samt eventuell restverdi ved utløpet av forventet løpetid. Amortisert kost er nåverdien av disse kontantstrømmene neddiskontert med internrenten. I denne noten opplyses det forøvrig om virkelig verdi på de finansielle instrumentene som måles til amortisert kost.

FINANSIELLER INSTRUMENTER SOM MÅLES TIL VIRKELIG VERDI

Denne kategorien inkluderer:

- Egenkapitalinstrumenter
- Gjeldsinstrumenter til virkelig verdi
- Derivater (eiendeler og forpliktelser)
- Gjeld til kredittinstitusjoner (forpliktelse)

Nedenfor er det listet hvilke ulike typer finansielle instrumenter som faller inn under de ulike regnskapskategoriene og hvordan virkelig verdi blir beregnet.

**INVESTERINGER SOM HOLDES TIL FORFALL
OBLIGASJONER KLASIFISERT SOM UTLÅN OG FORDRING
GJELDSINSTRUMENTER SOM MÅLES TIL VIRKELIG VERDI****a) Utenlandske rentepapirer**

Utenlandske rentepapirer prises i hovedregel på bakgrunn av priser innhentet fra indeksleverandør. Samtidig sammenlignes priser mellom flere ulike kilder for å fange opp eventuelle feil.

Følgende kilder benyttes:

- Barclays Capital Indices
- Bloomberg
- Reuters

Barclays Capital Indices har førsteprioritet (de dekker henholdsvis utenlandsk stat og utenlandsk kreditt). Deretter benyttes Bloomberg med bakgrunn i Bloombergs priskilde Business Valuator Accredited in Litigation (BVAL). BVAL inneholder verifiserte priser fra Bloomberg. Sisteprioritet er Reuters.

b) Norske rentepapirer - stat

Til prising av norske statsobligasjoner benyttes Bloomberg som kilde. Det er Oslo Børs som leverer prisen (via Bloomberg). Kursene sammenlignes med kursene fra Reuters for å avdekke eventuelle feil.

c) Norske rentepapirer – annet enn stat

Norske rentepapirer unntatt stat prises hovedsakelig direkte på kurser fra Nordic Bond Pricing. De papirene som ikke inngår hos Nordic Bond Pricing, prises teoretisk. Teoretisk pris skal baseres på antatt nåverdi ved salg av posisjonen. Diskontering gjøres ved å benytte en nullkuponkurve. Nullkuponkurven oppjusteres med en kredittspread som skal hensynta obligasjonens risiko. Kredittspreaden beregnes ut fra en spreadkurve hvor obligasjonens durasjon hensyntas. Nordic Bond Pricing er hovedkilde for spreadkurver. Disse leverer selskaps-spesifikke kurver og kurver for norske sparebanker, kommuner og kraft. Sparebanker har ulike spreadkurver basert på forvaltningskapital.

For selskaper hvor Nordic Bond Pricing ikke leverer spreadkurver, benyttes spreadkurver fra tre norske banker. Når spreadkurver er tilgjengelig fra flere av disse bankene, benyttes et likevektet gjennomsnitt.

NOTE 9 Virkelig verdi av finansielle eiendeler og forpliktelser – forts.**d) Rentepapirer utstedt av utenlandske foretak, men denominert i kroner**

Virkelig verdi beregnes etter samme hovedprinsippene som for norske rentepapirer beskrevet ovenfor.

e) Fordringer på kredittinstitusjoner

Virkelig verdi av disse anses som tilnærmet lik bokført verdi da kontraktsbetingelsene løpende endres i takt med markedsrenten.

f) Utlån til kommuner og foretak med kommunal garanti

Fordringene verdsettes ved hjelp av en verdsettelsesmodell som benytter relevante kredittpåslagsjusteringer innhentet i markedet. For garanterte utlån beregnes virkelig verdi som neddiskontert kontantstrøm basert på samme rentekurve som direktelånene, men kredittmarginen er justert til markedsnivå for aktuell kombinasjon av garantist-kategori og garantiform. Garantisten er enten stat, fylkeskommune, kommune eller bank.

g) Lån med sikkerhet i pant

Prinsippene for beregning av virkelig verdi avhenger av hvorvidt utlånene har rentebinding eller ikke. Virkelig verdi av utlån med rentebinding beregnes ved å neddiskontere kontraktsfestede kontantstrømmer med markedsrente inklusive en relevant risikomargin på balansedagen. Virkelig verdi av utlån uten rentebinding anses tilnærmet lik bokført verdi da kontraktsbetingelsene løpende endres i takt med endring i markedsrentene.

EGENKAPITALINSTRUMENTER**h) Aksjer (noterte)**

Likvide aksjer verdsettes som hovedregel på basis av priser levert fra indeksleverandør. Samtidig sammenlignes priser mellom ulike kilder for å fange opp eventuelle feil.

Følgende kilder benyttes for norske aksjer:

- Oslo Børs (primærkilde)
- Morgan Stanley Capital International(MSCI)/Reuters
- Bloomberg

Følgende kilder benyttes for utenlandske aksjer:

- Morgan Stanley Capital International (MSCI) (primærkilde)
- Reuters
- Bloomberg

i) Aksjer (unoterte)

Konsernet benytter, så langt det lar seg gjøre, bransje-anbefalingene til Verdipapirfondenes forening. Dette innebærer i hovedtrekk følgende:

Sist omsatt kurs har hovedprioritet. Dersom sist omsatt kurs ligger utenfor salg-/kjøpskursen i markedet, justeres pris deretter. Det vil si at hvis sist omsatt er under salgskurs, justeres pris opp til salgskursen. Hvis den er over kjøpskurs justeres den ned til kjøpskursen. Dersom priskildet anses som utdatert justeres prisen etter en markedsindeks. Selskapet har valgt Oslo Børs sin small cap indeks (OSESX) som en tilnærming for unoterte aksjer.

For aksjer hvor svært lite informasjon foreligger foretas en skjønnsmessig vurdering. Med dette menes enten en fundamental analyse av selskapet, eller en meglervurdering.

j) Private Equity

Investeringer i Private Equity gjøres gjennom fond. Fondenes virkelige verdi skal baseres på rapporterte markedsverdier, som følger av International Private Equity and Venture Capital Valuation Guidelines ('IPEV Guidelines). Disse retningslinjene fastsettes av European Venture Capital Association (EVCA) og baserer seg på prinsippet om tilnærmet markedsvurdering av selskapene. Virkelig verdi er beregnet ut ifra fondenes rapporterte markedsverdi justert for inn- og utbetalinger i perioden mellom siste rapporterte markedsverdi fra fondet og perioden det rapporteres på for konsernet.

DERIVATER**k) Futures/FRA/IRF**

Alle futureskontrakter til konsernet handles på børs. Bloomberg benyttes som priskilde. Det innhentes også priser fra en annen kilde som kontroll på at prisene fra Bloomberg er korrekte. Reuters fungerer som sekundærkilde.

l) Opsjoner

Bloomberg benyttes som kilde for prising av opsjoner som handles på børs. Reuters er sekundærkilde.

m) Renteswaper

Renteswaper verdsettes i en modell som hensyntar observerbare markedsdata som rentekurver og relevant kredittpåslag.

n) FX-swaper

FX-swaper med forfall på ett år eller mindre prises på kurver som er bygget opp fra FX swap-punkter hentet fra Reuters. For FX-swaper over ett år vurderes markedet relativt lite likvid og det skal benyttes basisjusterte swapkurver.

GJELD TIL KREDITTINSTITUSJONER**o) Plasseringer hos kredittinstitusjoner og deposits**

Plasseringer hos kredittinstitusjoner er innskudd med kort løpetid. Virkelig verdi beregnes ved å neddiskontere kontraktsfestede kontantstrømmer med markedsrente inklusive en relevant risikomargin på balansedagen. Deposits prises på swapkurver.

NOTE 9 Virkelig verdi av finansielle eiendeler og forpliktelser – forts.**ANSVARLIG LÅNEKAPITAL, ANNEN UTSTEDT GJELD OG INNSKUDD FRA KUNDER****p) Virkelig verdi av ansvarlige lån**

For lån notert på børs hvor det anses å være et aktivt marked brukes den observerbare prisen som virkelig verdi. For øvrige lån som ikke er en del av et aktivt marked fastsettes virkelig verdi ut i fra en intern verdsettelsesmodell basert på observerbare data.

q) Virkelig verdi av utstedt fondsobligasjonslån

Virkelig verdi i denne kategorien er fastsatt ut i fra interne verdsettelsesmodeller basert på eksterne observerbare data.

r) Utstedte obligasjoner med fortrinnsrett

Virkelig verdi i denne kategorien er fastsatt ut i fra interne verdsettelsesmodeller basert på eksterne observerbare data.

s) Innskudd fra kunder

Alle innskudd er uten rentebinding. Virkelig verdi av disse anses som tilnærmet lik bokført verdi da kontraktsbetingelsene løpende endres i takt med markedsrenten.

Tabellen under gir en nærmere spesifikasjon av innholdet i de ulike klassene av eiendeler og forpliktelser.

MILLIONER KRONER	30.09.2018		30.09.2017		31.12.2017	
	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi
GJELDSINSTRUMENTER SOM HOLDES TIL FORFALL - REGNSKAPSFØRT TIL AMORTISERT KOST						
Norske hold til forfall obligasjoner	7 300	7 804	7 728	8 481	6 380	7 093
Utenlandske hold til forfall obligasjoner	22 929	23 507	24 743	26 219	24 752	26 205
Sum gjeldsinstrumenter som holdes til forfall	30 229	31 311	32 471	34 700	31 131	33 298
GJELDSINSTRUMENTER KLASSIFISERT SOM LÅN OG FORDRINGER - REGNSKAPSFØRT TIL AMORTISERT KOST						
Norske obligasjonslån	43 128	43 891	34 562	37 457	39 092	41 777
Utenlandske obligasjonslån	90 335	93 860	78 844	84 409	81 825	87 465
Norske sertifikater	0	0	638	638	200	200
Utenlandske sertifikater	0	0	0	0	200	200
Andre fordringer	23	23	40	40	59	59
Sum gjeldsinstrumenter klassifisert som lån og fordringer	133 486	137 775	114 084	122 543	121 377	129 700
UTLÅN KOMMUNER, BEDRIFTER OG PERSONKUNDER - REGNSKAPSFØRT TIL VIRKELIG VERDI OVER RESULTATET						
Lån til kommunal sektor eller foretak med kommunal garanti	902	902	1 064	1 064	1 016	1 016
Sum utlån kommuner, bedrifter og personkunder	902	902	1 064	1 064	1 016	1 016

NOTE 9 Virkelig verdi av finansielle eiendeler og forpliktelser – forts.

MILLIONER KRONER	30.09.2018		30.09.2017		31.12.2017	
	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi
UTLÅN KOMMUNER, BEDRIFTER OG PERSONKUNDER - REGNSKAPSFØRT TIL AMORTISERT KOST						
Utlån med sikkerhet i pant	19 256	19 264	17 277	17 290	17 673	17 685
Lån til kommunal sektor eller foretak med kommunal garanti	64 998	65 373	59 589	60 281	61 441	62 083
Utlån utland med sikkerhet i pant og offentlig garanti	7 704	7 730	7 993	8 037	7 829	7 872
Utlån kredittkort	68	68	55	55	62	62
Sum utlån kommuner, bedrifter og personkunder	92 027	92 434	84 915	85 663	87 005	87 702
GJELDSINSTRUMENTER - REGNSKAPSFØRT TIL VIRKELIG VERDI OVER RESULTATET						
Norske obligasjoner	58 839	58 839	60 410	60 410	59 289	59 289
Norske sertifikater	7 855	7 855	11 323	11 323	11 154	11 154
Utenlandske obligasjoner	82 489	82 489	84 521	84 521	85 144	85 144
Plassering hos kredittinstitusjoner	12 918	12 918	17 034	17 034	16 839	16 839
Sum gjeldsinstrumenter	162 101	162 101	173 288	173 288	172 427	172 427
EGENKAPITALINSTRUMENTER - REGNSKAPSFØRT TIL VIRKELIG VERDI OVER RESULTATET						
Aksjer	159 333	159 333	140 445	140 445	150 221	150 221
Aksjefond	11 184	11 184	9 869	9 869	10 641	10 641
Eiendomsfond	53	53	172	172	119	119
Alternative investeringer	827	827	644	644	756	756
Sum egenkapitalinstrumenter	171 398	171 398	151 130	151 130	161 736	161 736
FORDRINGER						
Fordringer i forbindelse med direkte forretninger	13 713	13 713	8 634	8 634	1 026	1 026
Fordringer i forbindelse med gjenforsikringsforretninger	61	61	119	119	118	118
Gjenforsikringsandel av brutto erstatningsavsetning	17	17	14	14	0	0
Fordringer ved verdipapirhandel	9 432	9 432	3 638	3 638	2 161	2 161
Fordskuddsbetalt husleie tilknyttet eiendomsvirksomheten	221	221	247	247	116	116
Andre fordringer	3	3	140	140	636	636
Sum lån og fordringer øvrige inkl. fordringer på forsikringstakere	23 446	23 446	12 792	12 792	4 056	4 056

NOTE 9 Virkelig verdi av finansielle eiendeler og forpliktelser – forts.

MILLIONER KRONER	30.09.2018		30.09.2017		31.12.2017	
	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi
FINANSIELL GJELD - REGNSKAPSFØRT TIL AMORTISERT KOST						
Fondsobligasjonslån	1 475	1 339	1 510	1 380	1 534	1 463
Ansvarlige lån	5 696	6 215	6 345	7 008	5 977	6 849
Gjeld til kredittinstitusjoner	861	861	1 486	1 486	1 603	1 603
Utstedt obligasjonslån med fortrinnsrett	22 635	22 640	21 737	21 737	21 451	21 457
Gjeld til og innskudd fra kunder	10 531	10 531	9 401	9 401	9 669	9 669
Sum finansiell gjeld	41 196	41 585	40 478	41 012	40 235	41 042
FINANSIELL GJELD - REGNSKAPSFØRT TIL VIRKELIG VERDI OVER RESULTATET						
Gjeld til kredittinstitusjoner	3 575	3 575	4 942	4 942	2 983	2 983
Sum finansiell gjeld	3 575	3 575	4 942	4 942	2 983	2 983
Eiendeler i innskuddsbasert livsforsikring	3 406	3 406	2 432	2 432	2 684	2 684
Avsetninger i innskuddsbasert livsforsikring	3 406	3 406	2 432	2 432	2 684	2 684

MILLIONER KRONER	30.09.2018		30.09.2017		31.12.2017	
	Eiendeler	Forpliktelser	Eiendeler	Forpliktelser	Eiendeler	Forpliktelser
FINANSIELLE DERIVATER - REGNSKAPSFØRT TIL VIRKELIG VERDI						
Valutateterminer	2 320	317	1 752	1 352	631	3 849
Renteswaper	425	212	359	1 283	368	903
Rente- og valutaswaper	465	0	505	0	530	0
Akseopsjon	0	1	0	0	0	7
Sum finansielle derivater	3 209	530	2 617	2 635	1 529	4 760

NOTE 10 Innlån

MILLIONER KRONER	Pålydende i NOK	Valuta	Rente	Forfall	Bokført verdi 30.09.2018	Bokført verdi 30.09.2017	Bokført verdi 31.12.2017
EVIGVARENDE ANSVARLIG LÅN							
Kommunal Landspensjonskasse	0	JPY	Fast ¹	Evigvarende	0	683	0
TIDSBEGRENSET ANSVARLIG LÅN							
Kommunal Landspensjonskasse	5 163	EUR	Fast ²	2045	5 696	5 662	5 977
Sum ansvarlige lån	5 163				5 696	6 345	5 977
FONDSOBLIGASJONSLÅN							
Kommunal Landspensjonskasse	984	JPY	Fast ³	2034	1 475	1 510	1 534
Sum fondsobligasjonslån	984				1 475	1 510	1 534
UTSTEDTE OBLIGASJONSLÅN MED FORTRINNSRETT							
KLP Kommunekreditt AS	0	NOK	Flytende	2017	0	419	0
KLP Kommunekreditt AS	175	NOK	Flytende	2018	175	1 534	1 097
KLP Kommunekreditt AS	3 331	NOK	Flytende	2019	3 334	4 505	4 505
KLP Kommunekreditt AS	3 050	NOK	Flytende	2020	3 062	2 509	2 509
KLP Kommunekreditt AS	750	NOK	Fast	2020	777	777	752
KLP Kommunekreditt AS	4 000	NOK	Flytende	2021	4 014	4 012	4 012
KLP Kommunekreditt AS	600	NOK	Fast	2021	610	610	602
KLP Kommunekreditt AS	4 000	NOK	Flytende	2022	4 006	2 503	3 104
KLP Kommunekreditt AS	500	NOK	Fast	2027	505	505	508
KLP Boligkreditt AS	417	NOK	Flytende	2019	417	600	600
KLP Boligkreditt AS	2 000	NOK	Flytende	2020	2 007	2 006	2 006
KLP Boligkreditt AS	2 500	NOK	Flytende	2021	2 505	1 703	1 703
KLP Boligkreditt AS	1 200	NOK	Flytende	2023	1 201	0	0
Annet					22	55	55
Sum utstedte obligasjonslån med fortrinnsrett	22 523				22 635	21 737	21 451

Noten viser finansiell gjeld konsernet har ved periodeslutt, hvor mesteparten er finansiering til KLP Bank konsernet.

De angitte selskapene er utstedere av den finansielle gjelden som er beskrevet. Innskudd hører inn under KLP Banken AS.

¹ Lånet ble innløst i 4.kvartal 2017.

² Lånet har et renteendringstidspunkt i 2025.

³ Lånet har et renteendringstidspunkt i 2034.

⁴ Det er ikke kontraktfestet forfall på innskudd.

NOTE 10 Innlån– forts.

MILLIONER KRONER	Pålydende i NOK	Valuta	Rente	Forfall	Bokført verdi 30.09.2018	Bokført verdi 30.09.2017	Bokført verdi 31.12.2017
GJELD TIL KREDITTINSTITUSJONER							
KLP Banken AS	200	NOK	Fast	2018	207	207	202
KLP Banken AS	0	NOK	Flytende	2018	0	465	458
KLP Banken AS	653	NOK	Flytende	2019	654	814	814
KLP Fond	0	NOK	Fast	2017	0	1 090	0
KLP Fond	503	NOK	Fast	2018	503	0	1 089
KLP Fond	0	NOK/EUR/USD	Flytende	2017	0	1 721	0
KLP Fond	1 538	NOK/EUR/USD	Flytende	2018	1 538	0	1 346
Kommunal Landspensjonskasse	0	NOK/EUR/USD	Flytende	2017	0	2 127	0
Kommunal Landspensjonskasse	1 532	NOK/EUR/USD	Flytende	2018	1 532	0	679
KLP Banken AS	0	NOK	Flytende	2017	0	5	0
KLP Banken AS	3	NOK	Flytende	2018	3	0	0
Annet					0	0	-2
Sum gjeld til kredittinstitusjoner	4 428				4 436	6 428	4 587
GJELD TIL OG INNSKUDD KUNDER ⁴							
Privat	8 512	NOK			8 512	7 543	7 691
Næring	1 991	NOK			1 991	1 828	1 956
Utlandet	27	NOK			27	30	22
Sum gjeld til og innskudd fra kunder	10 531				10 531	9 401	9 669
Sum innlån	43 628				44 772	45 421	43 218

⁴Det er ikke kontraktfestet forfall på innskudd.

Noten viser finansiell gjeld konsernet har ved periodeslutt, hvor mesteparten er finansiering til KLP Bank konsernet. De angitte selskapene er utstedere av den finansielle gjelden som er beskrevet. Innskudd hører inn under KLP Banken AS.

NOTE 11 Virkelig verdi hierarki

30.09.2018 MILLIONER KRONER	Nivå 1	Nivå 2	Nivå 3	Sum
EIENDELER REGNSKAPSFØRT TIL VIRKELIG VERDI				
Investeringseiendom	0	0	64 744	64 744
Tomter	0	0	833	833
Eiendomsfond	0	0	2 681	2 681
Bygg	0	0	61 231	61 231
Utlån til virkelig verdi	0	902	0	902
Obligasjoner og andre verdipapirer med fast avkastning	44 219	105 001	0	149 219
Sertifikater	7 044	811	0	7 855
Obligasjoner	23 874	104 190	0	128 064
Obligasjonsfond	13 301	0	0	13 301
Utlån og fordringer	11 276	1 605	0	12 882
Aksjer og andeler	154 209	4 789	12 400	171 398
Aksjer	152 457	3 909	2 968	159 333
Aksjefond	1 752	0	65	1 817
Eiendomsfond	0	53	0	53
Spesialfond	0	827	0	827
Private Equity	0	0	9 367	9 367
Finansielle derivater	0	3 209	0	3 209
Sum eiendeler regnskapsført til virkelig verdi	209 704	115 507	77 144	402 355
FORPLIKTELSER REGNSKAPSFØRT TIL VIRKELIG VERDI				
Finansielle derivater gjeld	0	530	0	530
Gjeld til andre kredittinstitusjoner og annen gjeld ¹	3 072	503	0	3 575
Sum forpliktelser regnskapsført til virkelig verdi	3 072	1 033	0	4 105

¹ Linjen «Gjeld til kredittinstitusjoner» i balansen inneholder forpliktelser målt til virkelig verdi og amortisert kost. Denne linjen er derfor ikke avstembar mot balansen. Forpliktelsene som måles til amortisert kost utgjør 861 millioner kroner per 30.09.2018.

NOTE 11 Virkelig verdi hierarki – forts.

30.09.2017 MILLIONER KRONER	Nivå 1	Nivå 2	Nivå 3	Sum
EIENDELER REGNSKAPSFØRT TIL VIRKELIG VERDI				
Investeringseiendom	0	0	61 359	61 359
Tomter	0	0	971	971
Eiendomsfond	0	0	2 396	2 396
Bygg	0	0	57 991	57 991
Utlån til virkelig verdi	0	1 064	0	1 064
Obligasjoner og andre verdipapirer med fast avkastning	46 185	110 129	0	156 314
Sertifikater	7 818	3 365	0	11 183
Obligasjoner	24 975	106 764	0	131 739
Obligasjonsfond	13 392	0	0	13 392
Utlån og fordringer	15 438	1 536	0	16 973
Aksjer og andeler	135 100	6 366	9 664	151 130
Aksjer	133 405	5 550	1 489	140 445
Aksjefond	1 695	0	75	1 770
Eiendomsfond	0	172	0	172
Spesialfond	0	644	0	644
Private Equity	0	0	8 099	8 099
Finansielle derivater	0	2 617	0	2 617
Sum eiendeler regnskapsført til virkelig verdi	196 723	121 712	71 022	389 457
FORPLIKTELSER REGNSKAPSFØRT TIL VIRKELIG VERDI				
Finansielle derivater gjeld	0	2 635	0	2 635
Gjeld til andre kredittinstitusjoner og annen gjeld ¹	3 852	1 090	0	4 942
Sum forpliktelser regnskapsført til virkelig verdi	3 852	3 724	0	7 577

¹ Linjen «Gjeld til kredittinstitusjoner» i balansen inneholder forpliktelser målt til virkelig verdi og amortisert kost. Denne linjen er derfor ikke avstembar mot balansen. Forpliktelsene som måles til amortisert kost utgjør 861 millioner kroner per 30.09.2018.

NOTE 11 Virkelig verdi hierarki – forts.

31.12.2017 MILLIONER KRONER	Nivå 1	Nivå 2	Nivå 3	Sum
EIENDELER REGNSKAPSFØRT TIL VIRKELIG VERDI				
Investeringseiendom	0	0	63 519	63 519
Tomter	0	0	982	982
Eiendomsfond	0	0	2 454	2 454
Bygg	0	0	60 083	60 083
Utlån til virkelig verdi	0	1 016	0	1 016
Obligasjoner og andre verdipapirer med fast avkastning	45 303	110 287	0	155 590
Sertifikater	7 834	3 320	0	11 154
Obligasjoner	23 984	106 967	0	130 952
Obligasjonsfond	13 485	0	0	13 485
Utlån og fordringer	15 418	1 419	0	16 837
Aksjer og andeler	145 905	5 393	10 438	161 736
Aksjer	144 045	4 518	1 658	150 221
Aksjefond	1 861	0	75	1 935
Eiendomsfond	0	119	0	119
Spesialfond	0	756	0	756
Private Equity	0	0	8 705	8 705
Finansielle derivater	0	1 529	0	1 529
Sum eiendeler regnskapsført til virkelig verdi	206 627	119 643	73 956	400 226
FORPLIKTELSER REGNSKAPSFØRT TIL VIRKELIG VERDI				
Finansielle derivater gjeld	0	4 760	0	4 760
Gjeld til andre kredittinstitusjoner og annen gjeld ¹	2 025	1 089	0	3 113
Sum forpliktelser regnskapsført til virkelig verdi	2 025	5 848	0	7 873

¹ Linjen «Gjeld til kredittinstitusjoner» i balansen inneholder forpliktelser målt til virkelig verdi og amortisert kost. Denne linjen er derfor ikke avstembar mot balansen. Forpliktelsene som måles til amortisert kost utgjør 861 millioner kroner per 30.09.2018.

NOTE 11 Virkelig verdi hierarki – forts.

ENDRINGER I NIVÅ 3, INVESTERINGSEIENDOM	Bokført verdi 30.09.2018	Bokført verdi 30.09.2017	Bokført verdi 31.12.2017
Inngående balanse 01.01.	63 519	59 497	59 497
Netto tilgang	1 045	681	816
Urealiserte endringer	234	1 216	3 206
Øvrige endringer	-54	-35	0
Utgående balanse 30.09./31.12.	64 744	61 359	63 519
Realisert gevinst / tap	363	0	129

ENDRINGER I NIVÅ 3, VERDIPAPIRER	Bokført verdi 30.09.2018	Bokført verdi 30.09.2017	Bokført verdi 31.12.2017
Inngående balanse 01.01.	10 438	8 573	8 573
Solgt	-1 841	-1 298	-1 715
Kjøpt	1 924	1 124	1 699
Urealiserte endringer	1 879	1 265	1 881
Utgående balanse 30.09./31.12.	12 400	9 664	10 438
Realisert gevinst / tap	1 109	336	445
Sum nivå 3 per 30.9./ 31.12.	77 144	71 022	73 956

NOTE 11 Virkelig verdi hierarki – forts.

Urealiserte endringer og realisert gevinst/tap reflekteres på linjen «Netto verdiendringer på finansielle instrumenter» i konsernresultatet.

Tabellene «Endringene i nivå 3» viser endringer i nivå 3 klassifiserte papirer i perioden angitt.

Virkelig verdi skal være en representativ pris basert på hva tilsvarende eiendel eller forpliktelse ville vært omsatt for ved normale markedsbetingelser og forhold. Høyeste kvalitet i forhold til virkelig verdi er basert på noterte kurser i et aktivt marked. Et finansielt instrument anses som notert i et aktivt marked dersom noterte kurser er enkelt og regelmessig tilgjengelig fra en børs, forhandler, megler, næringsgruppering, prissettingstjeneste eller reguleringsmyndighet, og disse kursene representerer faktiske og regelmessige forekommende transaksjoner på armlengdes avstand.

NIVÅ 1:

Instrumenter i dette nivået henter virkelig verdi fra noterte priser i et aktivt marked for identiske eiendeler eller forpliktelser som enheten har tilgang til ved rapporteringstidspunktet. Eksempler på instrumenter i nivå 1 er børsnoterte papirer.

NIVÅ 2:

Instrumenter i dette nivået henter virkelig verdi fra observerbare markedsdata. Dette inkluderer priser basert på identiske instrumenter, men hvor instrumentet ikke innehar høy nok omsetningsfrekvens og derfor ikke anses som omsatt i et aktivt marked, samt priser basert på tilsvarende eiendeler og prisledende indikatorer som kan bli bekreftet fra markedsinformasjon. Eksempler på instrumenter i nivå 2 er rentepapirer priset ut fra rentebaner.

NIVÅ 3:

Instrumenter på nivå 3 innehar ingen observerbare markedsdata eller omsettes i markeder ansett som inaktive. Prisen baseres hovedsakelig på egne beregninger hvor reell virkelig verdi kan avvike hvis instrumentet skulle blitt omsatt. Instrumentene som omfattes i nivå 3 hos konsernet er blant annet unoterte aksjer og Private Equity.

Verdsettelse rundt poster i de ulike nivåene er beskrevet i note 9. For beskrivelse av prising på investeringseiendom henvises det til årsrapporten.

For eiendeler som inngår i nivå 3 er det ikke blitt gjort noen sensitivitetsanalyse. For sensitivitetsanalyse for investeringseiendom henvises det til årsrapporten. Alt av investeringseiendom inngår forøvrig i nivå 3. En endring i variablene til prisingen er vurdert som lite signifikant for verdipapirene. På generelt grunnlag vil en endring i prisingen på 5% gi en endring på 3 857 millioner kroner per 30.09.2018 på de eiendelene som ligger i nivå 3.

Eiendeler i innskuddsbasert livforsikring er ikke inkludert i tabellen. Eiendeler i innskuddsbasert livforsikring har 3 406 millioner kroner i finansielle eiendeler som måles til virkelig verdi, alt i nivå 1. Per 30.09.2018 vil de 3 406 millioner kronene inngå med 2 235 millioner i aksjer og andeler i nivå 1, 1 155 millioner kroner i gjeldsinstrumenter til virkelig verdi i nivå 1 og det resterende er utlån og fordringer i nivå 1.

Hva gjelder flytting av papirer mellom nivåene er det lagt grenser på antall handelsdager og omsetningsmengde på aksjer for å skille nivå 1 og nivå 2. De generelle prinsippene rundt nivåfordeling går hovedsaklig på om eiendelen eller forpliktelsen er notert eller ikke, og om noteringen kan angis å være i et aktivt marked. For aksjer er det et ytterligere skille på handelsdager og omsetningsmengde som skiller ut noterte papirer som ikke inngår i aktivt marked. Ved flytting mellom nivåene tas det forøvrig utgangspunkt i verdien ved periodeslutt.

For aksjer er det i 3. kvartal 2018 flyttet 638 millioner kroner fra nivå 1 til nivå 2 og det er flyttet 364 millioner kroner fra nivå 2 til nivå 1, dette skyldes endringer i likviditet.

NOTE 12 Likviditetsrisiko

Tabellen nedenfor spesifiserer selskapets finansielle forpliktelser klassifisert etter forfallsstruktur. Beløpene i tabellen er udiskonterte kontraktmessige kontantsstrømmer.

30.09.2018 MILLIONER KRONER	Innen 1 mnd.	1-12 mnd.	1-5 år	5-10 år	Over 10 år	Sum
Ansvarlige lån ¹	0	241	965	6 157	0	7 363
Fondsobligasjonslån ¹	0	89	237	297	1 392	2 014
Gjeld til og innskudd fra kunder (uten bestemt forfall)	10 531	0	0	0	0	10 531
Utstedt obligasjonslån med fortrinnsrett	0	1 746	22 327	619	0	24 692
Gjeld til kredittinstitusjoner	748	423	238	0	0	1 409
Finansielle derivater	827	960	185	-95	-166	1 711
Leverandørgjeld	78	0	0	0	0	78
Betingede forpliktelser (uten bestemt forfall)	15 362	0	0	0	0	15 362
Sum	27 545	3 459	23 952	6 978	1 226	63 160

Hensyntar man ikke-kontrollerende eierinteresser, reduseres derivater med forfall innen en måned med 35 millioner kroner, gjeld til kredittinstitusjoner innen en mnd. reduseres med 0,3 millioner kroner og derivater med forfall innen 1 til 12 måneder reduseres med 14 millioner kroner. Total reell likviditetsrisiko for konsernet er 63 110 millioner kroner.

30.09.2017 MILLIONER KRONER	Innen 1 mnd.	1-12 mnd.	1-5 år	5-10 år	Over 10 år	Sum
Ansvarlige lån ¹	685	240	960	6 366	0	8 251
Fondsobligasjonslån ¹	0	87	232	290	1 428	2 037
Gjeld til og innskudd fra kunder (uten bestemt forfall)	9 401	0	0	0	0	9 401
Utstedt obligasjonslån med fortrinnsrett	0	1 452	20 497	633	0	22 582
Gjeld til kredittinstitusjoner	2 653	487	1 021	0	0	4 161
Finansielle derivater	1 360	2 282	398	1	-158	3 883
Leverandørgjeld	83	0	0	0	0	83
Betingede forpliktelser (uten bestemt forfall)	15 987	0	0	0	0	15 987
Sum	30 170	4 547	23 108	7 290	1 270	66 386

¹ Noe av den ansvarlige lånekapitalen er evigvarende. Beregnede kontantstrømmer er frem til forventet forfall ved rentereguleringstidspunkt.

Hensyntar man ikke-kontrollerende eierinteresser, reduseres derivater med forfall innen en måned med 158 millioner kroner, gjeld til kredittinstitusjoner innen en mnd. reduseres med 226 millioner kroner og derivater med forfall innen 1 til 12 måneder reduseres med 124 millioner kroner. Total reell likviditetsrisiko for konsernet er 65 878 millioner kroner.

NOTE 12 Likviditetsrisiko - forts.

31.12.2017 MILLIONER KRONER	Innen 1 mnd.	1-12 mnd.	1-5 år	5-10 år	Over 10 år	Sum
Ansvarlige lån ¹	0	250	1 002	6 644	0	7 897
Fondsobligasjonslån ¹	0	60	238	298	1 466	2 062
Gjeld til og innskudd fra kunder (uten bestemt forfall)	9 669	0	0	0	0	9 669
Utstedt obligasjonslån med fortrinnsrett	0	999	20 641	630	0	22 269
Gjeld til kredittinstitusjoner	2 225	677	817	0	0	3 719
Finansielle derivater	3 987	2 716	431	-7	-196	6 931
Leverandørgjeld	169	0	0	0	0	169
Betingede forpliktelser (uten bestemt forfall)	15 483	0	0	0	0	15 483
Sum	31 533	4 702	23 129	7 565	1 270	68 198

¹ Noe av den ansvarlige lånekapitalen er evigvarende. Beregnede kontantstrømmer er frem til forventet forfall ved rentereguleringstidspunkt.

Hensyntar man ikke-kontrollerende eierinteresser, reduseres derivater med forfall innen en måned med 197 millioner kroner, gjeld til kredittinstitusjoner innen en mnd. reduseres med 288 millioner kroner og derivater med forfall innen 1 til 12 måneder reduseres med 169 millioner kroner. Total reell likviditetsrisiko for konsernet er 67 544 millioner kroner.

Tabellen viser de samlede finansielle forpliktelsene konsernet har på rentebetalinger og innbetaling av hovedstol, basert på forfall. KLP Banken konsern innehar den største delen av de finansielle forpliktelsene i konsernet.

Med likviditetsrisiko menes risikoen for at konsernet ikke skal klare å innfri de finansielle forpliktelsene som det har. Risikoen for at konsernet ikke skal ha tilstrekkelig likviditet til å dekke kortsiktig gjeld og løpende drift er svært liten ettersom en stor del av eiendelene er likvide. Konsernet har betydelige midler investert i pengemarked, obligasjoner og aksjer som kan selges ved likviditetsbehov. Konsernets likviditetsstrategi innebærer at det til enhver tid skal ha tilstrekkelige likvide midler til å møte konsernets forpliktelser ved forfall, uten at det påløper kostnader av betydning knyttet til å frigjøre midler.

Aktivasammensetningen i konsernets porteføljer skal være tilstrekkelig likvid til å kunne dekke annet likviditetsbehov som kan oppstå. KLP Kapitalforvaltning AS forvalter likviditeten. Det er etablert interne rammer for størrelsen på likviditetsbeholdningen. Konsernets enhet for risikostyring overvåker og rapporterer utviklingen i likviditetsbeholdningen fortløpende. Konsernstyret fastsetter årlig en kapitalforvaltnings- og likviditetsstrategi for konsernet. Likviditetsstrategien inneholder blant annet rammer, ansvarsforhold, risikomål og beredskapsplan for likviditetsstyringen.

De største forpliktelsene i konsernet er forsikringsrelaterte og gjelder i all vesentlighet pensjonsforpliktelser. Disse forpliktelsene er fullfunderte og likviditetsstyringen håndteres på tilsvarende vis som øvrige forpliktelser.

NOTE 13 Renterisiko

30.09.2018 MILLIONER KRONER								
	Inntil 3 mnd.	Fra 3 mnd. til 12 mnd.	Fra 1 år til 5 år	Fra 5 år til 10 år	Over 10 år	Endring i kontantstrøm 01.01.2018 - 30.09.2018	Sum	Sum justert for ikke- kontrollerende eierinteresser
EIENDELER								
Finansielle derivater klassifisert som eiendeler	2	-3	9	158	-305	-3	-141	-133
Gjeldsinstrumenter klassifisert som lån og fordringer målt til amortisert kost	0	0	0	0	0	1	1	1
Obligasjoner og andre verdipapirer med fast avkastning	-47	-77	-1 346	-1 969	-1 692	264	-4 867	-4 298
Rentefondsandeler	-803	0	0	0	0	0	-803	-803
Utlån og fordringer	-1	-1	0	0	0	109	107	87
Utlån	0	0	0	0	0	462	462	462
Kontanter og innskudd	0	0	0	0	0	24	24	24
Betingede forpliktelser ¹	0	0	0	0	0	34	34	34
Sum eiendeler	-849	-81	-1 337	-1 811	-1 997	891	-5 183	-4 627
FORPLIKTELSER								
Innskudd	0	0	0	0	0	-78	-78	-78
Gjeld stiftet ved utstedelse av verdipapir	0	0	0	0	0	-176	-176	-176
Finansielle derivater klassifisert som gjeld	-1	0	40	-28	2	15	28	29
Fondsobligasjon og ansvarlige lån	0	0	0	50	70	0	121	121
Gjeld til kredittinstitusjoner	0	0	0	0	0	-21	-21	-21
Sum forpliktelser	-1	0	40	23	72	-260	-126	-125
Sum før skatt	-850	-81	-1 297	-1 788	-1 925	632	-5 309	-4 752
Sum etter skatt	-637	-60	-973	-1 341	-1 444	474	-3 982	-3 564

¹ Betingede forpliktelser er i denne sammenheng aksepterte, ikke utbetalte utlån.

NOTE 13 Renterisiko – forts.

30.09.2017 MILLIONER KRONER								
	Inntil 3 mnd.	Fra 3 mnd. til 12 mnd.	Fra 1 år til 5 år	Fra 5 år til 10 år	Over 10 år	Endring i kontantstrøm 01.01.2017 - 30.09.2017	Sum	Sum justert for ikke- kontrollerende eierinteresser
EIENDELER								
Finansielle derivater klassifisert som eiendeler	4	-4	-19	22	-268	-22	-288	-283
Gjeldsinstrumenter klassifisert som lån og fordringer målt til amortisert kost	0	0	0	0	0	5	5	5
Obligasjoner og andre verdipapirer med fast avkastning	-53	-82	-1 266	-2 117	-1 649	278	-4 889	-4 240
Rentefondsandeler	-830	0	0	0	0	0	-830	-830
Utlån og fordringer	-1	-3	0	0	0	114	111	94
Utlån	0	0	0	0	0	401	401	401
Kontanter og innskudd	0	0	0	0	0	14	14	14
Betingede forpliktelser ¹	0	0	0	0	0	40	40	40
Sum eiendeler	-880	-89	-1 285	-2 095	-1 918	831	-5 436	-4 799
FORPLIKTELSE								
Innskudd	0	0	0	0	0	-70	-70	-70
Gjeld stiftet ved utstedelse av verdipapir	0	1	1	0	0	-174	-171	-171
Finansielle derivater klassifisert som gjeld	-10	-5	100	92	2	31	211	211
Fondsobligasjon og ansvarlige lån	0	0	0	60	69	0	128	128
Gjeld til kredittinstitusjoner	0	0	0	0	0	-20	-20	-20
Sum forpliktelser	-10	-4	102	151	71	-232	78	78
Sum før skatt	-890	-93	-1 183	-1 943	-1 847	598	-5 358	-4 721
Sum etter skatt	-667	-70	-888	-1 457	-1 385	449	-4 018	-3 540

¹ Betingede forpliktelser er i denne sammenheng aksepterte, ikke utbetalte utlån.

NOTE 13 Renterisiko – forts.

31.12.2017 MILLIONER KRONER								
	Inntil 3 mnd.	Fra 3 mnd. til 12 mnd.	Fra 1 år til 5 år	Fra 5 år til 10 år	Over 10 år	Endring i kontantstrøm 01.01.2017 - 31.12.2017	Sum	Sum justert for ikke- kontrollerende eierinteresser
EIENDELER								
Finansielle derivater klassifisert som eiendeler	0	51	5	-36	-240	-27	-248	-237
Gjeldsinstrumenter klassifisert som lån og fordringer målt til amortisert kost	0	0	0	0	0	7	7	7
Obligasjoner og andre verdipapirer med fast avkastning	-55	-60	-1 275	-2 099	-1 732	371	-4 851	-4 221
Rentefondsandeler	-813	0	0	0	0	0	-813	-813
Utlån og fordringer	0	-3	0	0	0	130	126	102
Utlån	0	0	0	0	0	611	611	611
Kontanter og innskudd	0	0	0	0	0	28	28	28
Betingede forpliktelser ¹	0	0	0	0	0	44	44	44
Sum eiendeler	-869	-12	-1 271	-2 135	-1 972	1 163	-5 096	-4 479
FORPLIKTELSER								
Innskudd	0	0	0	0	0	-97	-97	-97
Gjeld stiftet ved utstedelse av verdipapir	0	1	0	0	0	-229	-228	-228
Finansielle derivater klassifisert som gjeld	-1	8	70	149	-35	41	232	225
Fondsobligasjon og ansvarlige lån	0	0	0	59	73	0	132	132
Gjeld til kredittinstitusjoner	0	0	0	0	0	-26	-26	-26
Sum forpliktelser	-1	9	70	208	38	-310	14	6
Sum før skatt	-870	-3	-1 201	-1 927	-1 934	853	-5 083	-4 472
Sum etter skatt	-652	-2	-901	-1 445	-1 451	640	-3 812	-3 354

¹ Betingede forpliktelser er i denne sammenheng aksepterte, ikke utbetalte utlån.

Noten viser resultateffekten ved en økning i markedsrenten på én prosent, for virkelig verdi risiko og flytende rente risiko.

Endring i virkelig verdi (virkelig verdi risiko) vises i de fem første kolonnene, sortert etter forfallstidspunkt på papirene, og er beregnet ved endring i virkelig verdi på rentebærende instrumenter hvis renten hadde vært en prosent høyere ved periodeslutt. Kolonnen «Endring i kontantstrøm» (flytende rente risiko) viser endringen i kontantstrømmer hvis renten hadde vært en prosent høyere gjennom perioden det rapporteres på. Summen av disse reflekterer den samlede resultateffekten som scenarioet ved en prosents høyere rente hadde gitt konsernet i perioden det rapporteres på.

Virkelig verdi risiko gjelder fastrente papirer hvor markedsverdien på papiret svinger i motsatt takt av markedsrenten. Flytende rente risiko gjelder papirer som har flytende rente, hvor markedsverdien holder seg stabil, men hvor endring i markedsrente gir utslag i endrede løpende inntekter.

Rentepapirer, med følgende egenskaper og klassifiseringer, faller inn under noten; verdipapirer til virkelig verdi over resultatet (flytende og faste rentebetingelser), investeringer som holdes til forfall (kun de med flytende rentebetingelser) og lån og fordringer (kun de med flytende rentebetingelser). Konsernet har ingen rentepapirer klassifisert som tilgjengelig for salg.

NOTE 13 Renterisiko – forts.

Konsernets investeringer i renteinstrumenter med fast rente, som regnskapsføres til amortisert kost, gir ingen endring i resultatregnskapet ved endring av markedsrente. Tilsvarende gjelder for utstedt gjeld med fast rente regnskapsført til amortisert kost.

Forsikringskontrakter med avkastningsgaranti endrer ikke regnskapsmessig verdi selv om rentenivået endres. Endring i rentenivå har heller ingen innvirkning på den garanterte avkastningen, men vil ha betydning for den oppnådde avkastning som skal dekke avkastningsgarantien. Det skyldes at forsikringsmidlene delvis investeres i gjeldsinstrumenter hvor kontantstrømmene skal bidra til å dekke avkastningsgarantien.

NOTE 14 Kredittrisiko

30.09.2018 MILLIONER KRONER									
	Investment grade AAA til BBB	Lavere Rating	Offentlig garanti	Bank og finans	Boliglån < 80% ¹	Boliglån > 80% ¹	Øvrige	Totalt	Totalt justert for andelseiers interesser i konsoliderte verdipapirfond
Gjeldsinstrumenter som holdes til forfall målt til amortisert kost	27 925	0	31	0	0	0	2 273	30 229	30 229
Gjeldsinstrumenter klassifisert som lån og fordringer målt til amortisert kost	109 182	0	591	0	0	0	23 713	133 486	133 486
Gjeldsinstrumenter til virkelig verdi - verdipapirer med fast avkastning	110 389	1 042	3 830	8 672	0	0	11 941	135 873	123 227
Rentefond omløp	0	0	0	0	0	0	13 300	13 300	13 300
Utlån og fordringer	12 814	0	0	114	0	0	0	12 928	10 716
Finansielle derivater klassifisert som eiendeler	3 209	0	0	0	0	0	0	3 209	2 501
Kontanter og innskudd	3 225	0	0	0	0	0	0	3 225	3 225
Utlån	0	0	65 043	0	17 228	2 043	8 614	92 929	92 929
Sum	266 744	1 042	69 495	8 785	17 228	2 043	59 841	425 179	409 612

SPESIFISERING AV INVESTMENT GRADE MILLIONER KRONER					Sum Invest- ment grade
	AAA	AA	A	BBB	
Gjeldsinstrumenter som holdes til forfall målt til amortisert kost	12 601	3 539	8 505	3 280	27 925
Gjeldsinstrumenter klassifisert som lån og fordringer målt til amortisert kost	19 491	18 390	52 476	18 825	109 182
Gjeldsinstrumenter til virkelig verdi - verdipapirer med fast avkastning	40 354	8 955	33 374	27 707	110 389
Rentefond omløp	0	0	0	0	0
Utlån og fordringer	0	1 168	11 645	0	12 814
Finansielle derivater klassifisert som eiendeler	0	277	2 932	0	3 209
Kontanter og innskudd	50	270	2 905	0	3 225
Utlån	0	0	0	0	0
Sum	72 497	32 599	111 837	49 811	266 744

¹ Disse to kolonnene gir informasjon på andel boliglån med pantsikkerhet innenfor 80% av verdigrunnlag og boliglån som overgår 80% pantsikkerhet av verdigrunnlag.

NOTE 14 Kredittisiko – forts.

30.09.2017 MILLIONER KRONER									
	Investment grade AAA til BBB	Lavere Rating	Offentlig garanti	Bank og finans	Boliglån < 80% ¹	Boliglån > 80% ¹	Øvrige	Totalt	Totalt justert for andelseieres interesser i konsoliderte verdipapirfond
Gjeldsinstrumenter som holdes til forfall målt til amortisert kost	29 817	0	31	0	0	0	2 623	32 471	32 471
Gjeldsinstrumenter klassifisert som lån og fordringer målt til amortisert kost	86 700	0	801	0	0	0	26 583	114 084	114 041
Gjeldsinstrumenter til virkelig verdi - verdipapirer med fast avkastning	115 737	767	6 078	6 965	0	0	13 375	142 922	127 903
Rentefond omløp	0	0	0	0	0	0	13 392	13 392	13 392
Utlån og fordringer	16 798	0	0	176	0	0	0	16 973	14 595
Finansielle derivater klassifisert som eiendeler	2 617	0	0	0	0	0	0	2 617	2 514
Kontanter og innskudd	2 630	0	0	0	0	0	0	2 630	2 630
Utlån	0	0	60 603	0	14 576	2 651	8 149	85 979	85 979
Sum	254 298	767	67 512	7 141	14 576	2 651	64 122	411 068	393 525

SPESIFISERING AV INVESTMENT GRADE MILLIONER KRONER					
	AAA	AA	A	BBB	Sum Invest- ment grade
Gjeldsinstrumenter som holdes til forfall målt til amortisert kost	13 708	4 104	7 665	4 339	29 817
Gjeldsinstrumenter klassifisert som lån og fordringer målt til amortisert kost	15 460	18 652	43 352	9 236	86 700
Gjeldsinstrumenter til virkelig verdi - verdipapirer med fast avkastning	45 400	9 701	34 747	25 888	115 737
Rentefond omløp	0	0	0	0	0
Utlån og fordringer	0	1 905	14 718	175	16 798
Finansielle derivater klassifisert som eiendeler	0	549	2 067	1	2 617
Kontanter og innskudd	45	106	2 478	0	2 630
Utlån	0	0	0	0	0
Sum	74 613	35 018	105 028	39 639	254 298

¹ Disse to kolonnene gir informasjon på andel boliglån med pantsikkerhet innenfor 80% av verdigrunnlag og boliglån som overgår 80% pantsikkerhet av verdigrunnlag.

NOTE 14 Kredittisiko – forts.

31.12.2017 MILLIONER KRONER									
	Investment grade AAA til BBB	Lavere Rating	Offentlig garanti	Bank og finans	Boliglån < 80% ¹	Boliglån > 80% ¹	Øvrige	Totalt	Totalt justert for andelseieres interesser i konsoliderte verdipapirfond
Gjeldsinstrumenter som holdes til forfall målt til amortisert kost	28 893	0	31	0	0	0	2 207	31 131	31 131
Gjeldsinstrumenter klassifisert som lån og fordringer målt til amortisert kost	92 315	0	6 281	100	0	0	22 680	121 377	121 318
Gjeldsinstrumenter til virkelig verdi - verdipapirer med fast avkastning	115 270	1 003	5 539	7 266	0	0	13 018	142 095	128 012
Rentefond omløp	0	0	0	0	0	0	13 485	13 485	13 485
Utlån og fordringer	16 847	0	0	0	0	0	0	16 847	13 755
Finansielle derivater klassifisert som eiendeler	1 525	0	0	4	0	0	0	1 529	1 407
Kontanter og innskudd	2 775	0	0	45	0	0	0	2 820	2 820
Utlån	0	0	62 329	0	14 928	2 694	8 069	88 021	88 021
Sum	257 625	1 003	74 180	7 415	14 928	2 694	59 458	417 304	399 949

SPESIFISERING AV INVESTMENT GRADE MILLIONER KRONER					
	AAA	AA	A	BBB	Sum Invest- ment grade
Gjeldsinstrumenter som holdes til forfall målt til amortisert kost	12 438	4 027	8 717	3 711	28 893
Gjeldsinstrumenter klassifisert som lån og fordringer målt til amortisert kost	16 127	18 885	44 380	12 924	92 315
Gjeldsinstrumenter til virkelig verdi - verdipapirer med fast avkastning	43 799	9 320	35 591	26 560	115 270
Rentefond omløp	0	0	0	0	0
Utlån og fordringer	0	10 959	5 887	0	16 847
Finansielle derivater klassifisert som eiendeler	0	71	1 450	4	1 525
Kontanter og innskudd	0	315	2 460	0	2 775
Utlån	0	0	0	0	0
Sum	72 363	43 577	98 485	43 199	257 625

¹ Disse to kolonnene gir informasjon på andel boliglån med pantsikkerhet innenfor 80% av verdigrunnlag og boliglån som overgår 80% pantsikkerhet av verdigrunnlag.

NOTE 14 Kredittrisiko – forts.

Med kredittrisiko menes risikoen for at motparten ikke skal klare å møte sine forpliktelser til KLP Konsernet. I denne tabellen er kredittrisikoen målt ved ratingbyråers estimater på hvor høy kredittverdighet de ulike utstederne av rentepapirer har. For eiendeler som ikke er ratet så er de lagt i andre kategorier som beskriver kredittrisiko, eksempelvis sektor og garantier.

Det er lagt vekt på at kreditteksponeringen er diversifisert for å unngå konsentrasjon av kredittrisiko mot enkelte debitorer. For å overvåke kredittrisiko i utlånene og investeringene er det nedsatt en egen kredittkomite som møtes på jevnlig basis. Grensene for kredittrisiko mot den enkelte debitor fastsettes av komiteen. Endringer i debitors kredittvurdering overvåkes og følges opp av KLP Kapitalforvaltning AS.

Konsernet har god balanse mellom norske og internasjonale obligasjoner, og har en portefølje av utelukkende gode kreditter. Konsernet har en høy konsentrasjon av gjeldsinstrumenter rettet mot norsk offentlig sektor.

I noteinndelingen er det benyttet rating fra Standard & Poor's, Moodys og Fitch. Ratingen er konvertert til S&P sin ratingta-

bell, hvor AAA er tilknyttet papirer med høyest kredittverdighet. Laveste rating av de tre er benyttet. Alle tre ratingselskaper er likestilte som grunnlag for investeringer i rentepapirer. Det som er klassifisert som «Øvrige» er i all hovedsak verdipapirer utstedt av kraftselskaper og andre foretaksobligasjoner; dette beløper seg til 60 milliarder kroner per 30.09.2018. KLP Konsernet har strenge retningslinjer for investeringer i rentepapirer, som også gjelder for investeringer som faller inn under kategorien Øvrige.

Linjene i noten er sammenfallende med balanseoppsettet. Unntakene er gjeldsinstrumenter til virkelig verdi som er delt opp i tre kategorier i noten og utlån som vist samlet i noten, men som befinner seg på to linjer i balansen (virkelig verdi og amortisert kost).

Konsernregnskapet viser enheter KLP konsernet anses å ha kontroll over. Dette gir inntrykk av en høyere risiko enn hva som er reelt, da risiko som konsernet ikke bærer vises i regnskapet. I ytterste kolonne vises det kun selskaper, og faktisk eierskap i fond som konsernet har ved periodeslutt.

MILLIONER KRONER		30.09.2018		30.09.2017		31.12.2017	
	Konsolidert	Justert for andelseieres interesser i konsoliderte verdipapirfond	Konsolidert	Justert for andelseieres interesser i konsoliderte verdipapirfond	Konsolidert	Justert for andelseieres interesser i konsoliderte verdipapirfond	
TI STØRSTE MOTPARTER							
Motpart 1	15 275	15 134	16 017	15 862	15 988	15 820	
Motpart 2	9 080	8 673	12 713	12 120	8 274	8 137	
Motpart 3	8 291	8 291	8 554	8 218	8 137	8 067	
Motpart 4	7 966	5 592	8 218	6 608	7 427	5 579	
Motpart 5	5 717	5 512	5 293	5 228	5 746	5 577	
Motpart 6	5 437	5 373	5 102	5 054	5 642	5 511	
Motpart 7	4 672	4 672	4 672	4 672	4 698	4 698	
Motpart 8	4 635	4 597	4 034	3 670	4 361	3 959	
Motpart 9	3 594	3 456	3 481	3 168	3 999	3 360	
Motpart 10	3 354	3 342	3 302	3 118	3 131	3 122	
Totalt	68 021	64 642	71 386	67 718	67 404	63 830	

Tabellen ovenfor viser de ti største motpartene KLP konsernet har eksponering mot. Beløpene oppgitt er balanseført verdi. «Totalt justert for andelseieres interesser i konsoliderte verdipapirfond» inkluderer kun det som er i

konsernets eie og hvor konsernet innehar reell kredittrisiko. Majoriteten av de ti største motpartene er enten finansinstitusjoner eller motparter omfattet av en offentlig garanti (statlig eller kommunal garanti).

NOTE 15 Forsikringsmessige avsetninger i livsforsikring

MILLIONER KRONER	30.09.2018	30.09.2017	31.12.2017
Premiereserve - ordinær tariff	430 425	400 354	407 702
Premiefond, bufferfond og pensjonistenes overskuddsfond	11 343	12 449	15 043
Tilleggsavsetning	25 624	24 472	25 646
Kursreguleringsfond	42 647	36 155	42 309
Andre avsetninger	59	50	104
Udisponert resultat tilført forsikringskontraktene	5 989	5 599	0
Sum forsikringsmessige avsetninger i livsforsikring	516 087	479 079	490 803

MILLIONER KRONER	30.09.2018	30.09.2017	31.12.2017
Premiereserve	3 388	2 423	2 675
Innskuddsfond	18	9	9
Sum avsetning i innskuddsbasert livsforsikring	3 406	2 432	2 684

NOTE 16 Annen kortsiktig gjeld

MILLIONER KRONER	30.09.2018	30.09.2017	31.12.2017
Kortsiktig gjeld verdipapirhandel	12 080	4 550	2 799
Påløpt ikke utlignet skatt	201	224	256
Forskuddstrekk pensjonsordning	363	344	394
Leverandørgjeld	357	166	169
Forhåndsinnkalt tilskudd til forsikringsvirksomheten	1 981	3 258	111
Øvrig kortsiktig gjeld	622	776	2 189
Sum annen kortsiktig gjeld	15 605	9 317	5 919

NOTE 17 Kapitalkrav

I Solvens II-balansen inngår eiendeler og forpliktelser til virkelig verdi. For eiendeler som har en annen verdi i regnskapet legges derfor mer-/mindreverdiene til. For KLPs forsikringsforpliktelser finnes det ikke observerbare markedsverdier. Disse beregnes derfor ved et beste estimat basert på aktuarielle forutsetninger. I tillegg kommer en risikomargin som skal reflektere en tredjeparts kapitalkostnader ved å overta disse forpliktelsene.

Kapitalgruppe 1 fremkommer av Solvens II-balansen, samt fondsobligasjonslånet. Kapitalgruppe 2 består av ansvarlige lån, risikoutjevningfond og ikke-innbetalt supplerende kapital. Finanstilsynet har godkjent at KLPs vedtektsfestede etterinnkallingsrett kan regnes med som

supplerende kapital med et beløp tilsvarende 2,5% av foretakets premiereserve. Kapital som kan medregnes i kapitalgruppe 2 er i hovedsak begrenset oppad til 50% av kapitalkravet.

Uten bruk av midlertidig fradrag i forsikringstekniske avsetninger er foretakets solvensgrad 249% som er godt over foretakets mål om minst 150%. Med det midlertidige fradraget er solvensgraden 301%.

	30.09.2018	31.12.2017
Solvensgrad	249 %	224 %

MILLIARDER KRONER	30.09.2018	31.12.2017		30.09.2018	31.12.2017
FORENKLET SOLVENS II BALANSE					
Eiendeler, bokført	571	542	Beste estimat	514	493
Merverdier HTF/lån og fordringer	5	10	Risikomargin	13	13
Merverdier øvrige utlån	0	1	Ansvarlige lån/fondsobligasjonslån	7	8
Øvrige mer/mindreverdier	0	0	Andre forpliktelser	8	8
Utsatt skattefordel	0	0	Utsatt skatteforpliktelse	2	1
Sum eiendeler etter solvens II	577	552	Sum forpliktelser etter solvens II	544	524
			Eiendeler minus forpliktelser	32	29
			- Utsatt skattefordel	0	0
			- Risikoutjevningfond	-4	-4
			+ Fondsobligasjonslån	1	2
			Basiskapital - kapitalgruppe 1	30	26
			Tellende ansvarlig kapital - kapitalgruppe 1	30	26
			Ansvarlige lån	7	6
			Risikoutjevningfond	4	4
			Basiskapital - kapitalgruppe 2	11	11
			Supplerende kapital	11	10
			Supplerende kapital - kapitalgruppe 2	11	10
			Fradrag for maks. kapital i gruppe 2	-15	-13
			Tellende ansvarlig kapital - kapitalgruppe 2	7	7
			Utsatt skattefordel	0	0
			Tellende ansvarlig kapital - kapitalgruppe 3	0	0
			Tellende ansvarlig kapital under Solvens II	36	33
			Solvenskapitalkrav (SCR)	15	15
			Solvensgrad	249 %	224 %

NOTE 18 Presentasjon av eiendeler og gjeld som er gjenstand for netto oppgjør

30.09.2018 MILLIONER KRONER					Relaterte beløp som ikke er presentert netto			
	Brutto finansielle eiendeler/gjeld	Brutto eiendeler/gjeld som er presentert netto	Balanseført verdi	Finansielle instrumenter	Sikkerhet i kontanter	Sikkerhet i verdipapirer	Netto beløp	Netto beløp justert for andelseieres interesser i konsoliderte verdipapirfond
EIENDELER								
Finansielle derivater	3 209	0	3 209	-529	-2 491	-264	95	81
Repoer	0	0	0	0	0	0	0	0
Sum	3 209	0	3 209	-529	-2 491	-264	95	81
GJELD								
Finansielle derivater	530	0	530	-530	-22	-29	0	0
Repoer	503	0	503	0	0	0	503	503
Sum	1 033	0	1 033	-530	-22	-29	503	503
30.09.2017 MILLIONER KRONER								
	Brutto finansielle eiendeler/gjeld	Brutto eiendeler/gjeld som er presentert netto	Balanseført verdi	Finansielle instrumenter	Sikkerhet i kontanter	Sikkerhet i verdipapirer	Netto beløp	Netto beløp justert for andelseieres interesser i konsoliderte verdipapirfond
EIENDELER								
Finansielle derivater	2 617	0	2 617	-1 394	-1 947	0	16	16
Repoer	0	0	0	0	0	0	0	0
Sum	2 617	0	2 617	-1 394	-1 947	0	16	16
GJELD								
Finansielle derivater	2 635	0	2 635	-1 394	-841	0	531	525
Repoer	1 090	0	1 090	0	0	0	1 090	1 090
Sum	3 724	0	3 724	-1 394	-841	0	1 621	1 615

NOTE 18 Presentasjon av eiendeler og gjeld som er gjenstand for netto oppgjør – forts

31.12.2017 MILLIONER KRONER					Relaterte beløp som ikke er presentert netto			
	Brutto finansielle eiendeler/gjeld	Brutto eiendeler/gjeld som er presentert netto	Balanseført verdi	Finansielle instrumenter	Sikkerhet i kontanter	Sikkerhet i verdipapirer	Netto beløp	Netto beløp justert for andelseieres interesser i konsoliderte verdipapirfond
EIENDELER								
Finansielle derivater	1 529	0	1 529	-941	-729	0	8	15
Repoer	0	0	0	0	0	0	0	0
Sum	1 529	0	1 529	-941	-729	0	8	15
GJELD								
Finansielle derivater	4 760	0	4 760	-941	-1 080	-4 362	457	457
Repoer	1 089	0	1 089	0	0	0	1 089	1 089
Sum	5 849	0	5 849	-941	-1 080	-4 362	1 547	1 547

Formålet med noten er å vise den potensielle effekten av nettingavtaler i konsernet; hvilke muligheter konsernet har for å motregne bilaterale avtaler mot andre motparter dersom disse skulle gå konkurs, og beløpet som gjenstår om alle slike nettingavtaler materialiseres. Notene viser derivatposisjoner i balansen.

De konsoliderte tallene inkluderer alle enheter KLP konsernet anses å ha kontroll over. I tillegg viser ytterste kolonne hvilket reelt nettobeløp som gjenstår om konsernet motregner avtalene; noe som kun inkluderer konsernselskaper av ordinær art.

Nøkkeltall - akkumulert

MILLIONER KRONER	3. kvartal 2018	2. kvartal 2018	1. kvartal 2018	4. kvartal 2017	3. kvartal 2017	2. kvartal 2017	1. kvartal 2017	4. kvartal 2016
KLP KONSERN								
Resultat før skatt	2 255	1 516	880	2 474	2 799	1 946	779	2 449
Forvaltningskapital	691 571	668 577	649 547	652 167	641 486	627 805	612 441	596 113
Egenkapital	32 307	30 386	30 158	29 564	29 363	27 646	27 180	27 823
Solvensgrad	249 %	231 %	233 %	224 %	210 %	204 %	203 %	198 %
Antall ansatte i konsernet	990	980	966	961	956	955	941	946
KOMMUNAL LANDSPENSJONSKASSE								
Resultat før skatt	1 438	1 287	812	1 993	1 295	1 084	475	2 125
Premieinntekter for egen regning	31 259	21 989	6 334	32 417	23 989	15 158	6 483	36 854
- herav tilflyttet premiereserve	5	5	5	298	208	208	177	3 250
Erstatninger for egen regning	14 110	9 473	4 844	17 386	13 044	8 751	4 459	16 387
- herav fraflyttet premiereserve, tilleggsavs. og kursreguleringsfond	497	497	424	212	211	211	188	124
Eiendeler i kollektivporteføljen	509 046	502 991	495 146	495 607	480 375	476 229	469 414	460 289
Eiendeler i investeringsvalgporteføljen	2 478	2 487	2 351	2 375	2 329	2 293	2 244	2 184
Forsikringskundernes fond inkludert opptjent resultat	514 393	506 479	487 732	489 159	477 463	469 952	461 095	452 375
- herav fond med garantert avkastning	439 939	437 311	402 945	421 286	411 325	408 413	403 030	399 562
Ansvarlig kapital	36 854	34 417	34 131	33 511	34 597	32 610	32 462	31 338
Solvensgrad	274 %	253 %	255 %	242 %	223 %	216 %	214 %	209 %
Risikoresultat	578	393	193	599	426	272	100	784
Avkastningsresultat	6 086	5 046	2 931	6 769	5 487	1567	139	8 094
Administrasjonsresultat	115	22	29	141	143	51	32	-50
Soliditetskapital	120 680	115 445	109 209	116 656	115 446	108 843	105 303	98 856
Bokført avkastning kollektivporteføljen	3,1 %	2,3 %	1,2 %	3,9 %	3,1 %	1,5 %	0,6 %	4,4 %
Verdijustert avkastning kollektivporteføljen	2,9 %	1,3 %	-0,4 %	6,7 %	4,6 %	3,0 %	1,7 %	5,8 %
Avkastning investeringsvalgporteføljen	3,1 %	1,3 %	-0,9 %	7,4 %	5,0 %	3,2 %	1,8 %	6,2 %
Avkastning selskapsporteføljen	3,1 %	2,3 %	1,6 %	4,0 %	3,0 %	2,2 %	0,9 %	4,7 %

Nøkkeltall - akkumulert – forts

MILLIONER KRONER	3. kvartal 2018	2. kvartal 2018	1. kvartal 2018	4. kvartal 2017	3. kvartal 2017	2. kvartal 2017	1. kvartal 2017	4. kvartal 2016
KLP SKADEFORSIKRING AS								
Resultat før skatt	105,6	36,5	-12,5	164,2	152,6	114,9	49,6	255,4
Opptjente brutto premier	994,5	655,7	324,1	1 344,3	997,7	652,6	320,4	1 207,5
Premieinntekter for egen regning	942,3	620,9	306,7	1 286,8	954,7	623,9	304,5	1 150,1
Egenkapital	1 860,0	1 807,0	1 767,9	1 771,9	1 828,5	1 806	1 739	1 715,8
Skadeprosent	77,2 %	78,1 %	77,2 %	84,2 %	80,6 %	77,0 %	81,1 %	75,9 %
Totalkostnadsprosent	100,1 %	103,2 %	101,7 %	106,0 %	101,0 %	98,9 %	103,0 %	98,7 %
Avkastning på midler til forvaltning	2,4 %	1,3 %	-0,2 %	5,6 %	3,8 %	2,5 %	1,4 %	6,1 %
Ansvarlig kapital	1 840	1 795	1 771	1 764	1 873	1 877	1 848	1 762
Solvensgrad	251 %	240 %	237 %	233 %	257 %	264 %	264 %	261 %
Årlig premievolum person	564,1	547,8	539,6	526,4	510,5	488,2	462,0	435,2
Årlig premievolum arbeidsgiver	797,8	797,7	791,5	889,6	873,6	865,2	851,4	832,2
Netto nyttegning (akkumulert innenfor året)	84,9	35,1	17,6	50,3	103,6	72,8	32,5	135,2
KLP BEDRIFTSPENSJON AS								
Resultat før skatt	-24,1	-16,7	-8,5	-24,5	-23,4	-17,4	-12,1	-27,6
Premieinntekter for egen regning	731,8	474,4	247,5	996,7	770,4	569,9	320,8	574,3
- herav tilflyttet premiereserve	350,4	217,2	118,4	543,1	447	351,6	209,8	185,0
Forsikringskundernes fond inkludert opptjent resultat	5 100	4 764	4 491	4 328	4 048	3 796	3 581	3 241
- herav fond med garantert avkastning	1 498	1 498	1 483	1 442	1 425	1 425	1 422	1 390
Avkastningsresultat	25,3	19,9	11,5	77,8	16,1	4,5	-2,6	31,0
Risikoresultat	-7,9	-2,5	0,3	-0,6	-3,1	-2,4	-4,1	6,0
Administrasjonsresultat	-28,6	-21,8	-11,2	-38,8	-28	-20	-9,1	-32,5
Ansvarlig kapital	211	217	209	195	268	285	29	11
Solvensgrad	133 %	128 %	126 %	107 %	147 %	185 %	33 %	22 %
Soliditetskapital	642	665,8	674,4	721,3	708,7	716,6	483,3	479,4
Bokført kapitalavkastning kollektivportefølje	3,6 %	2,6 %	1,4 %	8,3 %	3,3 %	1,8 %	0,6 %	5,3 %
Verdijustert kapitalavkastning kollektivportefølje	2,4 %	1,4 %	0,4 %	5,6 %	3,7 %	2,4 %	1,2 %	5,7 %
Avkastning innskuddspensjon med investeringsvalg	4,5 %	1,1 %	-2,6 %	11,9 %	8,3 %	4,4 %	1,8 %	7,0 %
Avkastning selskapsportefølje	1,0 %	0,5 %	0,0 %	2,3 %	1,8 %	1,3 %	0,7 %	2,4 %

Nøkkeltall - akkumulert – forts

MILLIONER KRONER	3. kvartal 2018	2. kvartal 2018	1. kvartal 2018	4. kvartal 2017	3. kvartal 2017	2. kvartal 2017	1. kvartal 2017	4. kvartal 2016
KLP BANKEN KONSERN								
Resultat før skatt	71,1	43,0	23,7	103,1	81,7	47,9	23,2	91,2
Netto renteinntekter	183,2	122,6	64,6	241,6	173,9	108,5	51,4	194,3
Øvrige driftsinntekter	56,0	37,4	18,3	68,2	50,7	33,6	16,8	66,4
Driftskostnader og avskrivninger	-160,7	-114,4	-58,1	-203,4	-143,2	-97,8	-48,6	-179,5
Netto realisert/urealisert endring finansielle instrumenter til virkelig verdi	-7,4	-2,7	-1,1	-3,4	0,3	3,5	3,7	11,1
Innskudd	10 531	10 218	9 733	9 669	9 401	9 138	8 939	8 688
Utlån med pant i bolig	16 243	15 764	15 147	14 441	14 003	13 730	13 376	12 717
Utlån med offentlig garanti	16 206	16 282	16 091	16 322	17 015	17 166	17 282	17 246
Misligholdte lån	32	21	27	22	17	26	28	22
Innlån ved utstedelse av verdipapirer	23 496	23 084	23 341	22 924	23 223	23 762	23 241	23 451
Forvaltningskapital	36 468	35 817	35 404	34 981	34 855	35 140	34 383	34 382
Gjennomsnittlig forvaltningskapital	35 725	35 399	35 192	34 682	34 619	34 761	34 383	32 838
Egenkapital	2 130	2 108	2 094	2 078	1 910	1 887	1 868	1 850
Rentenetto	0,51 %	0,35 %	0,18 %	0,70 %	0,50 %	0,31 %	0,15 %	0,59 %
Resultat av ordinær drift før skatt	0,20 %	0,12 %	0,07 %	0,30 %	0,24 %	0,14 %	0,07 %	0,28 %
Egenkapitalavkastning før skatt	4,56 %	4,14 %	4,57 %	5,57 %	5,89 %	5,18 %	5,02 %	6,05 %
Kapitaldekning	19,9 %	20,2 %	20,6 %	21,1 %	19,5 %	19,3 %	19,3 %	19,0 %
Antall personkunder	60 697	59 204	57 568	54 568	52 510	50 885	49 038	46 801
Herav medlemmer i KLP	43 267	41 698	40 317	38 382	37 044	35 983	34 703	33 173
KLP KAPITALFORVALTNING AS								
Resultat før skatt	26,6	-0,9	-2,1	46,7	50,7	26,6	17,5	18,2
Totale midler til forvaltning	498 246	483 636	483 074	488 947	473 995	463 558	455 577	441 943
Midler forvaltet for eksterne kunder	68 975	58 980	63 989	70 878	64 883	62 128	58 210	54 003

Kvartalsregnskap

BÆREKRAFTSREGNSKAP
3. KVARTAL 2018

Bærekraftsregnskap

INTEGRERE SAMFUNNSANSVAR I ALL VÅR VIRKSOMHET	30.09.2018	30.09.2017	31.12.2017	31.12.2016	Bidrar til FN's bærekraftsmål
MEDARBEIDERSTATISTIKK					
Ansatte i KLP	990	956	961	950	n/a
Sykefravær totalt	4,1 %	4,4 %	4,6 %	4,5 %	3.
MILJØ					
Antall flyreiser (t/r reiser)	2 293	2 342	3 107	3 294	13. 12.
Klimagassutslipp fra forretningsreiser med fly (tonn CO2e)	413	398	534	550	13. 12.
Energiforbruk i KLPs egne kontorlokaler (kWh/m2)	122	125	130	147	9. 13.
Energiforbruk i KLPs eiendomsportefølje (kWh/m2)	200	191	190	197	9. 13.
PÅVIRKE SELSKAPER OG BRANSJER TIL MER BÆREKRAFTIG DRIFT					
Selskaper utelukket fra investeringene	187	176	174	162	Alle bærekraftsmål
Generalforsamlinger i norske selskap hvor KLP har stemt (antall/andel)	95 (98%)	106 (98%)	115 (97 %)	111 (96%)	n/a
Generalforsamlinger i utenlandske selskaper hvor KLP har stemt (antall/andel)	5618 (97%)	2336 (91%)	2617 (91 %)	2627 (90%)	n/a
Selskaper KLP har hatt direkte dialog med	93	176	192	214	Alle bærekraftsmål

Bærekraftsregnskap

ØKE INVESTERINGER SOM FREMMER EN BÆREKRAFTIG UTVIKLING OG STØTTER OPP OM VÅRE FINANSIELLE MÅL	Endring 3. kvartal						Bidrar til FN's bærekraftsmål
	2018	2017	30.09.2018	30.09.2017	31.12.2017	31.12.2016	
KLIMAVENNLIGE INVESTERINGER							
Fornybar energi i Norge (mNOK)	201	1700	22 789	23 806	22 282	22 034	7.
Fornybar energi i Europa og USA (mNOK)	-463	75	1 370	963	1 088	652	7.
Fornybar energi i utviklingsland (mNOK)	65	3	510	317	381	257	7. 9. 17.
Utlån til kraft, vann, avløp og renovasjon (mNOK)	-23	-22	3 125	3 215	3 173	3 084	7.
Internasjonale kraftselskaper (mNOK)	1 200	n/a	1 200	n/a	n/a	n/a	9.
Miljøbygg i eiendomsporteføljen (mNOK)	36	-43	10 343	9 312	10 115	9 154	9.
Grønne obligasjoner (mNOK)	-6	15	759	703	735	593	n/a
Andre klimavennlige investeringer (mNOK)	0	n/a	230	n/a	n/a	n/a	n/a
Totalt (mNOK)	1 009	1 728	40 326	38 316	37 774	35 774	
Som andel av KLPs investeringer	0 %	0 %	7 %	7 %	7 %	7 %	
Fossil energi (markedsverdi mNOK)	362	469	11 793	10 248	11 215	9 693	n/a
Fossil energi (som andel av KLPs investeringer)	0 %	0 %	2 %	2 %	2 %	2 %	n/a
Fornybar energi (markedsverdi mNOK)	-221	1 756	27 793	28 301	26 924	26 027	7.
Fornybar energi (som andel av KLPs investeringer)	0 %	0 %	5 %	5 %	4 %	5 %	7.
Miljøbygg i eiendomsporteføljen (verdi mNOK)	36	-43	10 343	9 312	10 115	9 177	9.
Miljøbygg i eiendomsporteføljen (andel av porteføljens markedsverdi mNOK)	0 %	0 %	16 %	15 %	16 %	15 %	9.
FINANS I UTVIKLINGSLAND							
Bank og finans i utviklingsland (mNOK)	41	-14	596	449	530	421	1. 5. 8. 17.
SÅKORNINVESTERINGER							
Såkorinvesteringer i Norge	0	n/a	2	n/a	n/a	n/a	8
UTVIKLE PRODUKTER OG TJENESTER SOM BIDRAR TIL POSITIV SAMFUNNSUTVIKLING							
UTLÅNSVIRKSOMHET							
Utlån til vei og transport (mNOK)	-8	830	8 096	9 089	9 411	7 065	9
Utlån til offentlig eiendom (mNOK)	124	501	4 661	3 968	4 060	3 264	9
Utlån til offentlig sektor og virksomheter (mNOK)	2 199	9	49 275	43 558	45 087	44 012	n/a

Noter til bærekraftsregnskapet

INTEGRERE SAMFUNNSANSVAR I ALL VÅR VIRKSOMHET

I KLP skal samfunnsansvar gjennomsyre organisasjonen og driften. KLP ønsker at samfunnsansvar skal være integrert i alle forretningsprosesser og virksomhetsområder på en relevant og hensiktsmessig måte.

MEDARBEIDERSTATISTIKK

Det er viktig at våre ansatte har et godt arbeidsmiljø. KLPs ansatte og deres samlede kompetanse er en nøkkelressurs for KLP. KLP jobber kontinuerlig med å redusere de ansatte sitt sykefravær.

FNS BÆREKRAFTSMÅL:

Tallene viser hvordan KLP støtter opp om FNs bærekraftsmål 3, *å sikre god helse og fremme livskvalitet.*

MILJØ

KLP jobber for å redusere miljøpåvirkningen av egen drift.

FNS BÆREKRAFTSMÅL:

Indikatorene viser hvordan KLP bidrar mot flere av FNs bærekraftsmål:

- Mål 9. *Innovasjon og Infrastruktur*, spesielt mål 9.4 om å oppgradere infrastruktur og omstille næringslivet til å bli mer bærekraftig, med en mer effektiv bruk av ressurser og miljøvennlige teknologiformer.
- Mål 13, *stoppe klimaendringene.*

MÅLSETTING:

- Halvere klimagassutslipp fra egen drift innen 2030, med utgangspunkt i utslippene i 2010.
- Redusere energiforbruket i eiendomsporteføljen til 180 kWh per kvadratmeter.

DEFINISJON:

Flyreiser:

Antall flyreiser er basert på tall fra vårt reisebyrå. Flyreisene er tur-retur reiser. Klimagassutslipp fra våre flyreiser er utregnet basert på antall kilometer fløyet, og leveres av vårt reisebyrå.

Energiforbruk KLPs egne kontorer:

Energiforbruket er en viktig kilde til KLPs klimagassutslipp. Energiforbruket i KLPs egne kontorlokaler er ikke temperaturkorrigert, men viser faktisk forbruk. Med egne kontorlokaler menes de kontorlokalene KLP-konsernets ansatte jobber i. Energiforbruket er hentet fra vårt energioppfølgingssystem.

MÅLSETTING:

KLPs mål er å ha lavere sykefravær enn 4 prosent.

DEFINISJONER:

Antall ansatte inkluderer ansatte i permisjon og ansatte som jobber deltid.

Sykefravær er egenmeldt og legemeldt sykefravær. Korttids-sykefravær er definert til 1-3 dager, langtidsfravær 4 dager eller mer.

Energiforbruk KLP Eiendoms eiendomsportefølje:

Energiforbruk KLP Eiendoms eiendomsportefølje: Data som rapporteres er gjennomsnittlig 12 måneders klimakorrigert spesifikk energibruk for egendriftede bygg.

Med egendriftede bygg menes de eiendommene som KLP eier, har ansvar for drift og vedlikehold, og hvor KLP har muligheten til å iverksette og måle effekten av miljøtiltak. Dette er bygg i Oslo, Trondheim, København og Stockholm. Alle disse byggene har energioppfølgingssystem hvor energiforbruket registreres og overvåkes. I de aller fleste byggene er leietakers energiforbruk også medtatt, slik at vi har oversikt over totalt energiforbruk på byggene.

Energiforbruk kWh per kvadratmeter pr år for KLPs egendriftede bygg er temperaturkorrigert for å kunne måle effekt av iverksatte energisparingstiltak. Selskapet har en stor portefølje med bygg, som også endrer seg over tid. De enkelte byggene kan også endre bruksmønster i kortere eller lengre tidsperioder, som for eksempel i forbindelse med leietakerutskiftninger.

Det kan være ulike grunner til at det av og til ikke er mulig å få innhentet korrekte tall, eksempelvis ved feil på målere eller for sent innrapporterte tall fra våre underleverandører. Dette tas høyde for ved at rapporteringen kun inkluderer KLPs egendriftede bygg og som har sammenliknbare driftsforhold 12 måneder tilbake i tid fra rapporteringstidspunktet. Det betyr imidlertid at byggene KLP rapporterer på varierer noe fra år til år, men vurderingen er at dette likevel vil plukke opp de riktige trendene i selskapets eiendomsmasse.

PÅVIRKE SELSKAPER OG BRANSJER TIL MER BÆREKRAFTIG DRIFT:

KLP er en engasjert investor og eier som søker å påvirke både enkeltelskaper, bransjer og markeder.

FNS BÆREKRAFTSMÅL:

Som en ansvarlig investor og eier har KLP dialog med selskaper om mange temaer relatert til FNs bærekraftsmål. KLPs utelukkelseskriterier er også i samsvar med bærekraftsmålene. Noen eksempler:

- Mål 3.a; styrke gjennomføringen av Verdens helseorganisasjons rammekonvensjon om forebygging av tobakksskader i alle land.
- Mål 8.7; treffe umiddelbare og effektive tiltak for å avskaffe tvangsarbeid, få slutt på moderne slaveri og menneskehandel og sikre at de verste formene for barnarbeid forbys og avskaffes.
- Mål 12.6; stimulere selskaper til å innføre bærekraftige arbeidsmetoder og integrere informasjon om bærekraft i sine rapporteringsrutiner.
- Mål 16.2; Stanse overgrep, utnyttning, menneskehandel og alle former for vold mot og tortur av barn, 16.4; Innen 2030 oppnå en betydelig reduksjon av ulovlige finans- og våpenstrømmer

ØKE KLIMAVENNLIGE INVESTERINGER

KLPs investeringer fremmer mange ulike dimensjoner ved en bærekraftig utvikling, men KLP vil fremover fokusere særlig på klima. KLP ønsker å styre kapitalen i en klimavennlig retning ved å sette konkrete mål for utvalgte investeringer.

FNS BÆREKRAFTSMÅL:

Indikatorene viser hvordan KLP bidrar mot flere av FNs bærekraftsmål:

- Mål 7. *ren energi*, derunder delmål 7.1; innen 2030 sikre allmenn tilgang til pålitelige og moderne energikilder, og 7.2; innen 2030 betydelig øke andelen fornybar energi i verdens samlede energiforbruk.
- Mål 9, *innovasjon og infrastruktur*. spesielt delmål 9.a; legge til rette for en bærekraftig og robust utvikling av infrastrukturen i utviklingsland ved å øke den finansielle, teknologiske og faglige bistanden, og 9.4; innen 2030 oppgradere infrastruktur og omstille næringslivet til å bli mer bærekraftig, med en mer effektiv bruk av ressurser og miljøvennlige teknologiformer.
- Mål 17.3, mobilisere ytterligere finansielle ressurser til utviklingslandene fra flere kilder.

MÅLSETTING:

Øke KLPs klimavennlige investeringer med 6 milliarder kroner per år.

- Mål 16.5; Oppnå en betydelig reduksjon i alle former for korrupsjon og bestikkelser.

MÅLSETTING:

KLP har som mål å stemme på 75 prosent av generalforsamlingene internasjonalt, og 90 prosent av generalforsamlingene i Norge.

DEFINISJON:

Antall utelukkelse viser til totalt antall selskaper KLP har ekskludert fra investeringene på grunn av brudd på *Retningslinje for KLP som ansvarlig investor ved utgangen av året*.

Antall selskaper KLP har hatt dialog med viser til selskaper som KLP har vært i kontakt med under året angående sosiale, miljø-, eller styringsmessige temaer. KLPs oppfølging varierer i omfang, tema og tidsperspektiv. Dette er en form for eierskapsutøvelse der KLP engasjerer i en dialog med selskaper for å avklare hvordan de håndterer samfunnsansvarsutfordringer samt kommuniserer KLPs forventninger som investor og eier. I 2018 har KLPs strategi vært å ha dypere, mer inngående dialog med selskapene, heller enn å ha dialog med flest mulig. Dette vil gi bedre resultater over tid.

DEFINISJON:

Det er markedsverdien av investeringene, i millioner kroner, som oppgis.

Fornybar energi:

Fornybar energi i Norge er aksje- og obligasjonsinvesteringer i norske kraft- og nettselskaper. Kraftselskapene er klassifisert som el-produsenter fra vannkraft, vindkraft eller biobrensel.

Fornybar energi i Europa og Nord-Amerika er investeringer i nye prosjekter innen fornybar energi. Investeringene gjøres gjennom en fondsforvalter spesialisert på energi (Copenhagen Infrastructure Partners).

Fornybar energi i utviklingsland er investeringer i nye prosjekter innen fornybar energi. Investeringene gjøres per i dag dels som direkteinvesteringer i samarbeid med Norfund, dels som fondsinvesteringer gjennom fondsforvalteren Climate Investor One. Investeringene er en del av KLPs portefølje for utviklingsinvesteringer, som er ett av virkemidlene i *Retningslinje for KLP som ansvarlig investor*. Formålet er å oppnå både finansiell avkastning og samfunnsmessig

gevinst. Investeringene baseres på kommersielle risiko- og avkastningsvurderinger, men vektlegger også effekten på samfunns- og miljømessige parametere.

Utlån til kraft; vann, avløp og renovasjon:

Dette er utlån til offentlig virksomhet, selskaper og prosjekter i Norge innen kraftsektoren, samt innen vann, avløp og renovasjon.

Internasjonale kraftselskaper:

Investeringer i internasjonale kraftselskaper utgjør kraftselskaper som i all hovedsak genererer elektrisitet fra fornybare kilder. Likevel har vi satt disse som en egen indikator, da de ikke utelukkende produserer elektrisitet fra fornybare kilder.

Grønne obligasjoner:

Markedsverdien omfatter obligasjoner som er klassifisert som grønne, og som ikke allerede er medregnet i KLPs investeringer i fornybar energi i Norge ovenfor. Inkludert disse er KLPs totale investeringer i grønne obligasjoner 1,6 milliarder kroner.

Fossil energi:

Tallet er markedsverdien av KLPs investeringer i selskaper klassifisert som olje- og gasselskaper, herunder eksempelvis letevirksomhet, produksjon og raffinaderi. Transport- og oljeserviceselskaper er ikke inkludert.

FINANS I UTVIKLINGSLAND:

Underutviklede finansinstitusjoner og manglende tilgang på kapital er til hinder for fattigdomsreduksjon i utviklingsland. KLP ønsker gjennom sine investeringer i finans i utviklingsland å bidra til økonomisk vekst og bedre levekår.

FNS BÆREKRAFTSMÅL:

Indikatorene viser hvordan KLP bidrar mot flere av FNs bærekraftsmål:

- Mål 1.4; innen 2030 sikre at alle kvinner og menn, særlig fattige og sårbare personer, har lik rett til økonomiske ressurser, egnet teknologi og finansielle tjenester herunder mikrofinansiering.
- Mål 5.a; Iverksette reformer for å gi kvinner lik rett til økonomiske ressurser samt tilgang til eierskap til og kontroll over jord og annen form for eiendom, finansielle tjenester, arv og naturressurser.

Miljøbygg:

Markedsverdien av miljøbygg i KLPs eiendomsportefølje. Miljøbygg er definert som bygg med særskilte miljøkvaliteter. Dette innebærer eksempelvis at bygget er BREEAM-sertifisert med minimum karakteren very good, at bygget har energiklasse B eller bedre, at bygget produserer egen energi gjennom solcellepaneler, eller at bygget har vunnet en norsk eiendomspris hvor miljø er et viktig måleparameter. Det er gjort en totalvurdering, og byggene som er klassifisert som miljøbygg oppfyller ett eller flere av disse kriteriene.

Andre klimavennlige investeringer:

Klimavennlige investeringer som ikke faller inn under en av hovedkategoriene over plasseres her. Eksempelvis investerte KLP i Q2 2018 230 mNOK i et Svensk skogfond som skal investere i skogeiendommer i Sverige, Finland og Baltikum.

Andel av KLPs investeringer:

Andelen er beregnet som investeringenes andel av KLPs totale investeringer.

Investeringer i børsnoterte selskaper som KLP investerer i gjennom vår indeksforvaltning eller globale obligasjonsporteføljer er holdt utenfor denne definisjonen av klimavennlige investeringer (med unntak av grønne obligasjoner).

- Mål 8.10: styrke nasjonale finansinstitusjoners evne til å stimulere til og utvide tilgangen til bank- og forsikringstjenester samt finansielle tjenester for alle.
- Mål 17.3; mobilisere ytterligere finansielle ressurser til utviklingslandene fra flere kilder.

MÅLSETTING:

Ikke definert.

DEFINISJON:

Investeringer i bank og finans i utviklingsland er KLPs investeringer i Norsk mikrofinansinitiativ (NMI) og NorFinance. NorFinance er et investeringsselskap KLP eier sammen med blant andre Norfund. Investeringene gjøres som en del av KLPs portefølje for utviklingsinvesteringer, som er ett av virkemidlene i *Retningslinje for KLP som ansvarlig investor*. Formålet er å oppnå både finansiell avkastning og samfunnsmessig gevinst.

SÅKORNINVESTERINGER:

KLP ønsker å bidra til at gode ideer kan følges lokalt og skape arbeidsplasser i Norge. Ved å investere i nyskaping håper vi at KLP kan bidra til at nye virksomheter og nye arbeidsplasser skapes.

FNS BÆREKRAFTSMÅL:

Indikatorene støtter blant annet opp om FNs bærekraftsmål 9, anstendig arbeid og økonomisk vekst, spesielt delmål 8.3; støtte produktiv virksomhet, opprettelse av anstendige arbeidsplasser, entreprenørskap, kreativitet og innovasjon, og stimulere til formalisering av og vekst i antallet svært små, små og mellomstore bedrifter, blant annet ved å sørge for tilgang til finansielle tjenester.

MÅLSETTING:

Ikke definert

DEFINISJON:

Investeringer i såkornfond. KLP forpliktet seg i Q2 2018 til å investere 75 millioner kroner i SINTEFs Venture V, som i særlig grad vil investere i små gründerbedrifter som springer ut av forsknings- og utviklingsmiljøet i Trondheim. I vår Q2 rapport rapporterte vi derfor på summen vi har forpliktet oss til, nemlig 75 millioner. Per Q3 2018 er kun 2,25 mNOK innbetalt, og vi rapporterer derfor her på den innbetalte summen, eller markedsverdien

UTVIKLE PRODUKTER OG TJENESTER SOM BIDRAR TIL POSITIV SAMFUNNSUTVIKLING:

KLP ønsker å utvikle produkter og tjenester med tilknytning til vår kjernevirksomhet, som svarer på noen av de bærekraftsutfordringer våre kunder og eiere har, og som kommer samfunnet som helhet til gode.

UTLÅNSVIRKSOMHET:

KLPs utlånsvirksomhet retter seg i stor grad mot norske kommuner og fylkeskommuner, og annen offentlig virksomhet. Lånene benyttes til formål som bidrar til lokal utvikling og som kommer samfunnet som helhet til gode.

FNS BÆREKRAFTSMÅL:

Indikatorene støtter blant annet opp om FNs bærekraftsmål 9, innovasjon og infrastruktur spesielt delmål 9.1; utvikle pålitelig, bærekraftig og solid infrastruktur av høy kvalitet, herunder regional og grensekryssende infrastruktur.

MÅLSETTING:

Øke utlån til denne typen formål.

DEFINISJON:

Utlån til offentlig eiendom er utlån til eksempelvis skolebygg, rådhus og andre kommunale bygg. Utlån til offentlig sektor og virksomheter er finansiering av ulike typer investeringer i kommuner og fylkeskommuner som for eksempel barnehager, sykehjem, skoler o.l.

Kvartalsregnskap

KOMMUNAL LANDSPENSJONSKASSE
3. KVARTAL 2018

Resultatregnskap

KOMMUNAL LANDSPENSJONSKASSE

NOTE	MILLIONER KRONER	3. kvartal 2018	3. kvartal 2017	01.01.2018 -30.09.2018	01.01.2017 -30.09.2017	01.01.2017 -31.12.2017
3	Premieinntekter for egen regning	9 270	8 832	31 259	23 989	32 417
	Inntekter fra investeringer i datterforetak, tilknyttede foretak og felleskontrollerte foretak	711	439	1 999	2 449	5 565
	Renteinntekt og utbytte mv. på finansielle eiendeler	1 927	4 527	7 560	8 920	10 871
	Verdiendringer på investeringer	4 911	118	2 097	9 508	13 450
	Realisert gevinst og tap på investeringer	332	2 035	2 706	-118	924
	Netto inntekter fra investeringer i kollektivporteføljen	7 880	7 119	14 363	20 760	30 810
	Netto inntekter fra investeringer i investeringsvalgporteføljen	43	40	73	110	164
	Andre forsikringsrelaterte inntekter	271	245	781	732	984
4	Erstatninger	-4 638	-4 293	-14 110	-13 044	-17 386
	Resultatførte endringer i forsikringsforpliktelse					
	- kontraktsfastsatte forpliktelse	-10 817	-7 115	-23 398	-24 428	-38 615
	Resultatførte endringer i forsikringsforpliktelse					
	- særskilt investeringsvalgportefølje	-7	-23	-72	-83	-95
	Midler tilordnet forsikringskontraktene					
	- kontraktsfastsatte forpliktelse	0	0	0	0	-5 199
	Ufordelt overskuddsmidler til forsikringskontraktene	-1 094	-3 949	-6 245	-5 592	0
5	Forsikringsrelaterte driftskostnader	-223	-202	-768	-709	-1 001
	Andre forsikringsrelaterte kostnader	-270	-246	-785	-730	-980
	Resultat av teknisk regnskap	415	408	1 098	1 005	1 098
	Netto inntekter fra investeringer i selskapsporteføljen	258	292	1 028	970	1 261
	Andre inntekter	1	3	4	8	12
	Forvaltningskostnader og andre kostnader knyttet til selskapsporteføljen	-86	-91	-254	-286	-386
	Resultat av ikke-teknisk regnskap	174	204	778	692	887
	Resultat før skattekostnad	588	612	1 876	1 696	1 985
	Skattekostnader	-72	-129	-438	-323	-496
	Resultat før andre resultatkomponenter	516	483	1 438	1 374	1 489
	Aktuarielle gevinster og tap på ytelsesbaserte pensjonsordninger					
	- ytelse til ansatte	0	-72	0	-72	-19
	Andel av andre resultatkomponenter ved anvendelse av egenkapitalmetoden	0	-36	0	-36	-12
	Justering av forsikringsforpliktelsene	0	11	0	11	2
	Skatt på andre resultatkomponenter	0	18	0	18	5
	Sum andre resultatkomponenter	0	-79	0	-79	-24
	TOTALRESULTAT	516	404	1 438	1 295	1 465

Balanse

KOMMUNAL LANDSPENSJONSKASSE

NOTE	MILLIONER KRONER	30.09.2018	30.09.2017	31.12.2017
EIENDELER				
EIENDELER I SELSKAPSPORTEFØLJEN				
	Immaterielle eiendeler	189	235	226
7	Investeringseiendommer	854	993	1 003
	Aksjer og andeler i eiendomsdatterforetak	1 846	1 783	1 831
	Aksjer og andeler i øvrige datterforetak, tilknyttede foretak og felleskontrollerte foretak	4 778	4 528	4 641
6	Finansielle eiendeler som måles til amortisert kost	17 789	15 796	16 233
6,7	Finansielle eiendeler som måles til virkelig verdi	12 123	11 656	10 995
	Fordringer	13 228	8 383	986
	Eiendeler ved skatt	363	44	0
	Andre eiendeler	837	1 344	888
Sum eiendeler i selskapsporteføljen		52 008	44 760	36 802
EIENDELER I KUNDEPORTEFØLJENE				
	Aksjer og andeler i eiendomsdatterforetak	60 062	55 675	58 605
	Aksjer og andeler i øvrige datterforetak, tilknyttede foretak og felleskontrollerte foretak	938	636	771
6	Finansielle eiendeler som måles til amortisert kost	202 410	182 348	189 962
6,7	Finansielle eiendeler som måles til virkelig verdi	245 637	241 717	246 268
Sum investeringer i kollektivporteføljen		509 046	480 375	495 607
	Aksjer og andeler i eiendomsdatterforetak	297	275	290
6	Finansielle eiendeler som måles til amortisert kost	869	785	802
6,7	Finansielle eiendeler som måles til virkelig verdi	1 313	1 270	1 283
Sum investeringer i investeringsvalgporteføljen		2 478	2 329	2 375
Sum eiendeler i kundeporteføljene		511 524	482 704	497 982
SUM EIENDELER		563 532	527 465	534 784

Balanse

KOMMUNAL LANDSPENSJONSKASSE

NOTE	MILLIONER KRONER	30.09.2018	30.09.2017	31.12.2017
EGENKAPITAL OG FORPLIKTELSER				
	Innskutt egenkapital	14 553	13 121	13 125
	Opptjent egenkapital	18 940	17 331	17 501
	Sum egenkapital	33 492	30 452	30 626
6	Ansvarlig lånekapital mv.	7 170	7 855	7 511
	Premiereserve mv.	426 751	397 098	403 902
	Tilleggsavsetninger	25 379	24 291	25 399
	Kursreguleringsfond	42 635	36 079	42 277
	Premiefond, innskuddsfond og fond for regulering av pensjoner mv.	10 937	12 155	15 206
	Udisponert resultat til kunder	6 212	5 510	0
	Sum forsikringsforpliktelse - kontraktsfastsatte forpliktelser	511 914	475 133	486 785
	Pensjonskapital mv.	1 915	1 844	1 849
	Tilleggsavsetninger	140	135	140
	Premiefond, innskuddsfond og fond for regulering av pensjoner mv.	391	281	385
	Udisponert resultat til kunder	33	71	0
	Sum forsikringsforpliktelse - særskilt investeringsportefølje	2 479	2 330	2 374
	Pensjonsforpliktelser o.l.	544	564	520
	Forpliktelser ved periodeskatt	3	13	2
	Forpliktelser ved utsatt skatt	1 024	0	226
9	Forpliktelser	6 838	11 058	6 442
	Påløpte kostnader og mottatte ikke opptjente inntekter	68	60	299
	SUM EGENKAPITAL OG FORPLIKTELSER	563 532	527 465	534 784
POSTER UTENOM BALANSEN				
	Betingede forpliktelser	14 065	14 986	14 597

Egenkapitaloppstilling

KOMMUNAL LANDSPENSJONSKASSE

2018 MILLIONER KRONER	Innskutt egenkapital	Opptjent egenkapital		Sum egenkapital
		Risiko- utjevningssfond	Annen opptjent egenkapital	
Egenkapital 01.01.2018	13 125	4 154	13 347	30 626
Resultat før andre resultatkomponenter		418	1 020	1 438
Aktuarielle gevinster og tap på ytelsesbaserte pensjonsordninger – ytelser til ansatte			0	0
Andel av andre resultatkomponenter ved anvendelse av egenkapitalmetoden			0	0
Justering av forsikringsforpliktelsene			0	0
Skatt på andre resultatkomponenter			0	0
Sum andre resultatkomponenter			0	0
Totalresultat (udisponert)		418	1 020	1 438
Innbetalt egenkapitaltilskudd	1 428			1 428
Sum transaksjoner med eierne	1 428			1 428
Egenkapital 30.09.2018¹	14 553	4 572	14 367	33 492

¹ Som følge av nye dødelighetsforutsetninger med virkning fra 01.01.2018 i KLPs pensjonsordning for sykepleiere og pensjonsordning for sykehusleger, har KLP en forpliktelse til å refundere 20 % av den fullførte oppreserveringen i 2017 fra selskapets egenkapital til de to pensjonsordningenes premiefond. Refusjonen gjelder selskapets andel av oppreservering som ble finansiert med midler fra de aktuelle pensjonsordningenes avkastnings- og risikoresultat i 2017, samt risikoutjevningssfond. Dette utgjør 210 millioner kroner, og vil tilføres kundene ved årsoppgjørdisponeringen for 2018.

2017 MILLIONER KRONER	Innskutt egenkapital	Opptjent egenkapital		Sum egenkapital
		Risiko- utjevningssfond	Annen opptjent egenkapital	
Egenkapital 31.12.2016	11 726	3 907	12 153	27 785
Prinsippendring egenkapitalmetoden			-24	-24
Egenkapital 01.01.2017	11 726	3 907	12 130	27 762
Resultat før andre resultatkomponenter		333	1 041	1 374
Aktuarielle gevinster og tap på ytelsesbaserte pensjonsordninger – ytelser til ansatte			-72	-72
Andel av andre resultatkomponenter ved anvendelse av egenkapitalmetoden			-36	-36
Justering av forsikringsforpliktelsene			11	11
Skatt på andre resultatkomponenter			18	18
Sum andre resultatkomponenter			-79	-79
Totalresultat (udisponert)		333	962	1 295
Innbetalt egenkapitaltilskudd	1 395			1 395
Sum transaksjoner med eierne	1 395			1 395
Egenkapital 30.09.2017	13 121	4 239	13 092	30 452

Egenkapitaloppstilling

KOMMUNAL LANDSPENSJONSKASSE

2017 MILLIONER KRONER	Innskutt egenkapital	Opptjent egenkapital		Sum egenkapital
		Risiko- utjevningssfond	Annen opptjent egenkapital	
Egenkapital 31.12.2016	11 726	3 907	12 153	27 785
Prinsippendring egenkapitalmetoden			-24	-24
Egenkapital 01.01.2017	11 726	3 907	12 130	27 762
Resultat før andre resultatkomponenter		248	1 241	1 489
Aktuarielle gevinster og tap på ytelsesbaserte pensjonsordninger – ytelser til ansatte			-19	-19
Andel av andre resultatkomponenter ved anvendelse av egenkapitalmetoden			-12	-12
Justering av forsikringsforpliktelsene			2	2
Skatt på andre resultatkomponenter			5	5
Sum andre resultatkomponenter			-24	-24
Totalresultat		248	1 218	1 465
Innbetalt egenkapitaltilskudd	1 399			1 399
Sum transaksjoner med eierne	1 399			1 399
Egenkapital 31.12.2017	13 125	4 154	13 347	30 626

Kontantstrømoppstilling

KOMMUNAL LANDSPENSJONSKASSE

MILLIONER KRONER	01.01.2018 -30.09.2018	01.01.2018 -30.09.2018	01.01.2018 -31.03.2018	01.01.2017 -31.12.2017	01.01.2017 -30.09.2017
Netto kontantstrøm fra operasjonelle aktiviteter	-1 461	287	-12	-728	-952
Netto kontantstrøm fra investeringsaktiviteter ¹	-12	-12	-10	-49	-34
Netto kontantstrøm fra finansieringsaktiviteter ²	1 428	-13	-14	731	1 395
Netto endring i kontanter og bankinnskudd	-45	262	-35	-45	410
Beholdning av kontanter og bankinnskudd ved periodens begynnelse	842	842	842	887	887
Beholdning av kontanter og bankinnskudd ved periodens slutt	796	1 104	807	842	1 296

¹ Utbetaling ved kjøp av driftsmidler.

² Netto innbetaling av egenkapitaltilskudd, opptak og nedbetaling av gjeld.

Noter til regnskapet

KOMMUNAL LANDSPENSJONSKASSE

NOTE 1 Regnskapsprinsipper og -estimater

REGNSKAPSPRINSIPPER

Regnskapet i denne delårsrapporten viser regnskapet for Kommunal Landspensjonskasse (KLP), for perioden 01.01.2018 – 30.09.2018. Regnskapet er ikke revidert.

Delårsregnskapet er avlagt etter Forskrift av 18. desember 2015 nr. 1824: Forskrift om årsregnskap for livsforsikringsforetak (årsregnskapsforskriften) og IAS 34 Delårsrapportering. Delårsregnskapet er utarbeidet etter samme prinsipper som årsregnskapet for 2017 med mindre annet er oppgitt.

Delårsregnskapet inneholder ikke all informasjon som kreves av et fullstendig årsregnskap, og denne delårsrapporten bør

leses i sammenheng med årsregnskapet for 2017. Dette fås ved henvendelse til KLPs hovedkontor i Dronning Eufemias gate 10, eller på klp.no

REGNSKAPSESTIMATER

Ved utarbeidelse av delårsregnskapet har ledelsen utøvet skjønn og benyttet estimater og forutsetninger som påvirker regnskapstallene. Faktiske tall kan derfor avvike fra benyttede estimater.

NOTE 2 Verdiendring eiendomsinvesteringer

Porteføljen av investeringseiendommer inklusive investeringseiendommer eid via datterselskaper er verdivurdert per 30.09.2018

MILLIONER KRONER	3. kvartal 2018	3. kvartal 2017	01.01.2018 -30.09.2018	01.01.2017 -30.09.2017	01.01.2017 -31.12.2017
Verdiregulering inkludert valutaendringer	39	-228	122	1 188	3 151
Valutasikring	60	348	1 320	-272	-734
Netto verdiregulering inkludert valutasikring	100	120	1 443	916	2 417

NOTE 3 Premieinntekter for egen regning

MILLIONER KRONER	3. kvartal 2018	3. kvartal 2017	01.01.2018 -30.09.2018	01.01.2017 -30.09.2017	01.01.2017 -31.12.2017
Forfalte premier, brutto	9 270	8 832	31 255	23 781	32 122
Avgitte gjenforsikringspremier	0	0	-2	0	-3
Overføring av premiereserve fra andre	0	0	5	208	298
Sum premieinntekter for egen regning	9 270	8 832	31 259	23 989	32 417

NOTE 4 Erstatninger

MILLIONER KRONER	3. kvartal 2018	3. kvartal 2017	01.01.2018 -30.09.2018	01.01.2017 -30.09.2017	01.01.2017 -31.12.2017
Utbetalte erstatninger	4 638	4 292	13 614	12 833	17 174
Overføring av premiereserve til andre	0	1	497	211	212
Sum erstatninger	4 638	4 293	14 110	13 044	17 386

NOTE 5 Forsikringsrelaterte driftskostnader

MILLIONER KRONER	3. kvartal 2018	3. kvartal 2017	01.01.2018 -30.09.2018	01.01.2017 -30.09.2017	01.01.2017 -31.12.2017
Personalkostnader	127	116	439	417	598
Avskrivninger og nedskrivninger	18	17	55	51	74
Andre driftskostnader	78	68	273	241	329
Sum forsikringsrelaterte driftskostnader	223	202	768	709	1 001

NOTE 6 Virkelig verdi av finansielle eiendeler og forpliktelser

For informasjon vedrørende prising av finansielle eiendeler og forpliktelser henvises det til note 9 Virkelig verdi av finansielle eiendeler og forpliktelser i konsernregnskapet.

30.09.2018 MILLIONER KRONER	Selskaps- porteføljen		Kollektiv- porteføljen		Investeringsvalg- porteføljen		Sum	
	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi
FINANSIELLE EIENDELER SOM MÅLES TIL AMORTISERT KOST								
INVESTERINGER SOM HOLDES TIL FORFALL								
Norske hold til forfall obligasjoner	680	747	6 247	6 681	23	24	6 951	7 451
Opptjente ikke forfalte renter	21	21	199	199	1	1	220	220
Utenlandske hold til forfall obligasjoner	6 075	6 202	16 519	16 963	57	62	22 651	23 227
Opptjente ikke forfalte renter	23	23	210	210	1	1	235	235
Sum investeringer som holdes til forfall	6 799	6 993	23 176	24 053	81	88	30 056	31 134
OBLIGASJONER								
Norske obligasjonslån	3 820	3 867	37 317	37 984	192	199	41 330	42 050
Opptjente ikke forfalte renter	54	54	655	655	2	2	711	711
Utenlandske obligasjonslån	7 039	7 102	79 406	82 825	583	604	87 028	90 531
Opptjente ikke forfalte renter	77	77	1 387	1 387	10	10	1 474	1 474
Sum obligasjoner klassifisert som utlån og fordring	10 990	11 100	118 765	122 851	787	815	130 543	134 765
ØVRIG UTLÅN OG FORDRINGER								
Pantelån	0	0	3 030	3 035	0	0	3 030	3 035
Lån med offentlig garanti	0	0	49 451	49 733	0	0	49 451	49 733
Utlån utland med sikkerhet i pant og offentlig garanti	0	0	7 664	7 690	0	0	7 664	7 690
Opptjente ikke forfalte renter	0	0	324	324	0	0	324	324
Sum øvrige utlån og fordringer	0	0	60 469	60 781	0	0	60 469	60 781
Sum finansielle eiendeler som måles til amortisert kost	17 789	18 093	202 410	207 685	869	903	221 068	226 680
FINANSIELLE EIENDELER SOM MÅLES TIL VIRKELIG VERDI								
EGENKAPITALINSTRUMENTER								
Norske aksjer	473	473	7 723	7 723	0	0	8 196	8 196
Utenlandske aksjer	0	0	25 737	25 737	0	0	25 737	25 737
Sum aksjer	473	473	33 460	33 460	0	0	33 933	33 933
Eiendomsfond	0	0	2 309	2 309	0	0	2 309	2 309
Norske aksjefond	0	0	68 116	68 116	653	653	68 769	68 769
Utenlandske aksjefond	0	0	10 581	10 581	0	0	10 581	10 581
Sum aksjefondsandeler	0	0	81 007	81 007	653	653	81 660	81 660
Norske alternative investeringer	0	0	2 692	2 692	16	16	2 708	2 708
Utenlandske alternative investeringer	0	0	827	827	0	0	827	827
Sum alternative investeringer	0	0	3 519	3 519	16	16	3 536	3 536
Sum aksjer og andeler	473	473	117 986	117 986	670	670	119 128	119 128

NOTE 6 Virkelig verdi av finansielle eiendeler og forpliktelser – forts.

30.09.2018 MILLIONER KRONER	Selskaps- porteføljen		Kollektiv- porteføljen		Investeringsvalg- porteføljen		Sum	
	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi
GJELDSINSTRUMENTER TIL VIRKELIG VERDI								
Norske obligasjoner	7 277	7 277	32 588	32 588	0	0	39 865	39 865
Utenlandske obligasjoner	156	156	17 178	17 178	0	0	17 334	17 334
Opptjente ikke forfalte renter	32	32	291	291	0	0	323	323
Norske obligasjonsfond	2 193	2 193	49 680	49 680	566	566	52 439	52 439
Utenlandske obligasjonsfond	0	0	13 300	13 300	0	0	13 300	13 300
Opptjente ikke forfalte renter	30	30	1 080	1 080	10	10	1 120	1 120
Norske sertifikater	235	235	5 966	5 966	0	0	6 201	6 201
Opptjente ikke forfalte renter	1	1	1	1	0	0	3	3
Sum obligasjoner og andre verdi- papirer med fast avkastning	9 925	9 925	120 085	120 085	575	575	130 585	130 585
Norske utlån og fordringer	1 132	1 132	2 178	2 178	12	12	3 322	3 322
Utenlandske utlån og fordringer	118	118	3 462	3 462	32	32	3 613	3 613
Sum utlån og fordringer	1 251	1 251	5 640	5 640	44	44	6 935	6 935
DERIVATER								
Renteswapper	474	474	241	241	0	0	715	715
Valutaterminer	1	1	1 139	1 139	8	8	1 148	1 148
Sum finansielle derivater klassifisert som eiendeler	475	475	1 380	1 380	8	8	1 863	1 863
Andre finansielle eiendeler	0	0	545	545	16	16	561	561
Sum finansielle eiendeler som måles til virkelig verdi	12 123	12 123	245 637	245 637	1 313	1 313	259 072	259 072
FORPLIKTELSE								
DERIVATER								
Renteswapper	0	0	18	18	0	0	18	18
Valutaterminer	0	0	231	231	1	1	232	232
Sum finansielle derivater klassifisert som gjeld	0	0	249	249	1	1	250	250
ANSVARLIG LÅNEKAPITAL								
Ansvarlig lånekapital	5 696	6 215	0	0	0	0	5 696	6 215
Fondsobligasjonslån	1 475	1 339	0	0	0	0	1 475	1 339
Sum ansvarlig lånekapital mv.	7 170	7 554	0	0	0	0	7 170	7 554
FORPLIKTELSE TIL KREDITTINSTITUSJONER								
Norske call money ¹	0	0	444	444	0	0	444	444
Utenlandske call money ¹	485	485	592	592	11	11	1 087	1 087
Sum forpliktelser til kredittinstitusjoner	485	485	1 036	1 036	11	11	1 532	1 532

¹ Call money er sikkerhetsstillelse for blant annet betalt/mottatt margin i forbindelse med derivater.

NOTE 6 Virkelig verdi av finansielle eiendeler og forpliktelser – forts.

30.09.2017 MILLIONER KRONER	Selskaps- porteføljen		Kollektiv- porteføljen		Investeringsvalg- porteføljen		Sum	
	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi
FINANSIELLE EIENDELER SOM MÅLES TIL AMORTISERT KOST								
INVESTERINGER SOM HOLDES TIL FORFALL								
Norske hold til forfall obligasjoner	561	649	6 712	7 369	32	34	7 305	8 052
Opptjente ikke forfalte renter	19	19	250	250	1	1	270	270
Utenlandske hold til forfall obligasjoner	6 043	6 212	18 202	19 494	77	85	24 322	25 792
Opptjente ikke forfalte renter	23	23	271	271	2	2	296	296
Sum investeringer som holdes til forfall	6 645	6 904	25 436	27 385	112	122	32 193	34 411
OBLIGASJONER								
Norske obligasjonslån	2 670	2 823	30 142	32 795	170	188	32 983	35 806
Opptjente ikke forfalte renter	39	39	597	597	2	2	638	638
Utenlandske obligasjonslån	6 233	6 524	69 439	74 604	492	527	76 164	81 655
Opptjente ikke forfalte renter	71	71	1 289	1 289	9	9	1 369	1 369
Norske sertifikater	136	136	500	500	0	0	636	636
Opptjente ikke forfalte renter	2	2	0	0	0	0	2	2
Sum obligasjoner klassifisert som utlån og fordring	9 151	9 595	101 968	109 785	673	726	111 792	120 106
ØVRIG UTLÅN OG FORDRINGER								
Pantelån	0	0	3 288	3 296	0	0	3 288	3 296
Lån med offentlig garanti	0	0	43 413	43 936	0	0	43 413	43 936
Utlån utland med sikkerhet i pant og offentlig garanti	0	0	7 958	8 001	0	0	7 958	8 001
Opptjente ikke forfalte renter	0	0	285	285	0	0	285	285
Sum øvrige utlån og fordringer	0	0	54 944	55 519	0	0	54 944	55 519
Sum finansielle eiendeler som måles til amortisert kost	15 796	16 498	182 348	192 689	785	848	198 928	210 036
FINANSIELLE EIENDELER SOM MÅLES TIL VIRKELIG VERDI								
EGENKAPITALINSTRUMENTER								
Norske aksjer	471	471	6 966	6 966	0	0	7 438	7 438
Utenlandske aksjer	0	0	22 421	22 421	0	0	22 421	22 421
Sum aksjer	471	471	29 388	29 388	0	0	29 859	29 859
Eiendomsfond	0	0	2 253	2 253	0	0	2 253	2 253
Norske aksjefond	0	0	59 396	59 396	583	583	59 979	59 979
Utenlandske aksjefond	0	0	9 360	9 360	0	0	9 360	9 360
Sum aksjefondsandeler	0	0	71 009	71 009	583	583	71 592	71 592
Norske alternative investeringer	0	0	2 709	2 709	16	16	2 725	2 725
Utenlandske alternative investeringer	0	0	644	644	0	0	644	644
Sum alternative investeringer	0	0	3 353	3 353	16	16	3 369	3 369
Sum aksjer og andeler	471	471	103 749	103 749	600	600	104 820	104 820

NOTE 6 Virkelig verdi av finansielle eiendeler og forpliktelser – forts.

30.09.2017 MILLIONER KRONER	Selskaps- porteføljen		Kollektiv- porteføljen		Investeringsvalg- porteføljen		Sum	
	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi
GJELDSINSTRUMENTER TIL VIRKELIG VERDI								
Norske obligasjoner	6 307	6 307	33 752	33 752	0	0	40 058	40 058
Utenlandske obligasjoner	161	161	21 074	21 074	0	0	21 235	21 235
Opptjente ikke forfalte renter	27	27	326	326	0	0	354	354
Norske obligasjonsfond	2 161	2 161	45 580	45 580	577	577	48 318	48 318
Utenlandske obligasjonsfond	0	0	13 392	13 392	0	0	13 392	13 392
Opptjente ikke forfalte renter	72	72	2 531	2 531	22	22	2 626	2 626
Norske sertifikater	351	351	7 893	7 893	0	0	8 245	8 245
Opptjente ikke forfalte renter	2	2	6	6	0	0	8	8
Sum obligasjoner og andre verdipapirer med fast avkastning	9 082	9 082	124 554	124 554	600	600	134 236	134 236
Norske utlån og fordringer	1 281	1 281	3 904	3 904	25	25	5 210	5 210
Utenlandske utlån og fordringer	297	297	4 597	4 597	34	34	4 929	4 929
Sum utlån og fordringer	1 578	1 578	8 501	8 501	60	60	10 139	10 139
DERIVATER								
Renteswapper	524	524	157	157	0	0	681	681
Valutaterminer	0	0	1 388	1 388	7	7	1 395	1 395
Sum finansielle derivater klassifisert som eiendeler	524	524	1 545	1 545	7	7	2 076	2 076
Andre finansielle eiendeler	1	1	3 367	3 367	3	3	3 372	3 372
Sum finansielle eiendeler som måles til virkelig verdi	11 656	11 656	241 717	241 717	1 270	1 270	254 642	254 642
FORPLIKTELSE								
DERIVATER								
Renteswapper	0	0	971	971	0	0	971	971
Valutaterminer	0	0	723	723	3	3	726	726
Sum finansielle derivater klassifisert som gjeld	0	0	1 695	1 695	3	3	1 698	1 698
ANSVARLIG LÅNEKAPITAL								
Ansvarlig lånekapital	6 345	7 008	0	0	0	0	6 345	7 008
Fondsobligasjonslån	1 510	1 380	0	0	0	0	1 510	1 380
Sum ansvarlig lånekapital mv.	7 855	8 388	0	0	0	0	7 855	8 388
FORPLIKTELSE TIL KREDITTINSTITUSJONER								
Norske call money ¹	0	0	0	0	0	0	0	0
Utenlandske call money ¹	568	568	1 548	1 548	10	10	2 126	2 126
Sum forpliktelser til kredittinstitusjoner	568	568	1 548	1 548	11	11	2 126	2 126

¹ Call money er sikkerhetsstillelse for blant annet betalt/mottatt margin i forbindelse med derivater.

NOTE 6 Virkelig verdi av finansielle eiendeler og forpliktelser – forts.

31.12.2017 MILLIONER KRONER	Selskaps- porteføljen		Kollektiv- porteføljen		Investeringsvalg- porteføljen		Sum	
	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi
FINANSIELLE EIENDELER SOM MÅLES TIL AMORTISERT KOST								
INVESTERINGER SOM HOLDES TIL FORFALL								
Norske hold til forfall obligasjoner	566	652	5 570	6 190	20	21	6 156	6 864
Opptjente ikke forfalte renter	17	17	139	139	0	0	156	156
Utenlandske hold til forfall obligasjoner	6 282	6 471	17 983	19 235	65	73	24 330	25 779
Opptjente ikke forfalte renter	41	41	254	254	1	1	297	297
Sum investeringer som holdes til forfall	6 906	7 181	23 947	25 819	86	96	30 939	33 095
OBLIGASJONER								
Norske obligasjonslån	3 248	3 388	33 790	36 255	180	197	37 219	39 840
Opptjente ikke forfalte renter	54	54	765	765	4	4	823	823
Utenlandske obligasjonslån	5 929	6 237	72 485	77 701	522	557	78 936	84 496
Opptjente ikke forfalte renter	96	96	1 334	1 334	10	10	1 440	1 440
Norske sertifikater	0	0	200	200	0	0	200	200
Opptjente ikke forfalte renter	0	0	0	0	0	0	0	0
Utenlandske sertifikater	0	0	200	200	0	0	200	200
Sum obligasjoner klassifisert som utlån og fordring	9 327	9 776	108 774	116 455	716	768	118 817	126 999
ØVRIG UTLÅN OG FORDRINGER								
Pantelån	0	0	3 250	3 258	0	0	3 250	3 258
Lån med offentlig garanti	0	0	45 965	46 447	0	0	45 965	46 447
Utlån utland med sikkerhet i pant og offentlig garanti	0	0	7 794	7 837	0	0	7 794	7 837
Opptjente ikke forfalte renter	0	0	232	232	0	0	232	232
Sum øvrige utlån og fordringer	0	0	57 241	57 774	0	0	57 241	57 774
Sum finansielle eiendeler som måles til amortisert kost	16 233	16 956	189 962	200 047	802	864	206 997	217 867
FINANSIELLE EIENDELER SOM MÅLES TIL VIRKELIG VERDI								
EGENKAPITALINSTRUMENTER								
Norske aksjer	527	527	6 299	6 299	0	0	6 826	6 826
Utenlandske aksjer	0	0	24 253	24 253	0	0	24 253	24 253
Sum aksjer	527	527	30 552	30 552	0	0	31 079	31 079
Eiendomsfond	0	0	2 250	2 250	0	0	2 250	2 250
Norske aksjefond	0	0	65 803	65 803	628	628	66 431	66 431
Utenlandske aksjefond	0	0	10 129	10 129	0	0	10 129	10 129
Sum aksjefondsandeler	0	0	78 182	78 182	628	628	78 810	78 810
Norske alternative investeringer	0	0	2 696	2 696	16	16	2 712	2 712
Utenlandske alternative investeringer	0	0	756	756	0	0	756	756
Sum alternative investeringer	0	0	3 452	3 452	16	16	3 468	3 468
Sum aksjer og andeler	527	527	112 186	112 186	645	645	113 358	113 358

NOTE 6 Virkelig verdi av finansielle eiendeler og forpliktelser – forts.

31.12.2017 MILLIONER KRONER	Selskaps- porteføljen		Kollektiv- porteføljen		Investeringsvalg- porteføljen		Sum	
	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi
GJELDSINSTRUMENTER TIL VIRKELIG VERDI								
Norske obligasjoner	6 029	6 029	33 634	33 634	0	0	39 663	39 663
Utenlandske obligasjoner	161	161	19 923	19 923	0	0	20 084	20 084
Opptjente ikke forfalte renter	30	30	384	384	0	0	414	414
Norske obligasjonsfond	2 243	2 243	50 067	50 067	603	603	52 914	52 914
Utenlandske obligasjonsfond	0	0	13 485	13 485	0	0	13 485	13 485
Norske sertifikater	536	536	7 734	7 734	0	0	8 270	8 270
Opptjente ikke forfalte renter	2	2	6	6	0	0	8	8
Sum obligasjoner og andre verdipapirer med fast avkastning	9 002	9 002	125 233	125 233	603	603	134 838	134 838
Norske utlån og fordringer	250	250	4 175	4 175	13	13	4 438	4 438
Utenlandske utlån og fordringer	689	689	3 394	3 394	22	22	4 105	4 105
Sum utlån og fordringer	939	939	7 569	7 569	35	35	8 542	8 542
DERIVATER								
Renteswapper	527	527	221	221	0	0	748	748
Aksjeopsjon	0	0	0	0	0	0	0	0
Valutaterminer	0	0	346	346	0	0	347	347
Sum finansielle derivater klassifisert som eiendeler	527	527	567	567	0	0	1 095	1 095
Andre finansielle eiendeler	0	0	713	713	0	0	713	713
Sum finansielle eiendeler som måles til virkelig verdi	10 995	10 995	246 268	246 268	1 283	1 283	258 547	258 547
FORPLIKTELSE								
DERIVATER								
Renteswapper	0	0	629	629	0	0	629	629
Rentefutures	0	0	0	0	0	0	0	0
Valutaterminer	0	0	2 755	2 755	11	11	2 767	2 767
Sum finansielle derivater klassifisert som gjeld	0	0	3 384	3 384	11	11	3 395	3 395
ANSVARLIG LÅNEKAPITAL								
Ansvarlig lånekapital	5 977	6 849	0	0	0	0	5 977	6 849
Fondsobligasjonslån	1 534	1 463	0	0	0	0	1 534	1 463
Sum ansvarlig lånekapital mv.	7 511	8 312	0	0	0	0	7 511	8 312
FORPLIKTELSE TIL KREDITTINSTITUSJONER								
Norske call money ¹	0	0	0	0	0	0	0	0
Utenlandske call money ¹	618	618	60	60	0	0	678	678
Sum forpliktelse til kreditinstitusjoner	618	618	60	60	0	0	679	679

¹ Call money er sikkerhetsstillelse for blant annet betalt/mottatt margin i forbindelse med derivater.

NOTE 7 Virkelig verdi hierarki

30.09.2018 MILLIONER KRONER	Nivå 1	Nivå 2	Nivå 3	Sum
EIENDELER SOM MÅLES TIL VIRKELIG VERDI				
SELSKAPSPORTEFØLJEN				
Obligasjoner og andre verdipapirer med fast avkastning	2 270	7 655	0	9 925
Sertifikater	0	236	0	236
Obligasjoner	46	7 419	0	7 465
Obligasjonsfond	2 224	0	0	2 224
Utlån og fordringer	539	711	0	1 251
Aksjer og andeler	0	469	4	473
Aksjer	0	469	4	473
Finansielle derivater	0	475	0	475
Andre finansielle eiendeler	0	0	0	0
Sum selskapsporteføljen	2 810	9 309	4	12 123
KOLLEKTIVPORTEFØLJEN				
Obligasjoner og andre verdipapirer med fast avkastning	85 948	34 137	0	120 085
Sertifikater	5 636	331	0	5 967
Obligasjoner	16 252	33 806	0	50 057
Obligasjonsfond	64 060	0	0	64 060
Utlån og fordringer	4 895	746	0	5 640
Aksjer og andeler	99 070	4 294	14 623	117 986
Aksjer	29 804	721	2 935	33 460
Aksjefond	69 266	0	65	69 330
Eiendomsfond	0	53	2 256	2 309
Spesialfond	0	3 519	0	3 519
Private Equity	0	0	9 367	9 367
Finansielle derivater	0	1 380	0	1 380
Andre finansielle eiendeler	0	545	0	545
Sum kollektivporteføljen	189 913	41 101	14 623	245 637

NOTE 7 Virkelig verdi hierarki – forts.

30.09.2018 MILLIONER KRONER	Nivå 1	Nivå 2	Nivå 3	Sum
INVESTERINGSVALGPORTEFØLJEN				
Obligasjoner og andre verdipapirer med fast avkastning	575	0	0	575
Obligasjonsfond	575	0	0	575
Utlån og fordringer	44	0	0	44
Aksjer og andeler	653	16	0	670
Aksjefond	653	0	0	653
Spesialfond	0	16	0	16
Finansielle derivater	0	8	0	8
Andre finansielle eiendeler	0	16	0	16
Sum investeringsvalgporteføljen	1 272	40	0	1 313
Sum finansielle eiendeler som måles til virkelig verdi	193 995	50 451	14 627	259 072
SELKAPSPORTEFØLJEN				
Investeringseiendom	0	0	854	854
Sum investeringseiendom	0	0	854	854
FORPLIKTELSER SOM MÅLES TIL VIRKELIG VERDI				
SELKAPSPORTEFØLJEN				
Finansielle derivater	0	0	0	0
Gjeld til kredittinstitusjoner	485	0	0	485
Sum selskapsporteføljen	485	0	0	485
KOLLEKTIVPORTEFØLJEN				
Finansielle derivater	0	249	0	249
Gjeld til kredittinstitusjoner	1 036	0	0	1 036
Sum kollektivporteføljen	1 036	249	0	1 285
INVESTERINGSVALGPORTEFØLJEN				
Finansielle derivater	0	1	0	1
Gjeld til kredittinstitusjoner	11	0	0	11
Sum investeringsvalgporteføljen	11	1	0	12
Sum finansielle forpliktelser som måles til virkelig verdi	1 532	250	0	1 782

NOTE 7 Virkelig verdi hierarki — forts.

30.09.2017 MILLIONER KRONER	Nivå 1	Nivå 2	Nivå 3	Sum
EIENDELER SOM MÅLES TIL VIRKELIG VERDI				
SELSKAPSPORTEFØLJEN				
Obligasjoner og andre verdipapirer med fast avkastning	2 281	6 801	0	9 082
Sertifikater	0	354	0	354
Obligasjoner	48	6 447	0	6 495
Obligasjonsfond	2 233	0	0	2 233
Utlån og fordringer	924	654	0	1 578
Aksjer og andeler	0	469	3	471
Aksjer	0	469	3	471
Finansielle derivater	0	524	0	524
Andre finansielle eiendeler	0	1	0	1
Sum selskapsporteføljen	3 205	8 449	3	11 656
KOLLEKTIVPORTEFØLJEN				
Obligasjoner og andre verdipapirer med fast avkastning	84 548	40 006	0	124 554
Sertifikater	6 270	1 629	0	7 899
Obligasjoner	16 775	38 377	0	55 152
Obligasjonsfond	61 503	0	0	61 503
Utlån og fordringer	7 766	735	0	8 501
Aksjer og andeler	86 621	5 404	11 725	103 749
Aksjer	26 039	1 879	1 470	29 388
Aksjefond	60 581	0	75	60 657
Eiendomsfond	0	172	2 081	2 253
Spesialfond	0	3 353	0	3 353
Private Equity	0	0	8 099	8 099
Finansielle derivater	0	1 545	0	1 545
Andre finansielle eiendeler	0	3 367	0	3 367
Sum kollektivporteføljen	178 935	51 057	11 725	241 717

NOTE 7 Virkelig verdi hierarki – forts.

30.09.2017 MILLIONER KRONER	Nivå 1	Nivå 2	Nivå 3	Sum
INVESTERINGSVALGPORTEFØLJEN				
Obligasjoner og andre verdipapirer med fast avkastning	600	0	0	600
Obligasjonsfond	600	0	0	600
Utlån og fordringer	60	0	0	60
Aksjer og andeler	583	16	0	600
Aksjefond	583	0	0	583
Spesialfond	0	16	0	16
Finansielle derivater	0	7	0	7
Andre finansielle eiendeler	0	3	0	3
Sum investeringsvalgporteføljen	1 243	27	0	1 270
Sum finansielle eiendeler som måles til virkelig verdi	183 383	59 533	11 727	254 642
SELKAPSPORTEFØLJEN				
Investeringseiendom	0	0	993	993
Sum investeringseiendom	0	0	993	993
FORPLIKTELSE SOM MÅLES TIL VIRKELIG VERDI				
SELKAPSPORTEFØLJEN				
Finansielle derivater	0	0	0	0
Gjeld til kredittinstitusjoner	568	0	0	568
Sum selskapsporteføljen	568	0	0	568
KOLLEKTIVPORTEFØLJEN				
Finansielle derivater	0	1 695	0	1 695
Gjeld til kredittinstitusjoner	1 548	0	0	1 548
Sum kollektivporteføljen	1 548	1 695	0	3 243
INVESTERINGSVALGPORTEFØLJEN				
Finansielle derivater	0	3	0	3
Gjeld til kredittinstitusjoner	11	0	0	11
Sum investeringsvalgporteføljen	11	3	0	13
Sum finansielle forpliktelser som måles til virkelig verdi	2 126	1 698	0	3 824

NOTE 7 Virkelig verdi hierarki — forts.

31.12.2017 MILLIONER KRONER	Nivå 1	Nivå 2	Nivå 3	Sum
EIENDELER SOM MÅLES TIL VIRKELIG VERDI				
SELSKAPSPORTEFØLJEN				
Obligasjoner og andre verdipapirer med fast avkastning	2 291	6 711	0	9 002
Sertifikater	0	538	0	538
Obligasjoner	48	6 173	0	6 221
Obligasjonsfond	2 243	0	0	2 243
Utlån og fordringer	805	133	0	939
Aksjer og andeler	0	525	3	527
Aksjer	0	525	3	527
Finansielle derivater	0	527	0	527
Andre finansielle eiendeler	0	0	0	0
Sum selskapsporteføljen	3 096	7 896	3	10 995
KOLLEKTIVPORTEFØLJEN				
Obligasjoner og andre verdipapirer med fast avkastning	85 593	39 640	0	125 233
Sertifikater	6 275	1 465	0	7 740
Obligasjoner	15 766	38 175	0	53 941
Obligasjonsfond	63 552	0	0	63 552
Utlån og fordringer	6 430	1 138	0	7 569
Aksjer og andeler	95 179	4 456	12 551	112 186
Aksjer	28 027	885	1 640	30 552
Aksjefond	67 152	0	75	67 227
Eiendomsfond	0	119	2 131	2 250
Spesialfond	0	3 452	0	3 452
Private Equity	0	0	8 705	8 705
Finansielle derivater	0	567	0	567
Andre finansielle eiendeler	0	713	0	713
Sum kollektivporteføljen	187 202	46 515	12 551	246 268

NOTE 7 Virkelig verdi hierarki – forts.

31.12.2017 MILLIONER KRONER	Nivå 1	Nivå 2	Nivå 3	Sum
INVESTERINGSVALGPORTEFØLJEN				
Obligasjoner og andre verdipapirer med fast avkastning	603	0	0	603
Obligasjonsfond	603	0	0	603
Utlån og fordringer	35	0	0	35
Aksjer og andeler	628	16	0	645
Aksjefond	628	0	0	628
Spesialfond	0	16	0	16
Finansielle derivater	0	0	0	0
Andre finansielle eiendeler	0	0	0	0
Sum investeringsvalgporteføljen	1 267	17	0	1 283
Sum finansielle eiendeler som måles til virkelig verdi	191 565	54 428	12 553	258 547
SELKAPSPORTEFØLJEN				
Investeringseiendom	0	0	1 003	1 003
Sum investeringseiendom	0	0	1 003	1 003
FORPLIKTELSER SOM MÅLES TIL VIRKELIG VERDI				
SELKAPSPORTEFØLJEN				
Finansielle derivater	0	0	0	0
Gjeld til kredittinstitusjoner	618	0	0	618
Sum selskapsporteføljen	618	0	0	618
KOLLEKTIVPORTEFØLJEN				
Finansielle derivater	0	3 384	0	3 384
Gjeld til kredittinstitusjoner	60	0	0	60
Sum kollektivporteføljen	60	3 384	0	3 444
INVESTERINGSVALGPORTEFØLJEN				
Finansielle derivater	0	11	0	11
Gjeld til kredittinstitusjoner	0	0	0	0
Sum investeringsvalgporteføljen	0	11	0	12
Sum finansielle forpliktelser som måles til virkelig verdi	679	3 395	0	4 074

NOTE 7 Virkelig verdi hierarki – forts.

ENDRINGER I NIVÅ 3 AKSJER, UNOTERTE SELSKAPSPORTEFØLJEN	Bokført verdi 30.09.2018	Bokført verdi 30.09.2017	Bokført verdi 31.12.2017
Inngående balanse 01.01.	3	47	47
Solgt	0	-84	-84
Kjøpt	0	3	3
Urealiserte endringer	1	37	37
Utgående balanse 30.09. / 31.12.	4	3	3
Realisert gevinst / tap	-48	83	83

ENDRINGER I NIVÅ 3 AKSJER, UNOTERTE KOLLEKTIVPORTEFØLJEN	Bokført verdi 30.09.2018	Bokført verdi 30.09.2017	Bokført verdi 31.12.2017
Inngående balanse 01.01.	1 640	1 375	1 375
Solgt	0	-19	-19
Kjøpt	519	13	129
Urealiserte endringer	776	101	155
Utgående balanse 30.09. / 31.12.	2 935	1 470	1 640
Realisert gevinst / tap	0	-27	-27

ENDRINGER I NIVÅ 3 AKSJEFOND, UNOTERTE KOLLEKTIVPORTEFØLJEN	Bokført verdi 30.09.2018	Bokført verdi 30.09.2017	Bokført verdi 31.12.2017
Inngående balanse 01.01.	75	84	84
Solgt	-15	-6	-6
Kjøpt	0	0	0
Urealiserte endringer	5	-3	-3
Utgående balanse 30.09. / 31.12.	65	75	75
Realisert gevinst / tap	0	0	0

ENDRINGER I NIVÅ 3, PRIVATE EQUITY OG EIENDOMSFOND KOLLEKTIVPORTEFØLJEN	Bokført verdi 30.09.2018	Bokført verdi 30.09.2017	Bokført verdi 31.12.2017
Inngående balanse 01.01.	10 837	8 661	8 661
Solgt	-1 830	-1 204	-1 621
Kjøpt	1 416	1 501	1 985
Urealiserte endringer	1 200	1 221	1 811
Utgående balanse 30.09. / 31.12.	11 623	10 180	10 837
Realisert gevinst / tap	1 156	280	389

NOTE 7 Virkelig verdi hierarki – forts.

ENDRINGER I NIVÅ 3, INVESTERINGSEIENDOM SELSKAPSPORTEFØLJEN	Bokført verdi 30.09.2018	Bokført verdi 30.09.2017	Bokført verdi 31.12.2017
Inngående balanse 01.01.	1 003	1 003	1 003
Solgt	-499	0	0
Kjøpt	0	0	0
Urealiserte endringer	10	30	41
Annet	341	-41	-41
Utgående balanse 30.09. / 31.12.	854	993	1 003
Realisert gevinst / tap	362	41	-41
Sum nivå 3	15 481	12 720	13 556

Beløpene i nivåfordelingen finner man igjen i balansen, under de ulike porteføljenes fordeling av finansielle instrumenter til virkelig verdi og investeringseiendommer. Urealiserte endringer reflekteres på linjen «Verdiendringer på investeringer» i resultatet i de ulike porteføljene.

Virkelig verdi skal være en representativ pris basert på hva tilsvarende eiendel eller forpliktelse ville vært omsatt for ved normale markedsbetingelser og forhold. Høyeste kvalitet i forhold til virkelig verdi er basert på noterte kurser i et aktivt marked. Et finansielt instrument anses som notert i et aktivt marked dersom noterte kurser er enkelt og regelmessig tilgjengelig fra en børs, forhandler, megler, næringsgruppering, prissettingstjeneste eller reguleringsmyndighet, og disse kursene representerer faktiske og regelmessige forekommende transaksjoner på armlengdes avstand.

NIVÅ 1:

Instrumenter i dette nivået henter virkelig verdi fra noterte priser i et aktivt marked for identiske eiendeler eller forpliktelser som enheten har tilgang til ved rapporteringstidspunktet. Eksempler på instrumenter i nivå 1 er børsnoterte papirer.

NIVÅ 2:

Instrumenter i dette nivået anses ikke å ha et aktivt marked. Virkelig verdi hentes fra observerbare markedsdata; dette inkluderer hovedsaklig priser basert på identiske instrumenter, men hvor instrumentet ikke innehar høy nok omsetningsfrekvens, samt priser basert på tilsvarende eiendeler og prisledende indikatorer som kan bli bekreftet fra markedsinformasjon. Eksempler på instrumenter i nivå 2 er rentepapirer priset ut fra rentebaner. For mer informasjon vedrørende prising av nivå 2 instrumenter henvises det til note 9 i konsernet for de ulike klassene som ligger i dette nivået.

NIVÅ 3:

Instrumenter på nivå 3 innehar ingen observerbare markedsdata eller omsettes på markeder som anses som inaktivt. Prisen baseres hovedsakelig på egne beregninger, hvor reell virkelig verdi kan avvike hvis instrumentet skulle blitt omsatt. Instrumentene som omfattes i nivå 3 hos KLP er unoterte aksjer og private equity investeringer. For mer informasjon vedrørende prising av nivå 3 instrumenter henvises det til note 9 i konsernet for de ulike klassene som ligger i dette nivået.

Verdsettelse rundt poster i de ulike nivåene er beskrevet i note 9 i konsernet, for beskrivelse av prising på investeringseiendom henvises det til årsrapporten.

I note 6 opplyses det om virkelig verdi av eiendeler og forpliktelser som måles til amortisert kost. Den nivåbaserte fordelingen for disse postene vil være som følger: eiendeler klassifisert som hold til forfall vil inngå i nivå 1, utlån, og lån og fordringer vil inngå i nivå 2. Forpliktelser, målt til amortisert kost, vil være fordelt på følgende vis; ansvarlige lån fordelt i nivå 1 og i nivå 2, fondsobligasjonslånet vil vært fordelt i nivå 2, gjeld til kredittinstitusjoner vil vært fordelt i nivå 1. For informasjon vedrørende prising av disse rentepapirene henvises det til note 9 i konsernet.

På verdipapirene som inngår i nivå 3 er det ikke blitt gjort en sensitivitetsanalyse, en endring i variablene til prisingen er rent informasjonsmessig vurdert til å gi lite merverdi utover det som allerede er oppgitt i noten. For sensitivitetsanalyse for investeringseiendom henvises det til årsrapporten. På generelt grunnlag vil en endring i prisingen på 5% gi en endring i verdien på 774 millioner kroner per 30.09.2018 på eiendelene i nivå 3.

NOTE 7 Virkelig verdi hierarki – forts.

Hva gjelder flytting av papirer mellom nivåene er det lagt grenser på antall handelsdager og omsetningsmengde på aksjer for å skille nivå 1 og nivå 2. De generelle prinsippene rundt nivåfordeling går hovedsaklig på om eiendelen eller forpliktelsen er notert eller ikke, og om noteringen kan angis å være i et aktivt marked. For aksjer er det et ytterligere skille på handelsdager og omsetningsmengde som skiller ut noterte papirer som ikke inngår i aktivt marked. Ved flytting mellom nivåene tas det utgangspunkt i verdiene ved slutten av rapporteringsperioden.

I 3. kvartal er det flyttet aksjer for 50 millioner kroner fra nivå 2 til nivå 1 og 1,5 millioner kroner fra nivå 1 til 2. Flyttingene skyldes endring i likviditet. I KLP er det ingen flyttinger utover dette.

NOTE 8 Presentasjon av eiendeler og gjeld som er gjenstand for netto oppgjør

30.09.2018 MILLIONER KRONER					Relaterte beløp som ikke er presentert netto			
	Brutto finansielle eiendeler/gjeld	Brutto eiendeler/gjeld som er presentert netto	Balansført verdi	Finansielle instrumenter	Sikkerhet i kontanter	Sikkerhet i verdi-papirer	Netto beløp	
EIENDELER								
Finansielle derivater	1 862	0	1 862	-245	-1 525	0	107	
Sum	1 862	0	1 862	-245	-1 525	0	107	
PORTEFØLJEFORDELTE EIENDELER								
Sum eiendeler kollektivporteføljen	1 379	0	1 379	-244	-1 034	0	104	
Sum eiendeler selskapsporteføljen	475	0	475	0	-485	0	1	
Sum eiendeler investeringsvalgporteføljen	8	0	8	0	-6	0	2	
Sum	1 862	0	1 862	-245	-1 525	0	107	
GJELD								
Finansielle derivater	250	0	250	-245	-1	-27	0	
Sum	250	0	250	-245	-1	-27	0	
PORTEFØLJEFORDELTE GJELD								
Sum gjeld kollektivporteføljen	249	0	249	-244	0	-27	0	
Sum gjeld selskapsporteføljen	0	0	0	0	0	0	0	
Sum gjeld investeringsvalgporteføljen	1	0	1	0	-1	0	0	
Sum	250	0	250	-245	-1	-27	0	

NOTE 8 Presentasjon av eiendeler og gjeld som er gjenstand for netto oppgjør – forts.

30.09.2017 MILLIONER KRONER	Brutto finansielle eiendeler/gjeld	Brutto eiendeler/ gjeld som er presentert netto	Balansført verdi	Finansielle instrumenter	Relaterte beløp som ikke er presentert netto		Netto beløp
					Sikkerhet i kontanter	Sikkerhet i verdi- papirer	
EIENDELER							
Finansielle derivater	2 076	0	2 076	-564	-1 480	0	58
Sum	2 076	0	2 076	-564	-1 480	0	58
PORTEFØLJEFORDELTE EIENDELER							
Sum eiendeler kollektivporteføljen	1 545	0	1 545	-563	-937	0	46
Sum eiendeler selskapsporteføljen	524	0	524	0	-534	0	11
Sum eiendeler investeringsvalg- porteføljen	7	0	7	-1	-10	0	0
Sum	2 076	0	2 076	-564	-1 480	0	58
GJELD							
Finansielle derivater	1 698	0	1 698	-564	-587	-403	156
Sum	1 698	0	1 698	-564	-587	-403	156
PORTEFØLJEFORDELTE GJELD							
Sum gjeld kollektivporteføljen	1 695	0	1 695	-563	-585	-403	155
Sum gjeld selskapsporteføljen	0	0	0	0	0	0	0
Sum gjeld investeringsvalgporteføljen	3	0	3	-1	-1	0	1
Sum	1 698	0	1 698	-564	-587	-403	156

NOTE 8 Presentasjon av eiendeler og gjeld som er gjenstand for netto oppgjør – forts.

31.12.2017 MILLIONER KRONER	Brutto finansielle eiendeler/gjeld	Brutto eiendeler/ gjeld som er presentert netto	Balanseført verdi	Finansielle instrumenter	Relaterte beløp som ikke er presentert netto		Netto beløp
					Sikkerhet i kontanter	Sikkerhet i verdi- papirer	
EIENDELER							
Finansielle derivater	1 095	0	1 095	-529	-677	0	3
Sum	1 095	0	1 095	-529	-677	0	3
PORTEFØLJEFORDELTE EIENDELER							
Sum eiendeler kollektivporteføljen	567	0	567	-528	-60	0	1
Sum eiendeler selskapsporteføljen	527	0	527	0	-616	0	2
Sum eiendeler investeringsvalg- porteføljen	0	0	0	0	0	0	0
Sum	1 095	0	1 095	-529	-677	0	3
GJELD							
Finansielle derivater	3 395	0	3 395	-529	-695	-3 130	460
Sum	3 395	0	3 395	-529	-695	-3 130	460
PORTEFØLJEFORDELTE GJELD							
Sum gjeld kollektivporteføljen	3 384	0	3 384	-528	-672	-3 130	457
Sum gjeld selskapsporteføljen	0	0	0	0	-2	0	0
Sum gjeld investeringsvalgporteføljen	11	0	11	0	-21	0	3
Sum	3 395	0	3 395	-529	-695	-3 130	460

Formålet med noten er å vise den potensielle effekten av nettingavtaler i KLP; hvilke muligheter KLP har for å motregne bilaterale avtaler mot andre motparter dersom disse skulle gå konkurs, og beløpet som gjenstår om alle slike nettingavtaler materialiseres. Notene viser derivatposisjoner i balansen, samt en ytterligere tabell med tilsvarende informasjon sortert på de ulike porteføljene i selskapet.

NOTE 9 Forpliktelses

MILLIONER KRONER	30.09.2018	30.09.2017	31.12.2017
Kortsiktig gjeld verdipapirhandel	2 639	3 585	711
Forskuddstrekk pensjonsordning	361	343	392
Leverandørgjeld	40	34	7
Derivater	250	1 698	3 395
Gjeld til kredittinstitusjoner	1 532	2 126	679
Forpliktelses i forbindelse med direkte forsikring	2 002	3 258	1 228
Øvrige kortsiktige forpliktelses	14	13	29
Sum forpliktelses	6 838	11 058	6 442

NOTE 10 Kapitalkrav

MILLIARDER KRONER	30.09.2018	31.12.2017		30.09.2018	31.12.2017
FORENKLET SOLVENS II BALANSE					
Eiendeler, bokført	563	535	Beste estimat	507	487
Merverdier HTF/lån og fordringer	6	10	Risikomargin	13	13
Merverdier øvrige utlån	0	1	Ansvarlige lån/fondsobligasjonslån	7	8
Øvrige mer/mindreverdier	0	0	Andre forpliktelser	7	7
Utsatt skattefordel	0	0	Utsatt skatteforpliktelse	2	1
Sum eiendeler etter solvens II	569	545	Sum forpliktelser etter solvens II	536	516
			Eiendeler minus forpliktelser	33	29
			- Utsatt skattefordel	0	0
			- Risikoutjevningfond	-4	-4
			+ Fondsobligasjonslån	1	2
			Basiskapital - kapitalgruppe 1	30	27
			Tellende ansvarlig kapital - kapitalgruppe 1	30	27
			Ansvarlige lån	7	6
			Risikoutjevningfond	4	4
			Basiskapital - kapitalgruppe 2	11	10
			Supplerende kapital	11	10
			Supplerende kapital - kapitalgruppe 2	11	10
			Fradrag for maks. kapital i gruppe 2	-15	-14
			Tellende ansvarlig kapital - kapitalgruppe 2	7	7
			Utsatt skattefordel	0	0
			Tellende ansvarlig kapital - kapitalgruppe 3	0	0
			Tellende ansvarlig kapital under Solvens II	37	34
			Markedsrisiko	6	6
			Diversifisering markedsrisiko	-2	-2
			Motpartsrisiko	0	0
			Forsikringsrisiko	15	15
			Diversifisering forsikringsrisiko	-4	-4
			Diversifisering generelt	-3	-3
			Operasjonell risiko	2	2
			Tapsabsorberende evne til utsatt skatt	-2	-1
			Solvenskapitalkrav (SCR)	13	14
			Det lineære minstekapitalkravet (MCR_lineær)	6	6
			Minimum	3	3
			Maksimum	6	6
			Minstekapitalkravet (MCR)	6	6
			Solvensgrad	274 %	242 %

I Solvens II-balansen inngår eiendeler og forpliktelser til virkelig verdi. For eiendeler som har en annen verdi i regnskapet legges derfor mer-/mindreverdiene til. For KLPs forsikringsforpliktelser finnes det ikke observerbare markedsverdier. Disse beregnes derfor ved et beste estimat basert på aktuarielle forutsetninger. I tillegg kommer en risikomargin som skal reflektere en tredjeparts kapitalkostnader ved å overta disse forpliktelsene.

Kapitalgruppe 1 fremkommer av Solvens II-balansen, samt fondsobligasjonslånet. Kapitalgruppe 2 består av ansvarlige lån, risikoutjevningfond og ikke-innbetalt supplerende kapital. Finanstilsynet har godkjent at KLPs vedtektsfestede etterinnkallingsrett kan regnes med som supplerende kapital med et beløp tilsvarende 2,5% av foretakets premiereserve. Kapital som kan medregnes i kapitalgruppe 2 er begrenset oppad til 50% av kapitalkravet.

Uten bruk av midlertidig fradrag i forsikringstekniske avsetninger er foretakets solvensgrad 274% som er godt over foretakets mål om minst 150%. Med det midlertidige fradraget er solvensgraden 321%.

	30.09.2018	31.12.2017
Solvensgrad	274 %	242 %

HOVEDKONTOR

Besøksadresse:

Dronning Eufemias gate 10, Oslo

Sentralbord: 55 54 85 00

Faks: 22 03 36 00

REGIONSKONTOR

Besøksadresse:

Zander Kaaes gate 7, Bergen

Kundesenter: 55 54 85 00

Faks: 55 54 85 90

ALL POST SENDES TIL

Kommunal Landspensjonskasse,

Pb. 400 Sentrum, 0103 Oslo

Elektroniske henvendelser:

klp.no/kontakt

www.klp.no

Organisasjonsnr.: 938 708 606